

**PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN**  
**VERGADERING VAN 5 JULI 2023**

**Inhoud**

|    |                                                                                    |    |
|----|------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. | Opening, welkom, mededelingen, regelen werkzaamheden en vaststelling agenda .....  | 2  |
| 2. | Mondelinge vragen .....                                                            | 4  |
| 3. | Bespreekstukken .....                                                              | 4  |
| A. | Afronding stemmingen PS 28 juni 2023 .....                                         | 4  |
| B. | Statenvoorstel: Stand-van-zaken-document Transitie Landelijk Gebied .....          | 5  |
| 4. | Hoofdlijnenakkoord 2023-2027 'Veur Mekoar' .....                                   | 5  |
| 5. | Benoeming gedeputeerden .....                                                      | 63 |
| A. | Vastgelegd verslag integriteitscommissie d.d. 28 juni 2023 .....                   | 63 |
| B. | Statenvoorstel: ontheffing vereist ingezetenschap .....                            | 71 |
| C. | Statenvoorstel: Benoeming gedeputeerden 2023-2027 .....                            | 71 |
| 6. | Installatie opvolgers .....                                                        | 72 |
| 7. | Statenvoorstellen benoeming/aanwijzing Statenleden en gedeputeerden .....          | 73 |
|    | in diverse functies .....                                                          | 73 |
| A. | Statenvoorstel: Verdeling Statenfuncties 2023-2027 .....                           | 73 |
| B. | Statenvoorstel: Aanwijzing gedeputeerden in het Algemeen Bestuur Waddenfonds ..... | 74 |
| 8. | Overzicht ingekomen brieven formatieperiode .....                                  | 74 |
| 9. | Sluiting .....                                                                     | 74 |

## PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN VERGADERING VAN 5 JULI 2023

Voorzitters: de heer F.J. Paas en de heer A.J.M. van Kesteren

Griffier: mevrouw H. Engels-van Nijen

Aanwezige 43 leden Provinciale Staten: mevrouw A.H. Bakker (SP), de heer E.J.M. Bakker (Groninger Belang), mevrouw P.H. Benjamins-Van Oudheusden (D66), de heer E.J. Bennema (VVD), mevrouw S. Bennett (GroenLinks), de heer R.B. Blaauw (PVV), de heer B. de Boer (GroenLinks), mevrouw M.E. Bosman (BBB), de heer S. Claassen (D66), de heer T.R. van Dekken (PvdA), mevrouw T.M. Donker-van der Vinne (ChristenUnie), de heer A. Drenth (BBB), de heer J.L. Epema (FvD), mevrouw F. Feenstra (SP), de heer F.B. Geijtenbeek (ChristenUnie), de heer H.J. Hamster (ChristenUnie), mevrouw S.D. ten Hoeve (PvdD), mevrouw M.K. van Hoorn-Van Dulleman (GroenLinks), de heer K.W. de Jong (BBB), de heer A.J.M. van Kesteren (PVV), de heer M. Kolthof (PvdD), de heer J.P. Loopstra (PvdA), de heer E. van Marum (BBB), de heer H.A. Meendering (GroenLinks), de heer G. Moes (BBB), mevrouw W.Z. Muilwijk-Wieringa (BBB), de heer H. Nieboer (BBB), de heer J.W. ten Rae (BBB), mevrouw L. Reinink (Vlt), de heer P. Roemers (PvdA), mevrouw K. Rutgers-Swartjes (CDA), de heer A. Schmaal (Groninger Belang), de heer M.O. Scheeringa (BBB), mevrouw H.T. Siersema-Orsel (GroenLinks), mevrouw S.D. da Silva Pinto (PvdA), de heer F.E. Smelt (BBB), mevrouw E. Stolk (PvdA), de heer L.H.G. Wenneger (BBB), de heer S.F.A. Wiegman (BBB), de heer R.W. de Wit (CDA), mevrouw E.M. Wulfse (VVD), mevrouw E.J.M. Zondag (Groninger Belang), de heer A. Zwart (Partij voor het Noorden)

Afwezig: ---

Aanwezige leden Gedeputeerde Staten (na agendapunt 5.C): de heer T.R. van Dekken, de heer H.E. Emmens, de heer H.J. Hamster, mevrouw A. Schmaal, mevrouw S. Top

Afwezig: ---

### 1. Opening, welkom, mededelingen, regelen werkzaamheden en vaststelling agenda

De VOORZITTER: Goedemorgen! Zullen wij beginnen met vergaderen?

Hartelijk welkom aan iedereen. In de rituelen staat het nooit gedachteloos uitgesproken verwelkomen van de leden van het College. Maar daar moeten we nog even in voorzien vandaag. Dus hartelijk welkom aan de leden van de Staten, hartelijk welkom aan de mensen die op de tribune zitten. Het belooft een interessante en mooie dag te worden.

We hebben een quorum. Sterker nog, ik heb niet één bericht van verhindering. Klopt dat met uw waarneming? Ja, hè? Dan zijn we compleet. Waren we dat de vorige keer maar geweest, dan hadden we vandaag niet hoeven herstemmen.

Oké, we gaan zo de werkzaamheden regelen en de agenda vaststellen. Dat begint meteen met de opvolger van de heer Schipper namens de BoerBurgerBeweging en dan hebben we de restanten van 28 juni, de restjes die we even moeten opmaken. Dat zijn twee stemmingen: de eerste is de nieuwe stemming over het amendement van D66 waarover de vorige keer de stemmen staakten. En dan de stemming over het besluit ter vaststelling van het stand-van-zaken-documenten over de Transitie Landelijk Gebied.

En als we dat hebben afgerond, dan kunnen we beginnen met ik denk de hoofdschotel voor vandaag, namelijk het Hoofdlijnenakkoord 'Veur mekoar'. Het voorstel is om van dat debat – dat kan bijna niet anders – een regulier debat te maken in twee termijnen. Daarbij is het overigens wel goed om in het oog te houden dat dan nog steeds het vak naast mij leeg zal zijn. Dus dat benadrukt dat het een gesprek is tussen Statenfracties. Er voert niemand het woord namens het College.

Als het goed is, zijn we na bespreking van het Hoofdlijnenakkoord toe aan de benoeming van de kandidaten-gedeputeerde die zijn voorgedragen door de coalitiepartijen. Ik zal daarbij kort – want u hebt de geschreven editie allemaal gekregen – verslag doen van de bevindingen van de integriteitscommissie.

Dan is er daarna, als u dat op prijs stelt, de gelegenheid om vragen te stellen aan de integriteitscommissie en misschien ook uw eigen bevindingen met elkaar te delen over het gesprek dat we zonet hadden met een van de kandidaat-gedeputeerden. Ook deze beraadslaging is een beraadslaging tussen fracties onderling. Dan geldt voor een van de kandidaat-gedeputeerden dat er een ontheffing moet worden verleend voordat u overgaat tot het stemmen over zijn benoeming. Dat is de heer Emmens. Want je moet inwoners hebben van de provincie. Nou zegt de heer Emmens met het hand op het hart dat hij is verhuisd, maar bij de gemeente zijn ze niet snel genoeg geweest om dat ook schriftelijk te kunnen verwerken. Dus voor de zekerheid gaan we straks aan de Staten vragen om de heer Emmens voor een maand ontheffing te verlenen. Dat is echt heel krap, u mag veel royaler zijn. Maar dat is denk ik alles wat hij nodig heeft.

Nou, als het College dan is benoemd en beëdigd, dan zijn er dus vacatures in de Staten. Die moeten ook worden vervuld. Dus een aantal opvolgers wordt geïnstalleerd als nieuw lid van onze Staten. Dan zijn er nog twee Statenvoorstellen voor de verdeling van diverse functies van zowel Statenleden als gedeputeerden. Die zijn al een beetje in de voorwas geweest, dus als de voortekenen niet bedriegen, zouden we dat bij acclamatie kunnen doen. Maar het is aan eenieder van u om te zeggen: 'Nou, dat dacht ik niet, ik stel voor dat we gaan stemmen.'

En dan ronden we de agendazaken met betrekking tot de Collegewisseling af met de administratieve afwikkeling van alle brieven die zijn gestuurd door de informateur en de formateur in de afgelopen maanden.

Dat is de gedachte die we bij de voorbereiding hadden hoe de agenda eruit zou kunnen zien. Ik kijk even rond of dat rekenen op uw instemming? Dat is het geval. Dan zijn de werkzaamheden geregeld. De hoeveelheid interrupties doen we straks even bij de inhoudelijke bespreking van het Hoofdlijnenakkoord.

Nou, er is een vacature. Dan is het denk ik goed om meteen te beginnen met de installatie van een nieuw Statenlid. Het centraal stembureau in onze provincie heeft de heer De Jong benoemd namens de BoerBurgerBeweging als opvolger van de heer Schipper. Het is aan de Staten om te bepalen of de heer De Jong voldoet aan alle eisen. Dat doen we met een commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven, een ad-hoc-commissie. Dus ik benoem op dit moment de heer De Boer, mevrouw Benjamins en mevrouw Ten Hoeve en vraag hen om deze zware verantwoordelijke taak op zich te willen nemen. Ik zie mevrouw Ten Hoeve geruststellend knikken.

Ik schors de vergadering. De commissieleden zullen worden ondersteund door de griffie.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering en geeft het woord aan de voorzitter van de commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven.

De heer DE BOER (voorzitter commissie onderzoek geloofsbrieven): De commissie heeft het onderzoek naar de geloofsbrieven uitgevoerd van de heer De Jong uitgevoerd. De commissie heeft het volgende geconstateerd. De heer De Jong heeft de benoeming van het centraal stembureau geaccepteerd. Hij heeft geen onverenigbare openbare betrekkingen en uit het uittreksel uit de Basisregistratie Personen blijkt dat de heer De Jong de Nederlandse nationaliteit bezit en in de provincie Groningen woonachtig is en niet uitgesloten is van het kiesrecht. De commissie is van mening dat niets de toelating van de heer De Jong tot deze Staten in de weg staat.

De VOORZITTER: Dank u zeer voor het zware werk. En dan verzoek ik de bode om de heer De Jong binnen te leiden en verzoek ik u allemaal om te gaan staan. [Alle aanwezigen in de zaal gaan staan. De bode leidt de heer De Jong binnen.]

U hebt gekozen om de eed te willen afleggen. Ik lees de tekst voor en dan vraag ik u om te antwoorden met 'zo waarlijke helpe mij God almachtig' en dat doet u door de rechterhand op te steken met twee vingers naar boven. Ik lees voor: *'Ik zweer dat ik, om tot lid van Provinciale Staten benoemd te worden, rechtstreeks noch middellijk onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift heb gegeven of beloofd. Ik zweer dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. En ik zweer dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als lid van Provinciale Staten naar eer en geweten zal vervullen.'* [Hierna neemt de voorzitter de eed af bij de heer De Jong, waarna hij formeel is benoemd als lid van Provinciale Staten van Groningen.]

Dan ben ik de eerste die u mag feliciteren als lid van Provinciale Staten van Groningen.

[Applaus] We kunnen even schorsen voor felicitaties? We kunnen dat straks ook allemaal in één keer doen. In één keer? Ik zie u efficiënt terugkijken.

Conform besloten.

## **2. Mondelinge vragen**

Er zijn geen mondelinge vragen.

## **3. Besprekstukken**

### **A. Afronding stemmingen PS 28 juni 2023**

De VOORZITTER: Als u eraantoe bent en bekomen bent van de emoties van het installatiemoment, dan zou ik willen zeggen: laten we de inhoudelijke onderdelen van de agenda gaan behandelen en de stukken op tafel leggen. Vorige week – ik weet het nog goed – staakten de stemmen bij een ingediend amendement. Toen hebben we met de Provinciewet in de hand, artikel 32, vierde en vijfde lid, besloten om de hernieuwde stemming vandaag te verrichten en vervolgens ook – want ja, een amendement verandert het voorstel – te stemmen over het besluit bij het Statenvoorstel over het stand-van-zaken-document Transitie Landelijk Gebied Groningen. Daar is vorige week uitvoerig over gediscussieerd, dus dat hoeven we niet over te doen.

U hebt ook het afschrift van de brief gezien die het College zoals aangekondigd vorige week aan de ministers van LNV en Natuur en Stikstof heeft gestuurd. Daarin is zoals afgesproken een voorbehoud gemaakt ten aanzien van de besluitvorming vandaag door Provinciale Staten.

We hadden de beraadslagingen al gesloten. Ik stel voor dat zo te houden. Ik zie dat u kunt leven met dat voorstel. Ik kijk wel even rond of er bij het amendement met nummer 5, 'Monovergisting in Groningen', dat voor de tweede keer in stemming wordt gebracht, nog behoefte is om een stemverklaring af te leggen. Dat hoeft niet een dubbeling te zijn van de stemverklaring van vorig keer. Maar wie weet heeft iemand er nieuwe inzichten. In ieder geval geen nieuwe inzichten die in een stemverklaring hoeven te worden toegelicht.

Dan zou ik willen zeggen: laten we de stemming starten over amendement 5.

De heer VAN DEKKEN (PvdA): Voorzitter, ik zie dat collega Hamster en ik, als we het inlogpasje gebruiken, het systeem ons niet herkent – of niet erkent, daar wil ik vanaf zijn.

De VOORZITTER: Ja, de combinatie van beide is ook mogelijk.

De heer VAN DEKKEN (PvdA): Ja, maar ik hoop wel dat daar iets aan te doen is.

De VOORZITTER: Ik denk dat dat veel voeten in de aarde heeft om dat nu te repareren.

De heer HAMSTER (ChristenUnie): Ik wil graag geacht worden tegen te stemmen.

De VOORZITTER: Ja nee, maar dat gaan we echt zien. Er worden andere pasjes gehaald, die schijnen nog ergens klaar te liggen. We wachten daar even op.

Zullen we het eens praktisch oplossen? Want we kennen het stemgedrag van bijna alle Statenleden. De heer Hamster heeft zonet gezegd dat hij geacht wil worden tegen te hebben gestemd. Dat beschouw ik als een tegenstem. Dan vragen we de heer Van Dekken dat nog even te doen.

De heer VAN DEKKEN (PvdA): Namens de PvdA stem ik voor.

De VOORZITTER: Dat betekent dat er zowel bij de voorstemmen als bij de tegenstemmen een stem bijgeschreven moet worden. Dat leidt tot het volgende beeld. De fracties van de Partij van de Arbeid, GroenLinks, Groninger Belang, de SP, D66, de Partij voor de Dieren, Volt en de Partij voor het Noorden stemmen voor het amendement. Tegen het amendement hebben gestemd de BoerBurgerBeweging, de ChristenUnie, de VVD, de PVV, het CDA en Forum voor Democratie. Dat

bekent – en nou moet ik ontzettend gaan hoofdrekenen – dat voor het amendement hebben gestemd 21 leden en tegen het amendement 22 leden en dat betekent dat het amendement is verworpen.

Ik kijk even rond of u allen vindt dat de stemming onberispelijk heeft plaatsgehad rond dit amendement? Ja? Goed.

## **B. Statenvoorstel: Stand-van-zaken-document Transitie Landelijk Gebied**

De VOORZITTER: Dan zijn wij bij het Statenbesluit. Ik wijs erop dat dat Statenbesluit al is geamendeerd door het eerder aangenomen amendement van de BoerBurgerBeweging.

Zijn er nog fracties die een stemverklaring willen afleggen bij het voorstel? Ik zie dat de heer Kolthof zwaait.

De heer KOLTHOF (PvdD): De Partij voor de Dieren stemt tegen het complete voorstel, omdat wij een heel aantal voorstellen in dit stand-van-zaken-document zien dat wat ons betreft een doodlopende weg is, geen meerjarenperspectief biedt voor boeren en er daarom geen recht wordt gedaan aan de vraag vanuit het Rijk om expliciet een meerjarenperspectief te bieden voor boeren, natuur en milieu.

De heer CLAASSEN (D66): D66 zal voor stemmen, maar gaat ervan uit, gezien de stemming die zojuist geweest is over amendement 5, dat het College zeer kritisch samen met ons blijft kijken naar de ontwikkelingen rond de monovergisting in onze provincie.

Mevrouw FEENSTRA (SP): De SP sluit zich daarbij aan.

Mevrouw REININK (Volt): Volt sluit zich ook hierbij aan.

De VOORZITTER: Oké. Ik denk dat we kunnen gaan stemmen. Ja?

Het beeld is verder nog hetzelfde, hè? Dus laten we dit bij handopsteking doen. Dan hebben we tenminste een uniform stembeeld. Dus wie is voor de voordracht? Voor de voordracht stemmen de fracties van Volt, D66, Groninger Belang, de SP, de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de VVD, de ChristenUnie, Forum voor Democratie, de PVV, GroenLinks, de BBB en het CDA. Wie stemt ertegen? Tegen stemmen de leden van de Partij voor de Dieren. Dat betekent dat de voordracht is aangenomen met 41 stemmen voor en twee stemmen tegen. Dit loopt eigenlijk ook wel, hè, deze ouderwetse stemmethode bij handopsteking.

Dit waren de restjes van vorige week.

## **4. Hoofdlijnenakkoord 2023-2027 ‘Veur Mekoar’**

De VOORZITTER: Dan nu het Hoofdlijnenakkoord. Er is een door de onderhandelende partijen bereikt akkoord. Er is een brief van mijn hand als Commissaris van de Koning, die altijd in de gelegenheid wordt gesteld om diens opvattingen te geven. Ik denk dat dit het moment is om de politieke verantwoording over dat wat er noodzakelijk in achterkamertjes gebeurt, namelijk het onderhandelen, hier in het volle licht van de democratie te doen.

Daarvoor geef ik als eerste het woord aan de fractievoorzitter van de BoerBurgerBeweging en dat is de heer Moes. Ik stel u voor, terwijl de heer Moes zich naast mij installeert, dat het aantal interrupties beperkt blijft tot zes. Ik zie aan uw handen dat dat eigenlijk te weinig is? Maar daar geloof ik niks van. Ja? Zo maar doen? De heer Bennema.

De heer BENNEMA (VVD): Ik vind een beetje debat wel leuk. Ik zou dit niet tot zes interrupties willen beperken voor een coalitieakkoord. Ik vind dit wel heel mager.

De VOORZITTER: Het doel van het limiteren van de hoeveelheid interrupties is dat je preciezer bent met je interrupties.

De heer BENNEMA (VVD): Ja, maar met zes interrupties en veertien partijen is dat wel heel mager.

De VOORZITTER: Oké, ik verhoog het tot zeven, op uw uitdrukkelijke verzoek. De heer Moes.

De heer MOES (BBB): Voor ons ligt ons mooie Hoofdlijnenakkoord. In alle bescheidenheid durf ik inmiddels wel toe te geven dat ik er best wel trots op ben. Er is immers lang en hard aan gewerkt. Maar het harde werken is zeker niet alleen door mij of de formerende partijen alleen gedaan en daarom wil ik ook vanaf deze plek graag eerst een aantal mensen bedanken.

Allereerst onze formateur. Burgemeester Van der Tuuk, ontzettend bedankt voor de inzet, de verbindende en structurele inbreng en ook bij tijden de frisse inhoudelijke inzichten. En ook nog sorry voor alle keren dat u de ogen in wanhoop ten hemel sloeg omdat wij weer eens veel te lang en te diep aan het doorzagen waren over het een of ander.

Neeltje Gerritsen en Henk Bouwkamp: dank jullie wel voor jullie fantastische ondersteuning, ook buiten de reguliere tijden om altijd hard aan het werk om de formateur en ons te helpen bij deze klus.

Coalitiepartners, dank jullie wel voor het vertrouwen in ons als nieuwe partij. Bedankt voor de open en constructieve gesprekken en de eerlijkheid naar elkaar toe. Ik heb veel van jullie geleerd en dat zijn vast alleen maar goede dingen. Ook bedankt voor het geduld voor het groentje in de groep.

Oppositiepartners, ook heel erg bedankt. Het was bij tijden vast een vreemde of verrassende gang van zaken, maar toch hebben we ook van jullie input gekregen op meerdere momenten in ons proces en voor de totstandkoming van ons akkoord. Bedankt daarvoor.

En als laatste, maar zeker niet de minste, wil ik alle ambtenaren die ons geholpen hebben, van harte bedanken. Dit akkoord staat op de schouders van gigantisch goede, kundige en hulpvaardige ambtenaren die ons geholpen hebben met informatie over alle grote thema's die aan bod kwamen. In het bijzonder Jeanet Huisman en haar team: bedankt voor alle inzichten en hulp op financieel gebied.

Dan over het proces. De eerste keer voor BBB en daarom ook een vrij lang proces deze keer. Er is op de inhoud op volle breedte verkend, zoals gezegd met hulp van ambtelijke expertise. Daarmee hebben we ook elkaar verder leren kennen en konden we vertrouwen in elkaar opbouwen. Met goede gesprekken kwamen we zo steeds verder tot een hoofdlijnenakkoord, waarbij we echt ons best gedaan hebben en ook af en toe ons best moesten doen om ons tot de visie en de kaders te beperken en niet te veel concrete uitwerking van beleid op te schrijven. Dat was soms best wel lastig, want wat je niet vastlegt, kan nog verschillende kanten op. Tegelijkertijd stellen wij hiermee juist ook het vertrouwen in de Provinciale Staten. dat we met alle 43 Statenleden het beste voor Groningen voor elkaar kunnen krijgen.

Wij hebben in het proces onze eigenwijze, of misschien op eigen wijze, ideeën vormgegeven. Het is u inmiddels wel bekend dat kandidaat-gedeputeerde Susan Top partijloos is. BBB vindt het slepende gasdossier, de aanpak van herstel en de versterkingsoperatie en het belofde Nij Begun zo belangrijk dat we gezocht hebben naar de beste persoon die hier het meeste kan bereiken voor onze inwoners. En we hebben haar gevonden. Dat Susan Top geen lid is van een partij, doet niets af aan het feit dat ze volledig en volwaardig onderdeel zal zijn van het College en een collegiale bestuurder. Zoals alle straks geïnstalleerde gedeputeerden ook bestuurders van alle partijen zijn, is Susan Top dat ook. Tegelijkertijd is de onpartijdigheid van Susan Top ook een kans voor ons als Staten om, juist op dit dossier, te laten zien dat we het belang van de Groningers boven onze onderlinge politieke verschillen kunnen plaatsen. Laten we wel schouder aan schouder de schouders eronder zetten.

Wat ook bijzonder was in de formatie, was dat de kandidaat-gedeputeerden in een vroeg stadium al bekend werden gemaakt en dat deze kandidaten zelf ook aan het proces meededen. Dat betekent dat onze kandidaat-gedeputeerden een integraal onderdeel zijn geweest van de totstandkoming van ons akkoord en de inhoud daarvan.

Niet alles ging zoals we zelf gehoopt of bedacht hadden. Als je nieuwe dingen probeert of überhaupt iets voor het eerst doet, gaat niet alles vlekkeloos, maar wel met de beste intenties. Dank en waardering voor de partijen die dat gezien en gezegd hebben in de afgelopen periode. Over twee jaar willen we met elkaar gaan evalueren over hoe het gaat met onze samenwerking, onze bestuurscultuur en ook ons ingezette beleid. De wereld staat bepaald niet stil, ook niet de komende vier jaren, verwachten we.

Dan naar de inhoud van ons akkoord. Een akkoord dat zich laat lezen als een vertrekpunt. Een startschot voor de komende jaren voor Provinciale Staten met de Staten in positie. Naast het gezonde verstand en het nemen van onze verantwoordelijkheid lag voor BBB de focus op een aantal thema's in het bijzonder. Ik noem er hier een paar. Om te beginnen natuurlijk de landbouw en de natuur. Er liggen grote opgaven voor ons waarvan we op dit moment nog niet helemaal weten wat de kaders zijn, wat het perspectief is, of en hoe we deze opgaven gaan halen en wat voor consequenties deze zullen hebben voor onze bewoners en voor ons landelijk gebied. Wat we wel weten, is dat er veel druk ligt op de agrarische sector. Wij beginnen daarom de landbouwparagraaf met '*Groningen is*

*een landbouwprovincie en Groningen blijft een landbouwprovincie met daarin ruimte voor alle soorten landbouw: natuurinclusief, biologisch maar ook de gangbare, hoog technologische landbouw en intensieve landbouw.* Met alle betrokken partijen werken we aan alle opgaven die voor ons liggen, natuurlijk en in het bijzonder met de agrariërs. Zijn zijn immers de sector die het meest voor ons kan betekenen in de uitdagingen op het gebied van water, natuur, biodiversiteit, klimaat en voedselzekerheid.

Verder was en is het mijnbouwdossier een speerpunt voor de BBB. Wij zijn blij met de nieuwe aanpak om alles met betrekking tot dit dossier bij één gedeputeerde onder te brengen, die zo tussen alle betrokken overheidslagen en uitvoeringsinstanties het overzicht kan houden en een integrale, gebiedsgerichte aanpak richting kan geven en kan versterken. Naast die aanpak zijn er ook de compensatie- en reparatiegelden voor de scheuren die dieper gaan. Ik noem het Nationaal Programma en het beloofde Nij Begun. We vinden het absoluut noodzakelijk dat deze gelden regelrecht ten goede komen aan onze inwoners en dat de besteding van deze middelen openbaar en democratisch geëitimeerd wordt.

En om geld en middelen uit te kunnen geven, moeten ze ook eerst verdiend worden. We zien voor de Groninger economie veel kansen. We hebben een innovatieve chemie- en industriector, prachtige landbouw en een hardwerkend MKB. Sommige regio's kunnen we helpen om nog sterker te worden, maar ook regio's die economisch een steuntje in de rug nodig hebben, verdienen onze aandacht. Daarom gaan we aan de slag met een nieuwe economische visie, met daarin ook aandacht voor het onderwijs en het behouden en ontwikkelen van onze vakmensen en talenten. Economische ontwikkeling moet in onze visie ook op meerdere manieren duurzaam zijn. Hierbij denken we dus niet alleen aan klimaat of de natuur – die natuurlijk belangrijk zijn – maar we kijken ook vooruit of de beoogde ontwikkeling een blijvende, positieve bijdrage levert aan de inwoners.

Een belangrijke voorziening voor de economie, maar ook voor de inwoners, is een goede en snelle internetverbinding. We willen een kwalitatief hoogwaardige verbinding en streven daarom naar een provinciedekkend glasvezelnetwerk. We zien ook Groningen Airport Eelde als een belangrijke voorziening voor onder andere een sterke economische positie en daarom ondersteunen we de komende jaren Groningen Airport Eelde met een subsidie voor de NEDAB-kosten.

Wat soms minder de aandacht heeft als het gaat om economie, is onze vrijetijdseconomie. Groningen is mooi en dat mag gezien worden. ons *pronkjewail* kent vele facetten en wie raakt er ooit uitgekeken op de *golden raand*? We willen de komende jaren investeren in onze vrijetijdseconomie en we voorzien hierin mooie kansen voor brede werkgelegenheid en bedrijvigheid in alle delen van onze provincie.

Tot slot. *'Veur mekoar'*: dat slaat niet alleen op het tot stand komen van dit Hoofdlijnenakkoord, maar natuurlijk ook op het aan de slag gaan voor de inwoners. Want de Groningers staan voorop bij al het beleid dat we samen maken. En er is zelfs nog een derde betekenis aan de titel te geven, namelijk voor de Staten. Dit is niet een akkoord van en voor de coalitie, maar een hoofdlijnenakkoord voor elkaar als Statenleden. We willen de Staten in positie. Dat betekent: alle 43 meningen tellen. We stellen samen de kaders voor de uitwerking van het beleid vast en controleren allemaal onze nieuw te installeren kandidaten en College. Daarom wil ik hierbij ons allen veel succes, wijsheid en Gods zegen toewensen.

De heer BENNEMA (VVD): Ik heb een vraag over het stukje energie. Ik zie dat er ook wordt gewerkt aan de waterstofeconomie, dat er allerlei vormen van opwek zijn, geen grote windparken meer op land. Maar ik vraag me nu af: waar komt al die energie dan vandaan voor waterstof? Want ik zie geen grote visies op wind op zee bijvoorbeeld. Waar komt de energie vandaan?

De heer MOES (BBB): Ja, de opgave voor wind op zee is niet een opgave waar de provincie het initiatief heeft, maar de rijksoverheid. Over de komst van windparken op zee hebben wij bij mijn weten als provincie weinig te zeggen. Ja, volgens mij komen die er gewoon en is dat ook een van de grotere bronnen van energie die wij dan mogelijkwerwijs in Groningen ook aangeland krijgen.

De heer BENNEMA (VVD): Nou ja, je kunt natuurlijk als provincie weer lobbyen voor meer of minder, bijvoorbeeld. Maar ik hoor de heer Moes bevestigen dat er meer wind op zee kan komen. Dat is een goede zaak, denk ik. Maar een ander alternatief is bijvoorbeeld kernenergie. Hoe kijkt de BBB ertegenaan om bijvoorbeeld een onderzoek te doen naar de mogelijkheid van kernenergie in Groningen?

De heer MOES (BBB): Daar kijkt de BBB positief tegenaan.

De heer KOLTHOF (PvdD): De heer Moes had het net over een nieuwe bestuurscultuur. Ik denk dat heel veel mensen die op de BBB hebben gestemd maar ook die op de Partij voor de Dieren hebben gestemd, de hoop hebben dat die nieuwe bestuurscultuur hier gaat bloeien in deze Staten. Maar ondertussen – we hebben het in de media ook gezien – hebben jullie ervoor gekozen om tijdens het formatieproces besloten met bepaalde partijen bij elkaar te komen. Via de media hebben wij moeten vernemen dat het coalitieakkoord klaarlag. Hoe kijkt de heer Moes hiertegenaan en zegt dit wat over de bestuurscultuur die de BBB de komende jaren voorstaat?

De heer MOES (BBB): Ik denk dat dat veel zegt over de bestuurscultuur die wij voorstaan. Namelijk dat het ontzettend ongebruikelijk is om tijdens die formatie – wat de heer Paas net ook al aangaf: dat het eigenlijk vooral achter gesloten deuren plaatsvindt – een gesprek aan te gaan met oppositiepartijen om input te halen en in gesprek te gaan over het concept dat er ligt. Zoals de heer Van der Tuuk ook aangegeven heeft, kan dat gezien worden als een verlengde formatietafel. Dus dat hoorde bij het proces van de formatie en vandaar de beslotenheid, zodat je ook de vrijheid hebt met elkaar om zorgvuldig alles te bespreken, zonder dat dat gelijk uitvoerig in de krant komt te staan.

Nog over wat de heer Kolthof zei over het vernemen van dat er een akkoord lag. Volgens mij klopt dat niet geheel. Als de heer Kolthof goed heeft opgelet, is daar ook correspondentie over geweest en is dat onder andere ook in het presidium aan bod gekomen.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ja, volgens mij hoor ik de heer Moes zeggen dat dit gebruikelijk is. Volgens mij is dat juist het probleem: mensen zijn een beetje klaar met wat gebruikelijk is in de bestuurlijke kringen. Mensen zoeken juist naar transparantie en openheid. Hoe ziet u dat?

De heer MOES (BBB): Ja, daar sluit ik me volledig bij aan. En daarom hebben we hier ook het definitieve Hoofdlijnenakkoord voorliggen en daarom zijn we hier ook in deze Statenzaal om in de openbaarheid te bespreken. Het is zelfs later nog terug te zien volgens mij, dus we gaan hier het volledige akkoord bespreken – helemaal van A tot Z, zo u wilt.

De heer CLAASSEN (D66): Over die inhoud gesproken van het Hoofdlijnenakkoord. D66 heeft met veel genoegen dit gelezen, maar heeft zich toch verwonderd over een bepaalde zin. Ik zal het even citeren. In het coalitieakkoord staat: *'We willen graag dat de natuurorganisaties boerinclusiever gaan naturen en boeren natuurinclusiever gaan boeren.'* Nou hebt u wel aangegeven – dat vinden wij ook heel fijn – dat u meer natuurinclusieve en biologische landbouw onderschrijft. Maar wat bedoelt u nou precies met dat natuurorganisaties *'boerinclusiever moeten gaan naturen'*?

De heer MOES (BBB): Goed om te horen dat het u genoeg deed om het stuk te lezen.

Ik vind het vooralsnog een prachtige zin. Waarom? Omdat dat heel goed uitdrukt dat je het met elkaar moet doen. Volgens ons is het niet zo dat tussen natuur en landbouw een soort eeuwige strijd woekert van wie het meeste krijgt en een soort landjepik tussen die twee. Nee, je kunt juist met elkaar dat integreren. Landbouw is ook natuur en natuur kan ook landbouw zijn. Die twee zijn volgens ons heel goed verenigbaar.

De heer CLAASSEN (D66): Ja, tegelijkertijd zegt u ook net in uw inleiding dat landbouwgrond altijd landbouwgrond blijft.

Maar goed, dan toch nog even terug naar wat u dan eigenlijk wilt van de natuurorganisaties om *'boerinclusiever te gaan naturen'*. Kunt u een praktisch voorbeeld geven wat natuurorganisaties nou eigenlijk moeten gaan doen om *'boerinclusiever te gaan naturen'*?

De heer MOES (BBB): Daarvan heb ik zelfs een voorbeeld buiten onze provinciegrenzen, dat we wel allemaal kennen. We zijn er recent op bezoek geweest op Schiermonnikoog. Daar hebben we gesproken met een boer die daar zeer strak tegen een natuurgebied aan boert. En die boer gaf ook aan dat de natuurbeherende organisatie daar best wel meer ruimte zou kunnen geven voor die boer om bijvoorbeeld via pachtconstructie of huurconstructie die boer een gedeelte van het natuurland in beheer te kunnen geven. Dan kan het op een extensieve manier beheerd worden. Dat scheelt ook nog eens ontzettend veel geld in het beheer voor die natuurorganisaties en die boer heeft daar ook weer baat bij. Dus op die manier – dit is nog maar één voorbeeld – kun je boerinclusieve natuur. En volgens mij hebben we allemaal gezien op Schiermonnikoog dat die natuur daar inderdaad prachtig is.

De heer CLAASSEN (D66): Nou, dan hebben wij volgens mij weer een unicum in Groningen dat wij een nieuw werkwoord hebben bedacht, namelijk *'naturen'*. Ik dacht dat het eerst was: we gaan het



'na-turen', dus 'nakijken'. Maar dit is dus een nieuw werkwoord. U zegt eigenlijk dat dit al gebeurt. Kunt u ook aangeven waar in deze provincie dat nou juist zo veel meer moet gaan gebeuren?

De heer MOES (BBB): Ik heb hier niet een lijstje van voorbeelden van al onze natuurgebieden waar dat mogelijk zou zijn. Maar ik kan me voorstellen dat zo'n lijst met heel concrete voorstellen en ideeën van wat natuurbeherende organisatie nou precies kunnen doen om boerinclusiever te naturen. Ik vind het een prachtig werkwoord, dus laten we dat erin houden. En ook natuur kun je overigens na-turen. Ik bedoel, de vogeltjes kun je ook nakijken. Maar goed, ik vind het een goed idee om eens een lijst te gaan samenstellen. Ik ben zelf niet diep genoeg in dat dossier thuis, maar er zijn hier ongetwijfeld anderen in de zaal en met zo'n soort opdracht zou het College wellicht een keer wat kunnen doen om te kijken wat natuurorganisaties nou kunnen doen om veel meer samen met de landbouw te kijken waar die raakvlakken en die integratie zitten. En dat kan een win-win zijn.

De VOORZITTER: Als je naar buiten kijkt, dan zie je dat de 'nat-uren' inmiddels zijn begonnen. Dus we kunnen een hoop. Mevrouw Bakker.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik wilde even een vraag stellen over het snel internet. Ik had daar zelf ook iets over in mijn betoog, maar dan kan ik dat overslaan. Want dat is al heel lang aan de gang, dat is waar. Maar dan voor straks. Er wordt in het akkoord gesuggereerd: *'Daarbij kijken wij ook naar marktpartijen die kansen zien om een bijdrage te leveren aan een provinciedekkend netwerk voor snel internet.'* We hebben met een marktpartij al jarenlang geprobeerd om snel internet aan te leggen. Dat is helaas niet gelukt. Suggereert dat woordje dat wij ook bijvoorbeeld een provinciaal internetbedrijf kunnen opzetten en de regie in eigen hand gaan nemen?

De heer MOES (BBB): Wat ons betreft staan alle opties open ter bespreking als het resultaat er op een goede manier komt. Maar als je kijkt naar wat wel succesverhalen zijn bij het aanleggen van glasvezel, zeker ook in de regio, dan zie je daar ook een aantal partijen dat dit coöperatief voor elkaar krijgt, dus met elkaar – en daarbij het glasvezelnetwerk ook eigendom blijft van de uiteindelijke gebruikers. Voor zover ik de verhalen heb gehoord was dat ook naar ieders tevredenheid. Dus dat zou een manier zijn waar ik ook persoonlijk een warm voorstander van ben.

De VOORZITTER: Mevrouw Bakker loopt hoopvol terug. Dank u zeer. Dan ga ik naar de Partij van de Arbeid-fractie en het woord is aan de heer Roemers.

De heer ROEMERS (PvdA): 113 dagen geleden waren de verkiezingen. Een uitslag die wat teweeg heeft gebracht: binnen de huidige Staten twee nieuwe partijen en een aan tafel, de BBB. Het informeren werd gestart en de conclusie was dat de BBB, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie en Groninger Belang samen het moesten gaan doen, een smalle meerderheidscoalitie dwars door het midden een spannende en bijzondere periode zijn we ingegaan. Want met wie gingen we aan tafel? Wie zijn nu eigenlijk de leden van de BBB? En wie is de BBB?

De afgelopen periode kreeg ik vaak de vraag wanneer we een keer klaar zouden zijn. 'Het is toch een hoofdlijnenakkoord?' Maar om te komen tot een akkoord is het van belang dat we allemaal op dezelfde vlieghoogte komen. Dat we samen wel een aantal piketpalen staan. Dan moet niemand een informatieachterstand hebben.

Allereerst wil ik dan ook de formateur Ard van der Tuuk bedanken voor het goed begeleiden en de rust bewaren tijdens het formatieproces. Daarnaast wil ik ook alle ambtenaren, zonder iemand tekort te doen, die wij de afgelopen periode hebben mogen spreken en die ons hebben voorzien van inhoudelijk sterke presentaties, danken voor hun inzet. Dit heeft ons allemaal geholpen tijdens het verdere proces van de onderhandelingen.

Maar wij hebben informatie gevraagd bij de politieke partijen die niet formeel aan de formatietafel zaten. Dat hebben we op meerdere momenten gedaan, met wisselend succes – kan ik zeggen. Het feit is dat wij als formerende partijen de Staten als geheel wilden meenemen en daarbij ook suggesties en ideeën van de oppositie een plek wilden geven. Uiteindelijk ziet de Partij van de Arbeid een akkoord op hoofdlijnen dat een hoog sociaal karakter heeft, met oog voor landschap, natuur en de mensen die er wonen, werken en leven. We doen het niet alleen voor de mensen met wie het goed gaat. Maar zoals u van de Partij van de Arbeid mag verwachten, voor mensen die het minder hebben, voor mensen die leven in armoede, voor mensen die ondanks een baan nog steeds niet kunnen rondkomen, voor de mensen die generatie na generatie in armoede opgroeien. Wij willen dan ook projecten steunen om de mensen uit de armoede te krijgen en perspectief te bieden.

De heer CLAASSEN (D66): Wij sluiten ons hier wel bij aan. Wat ons betreft driuip van dit Hoofddijnenakkoord inderdaad de sociaal-democratie er wel vanaf. Ten aanzien van bijvoorbeeld de ondersteuning voor sport en bewegen zijn wij wel nieuwsgierig of u daar ook bereid bent om daar wat extra middelen voor vrij te maken.

De heer ROEMERS (PvdA): Ik was nog niet helemaal zo ver. Uiteindelijk komen die middelen straks in de Begroting. Wij hebben een sluitende Begroting. Wat u misschien wel al is opgevallen als goede lezer, en ik denk aan medeauteur van het verkiezingsprogramma van D66, dat er paar expliciete volzinnen over sport en bewegen in staan die eigenlijk ook rechtstreeks uit uw verkiezingsprogramma komen. Dus wij hebben geld gereserveerd en als ik uit mijn hoofd dat zo zeg, dan is dat ongeveer gelijkgebleven. Daar hebben wij niet op bezuinigd.

De heer CLAASSEN (D66): Vindt u dan eigenlijk dat dit in de huidige vorm zou moeten blijven? Bijvoorbeeld zoals het nu gaat in de huidige vorm van subsidies? Of zou het ook een idee zijn om erover na te denken dat we daar een uitvoeringsbudget aan gaan koppelen?

De heer ROEMERS (PvdA): Volgens mij is dit een uitgelezen onderwerp om ook met de Staten in positie daarover te spreken en daarover verder te debatteren.

Doordat we op hoofddijnen een akkoord hebben bereikt, is er ruimte om met de Staten in positie in de uitwerking meer dan ooit te kunnen sturen op de inhoud. En het wordt in een periode waar de grootste partij spiksplinternieuw is, een interessante rit.

Wij staan als Groningen voor grote opgaven als het gaat om de afhandeling van herstel en versterking in het bevingengebied, de uitwerking van de conclusies voortgekomen uit het rapport 'Groningers boven gas', de leefbaarheid in onze provincie en het wonen, werken en leven hier, de toekomst van de natuur en landbouw en de duurzaamheidsdoelstellingen waar wij met elkaar voor staan. En we zien dat nu ook al met de Transitie Landelijk Gebied: dat we het via gebiedsplannen doen in samenwerking met de inwoners en gebruikers via de gebieden, omdat we het belangrijk vinden dat iedereen kan meepraten over hoe we de toekomst vormgeven.

Leefbaarheid c.q. brede welvaart is een breed begrip en iedereen hier in de Staten heeft daar zo zijn of haar eigen definitie van. In dit akkoord zetten we vol in op het platteland, onder meer door te investeren in OV, dorps huizen en zorgvoorzieningen dichtbij. Dat doen wij niet alleen, maar juist met gemeenten en maatschappelijke organisaties die zich dagelijks hardmaken voor deze provincie. Extra aandacht zit hier in het aardbevingengebied. We kunnen niet genoeg woorden gebruiken om duidelijk te maken dat de komende periode hier grote stappen in moeten worden gezet. En we houden het Rijk ook aan de woorden zoals opgetekend in Nij Begun, op weg naar erkenning, herstel en perspectief. Dit is een mooi streven, maar deze coalitie vindt dat we voor het inlossen van de ereschuld een serieus 'Nij Begun' veel meer nodig is.

Een zorgpunt als het gaat om zoutwinning is dat gedupeerde inwoners tot op de dag van vandaag doorgestuurd van het IMG naar het Landelijk Loket voor Mijnbouwschade of de Technische commissie bodembeweging en uiteindelijk met lege handen blijven staan. Dit moet zo snel mogelijk tot het verleden behoren. Het IMG moet de bevoegdheden krijgen om alle vormen van mijnbouwschade in deze provincie af te handelen, met toepassing van het bewijsvermoeden. We willen daarnaast de kennis in huis en een integrale kennisagenda voor het bundelen van kennisontwikkeling en technische deskundigheid op het gebied van trillingsschade. We willen een koploperpositie in Nederland als het gaat om het ontwikkelen van oplossingen voor bodemdaling, funderingsschade en de gevolgen van mijnbouwschade.

We wonen, werken en leven in een prachtige provincie. We doen dat niet alleen voor de huidige generatie, maar ook juist voor de volgende generaties, zodat zij kunnen leven en in de toekomst in Groningen een betaalbaar en fijn leven op kunnen bouwen.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik merkte dat er een nieuw blokje begon, dus ik wilde iets vragen over zoutwinning. In het verkiezingsprogramma van de PvdA stond deze verkiezingen, tot grote vreugde van de SP, dat de PvdA uitspreekt te willen stoppen met zoutwinning in onze provincie. Nu lezen we die uitspraak niet zo hard terug in dit coalitieakkoord. Heeft de PvdA daarop moeten inleveren? Kan daar een toelichting op komen?

De heer ROEMERS (PvdA): Ja, als het er niet in staat, dan klinkt het alsof wij dat inleverden. Maar wat wij van belang vinden, is dat we ontzorgen. De veiligheid staat voorop en dat is van groot belang voor eigenlijk alle vormen van mijnbouwactiviteiten. Dat geldt ook voor zoutwinning. En onze inwoners moeten ontzorgd zijn en de zoutwinningsbedrijven moeten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid

nemen, ook via de inrichting van bijvoorbeeld een gebiedsfonds. Tegelijkertijd is zoutwinning belangrijk voor de werkgelegenheid in de industrie en de innovatie. Het is overigens aan het Rijk om te zorgen dat de zoutwinning stopt. Daar hebben wij een rol in om richting Den Haag daarin op te trekken.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik hoor de heer Roemers nu twee dingen zeggen. Het Rijk heeft de verantwoordelijkheid om te zorgen dat het stopt. Dat klopt. Daarom moeten wij daar richting Den Haag voor pleiten – ik hoop dat woord iets meer ingevuld te hebben. Maar aan de andere kant hoor ik de heer Roemers ook zeggen dat hij vindt dat zoutwinning belangrijk vindt voor de werkgelegenheid. Wat is het nou? Gaan we door met zoutwinning of gaan we zo snel mogelijk stoppen met zoutwinning volgens de PvdA?

De heer ROEMERS (PvdA): Kijk, wij gaan eigenlijk voor veiligheid. Voor mij is dat het allerbelangrijkste waar we voor staan. Dat moeten we goed uitzoeken. We hebben ook werkgelegenheid: die hebben we ook op andere vlakken. Dus we moeten daarbij naar een totaalpakket gaan. Dat is denk ik waarvoor we nu staan. en in de tussentijd moeten we zorgen dat de mensen die daar wonen, daar ook veilig kunnen wonen en dat we hen ook ondersteunen.

De VOORZITTER: Mevrouw Bakker, ten slotte.

Mevrouw BAKKER (SP): Ja, ten slotte concludeer ik dat de Partij van het Arbeid op het standpunt blijft wat zij de afgelopen jaren heeft gehuldigd en dat haar verkiezingsprogramma dus niks waard was.

De heer ROEMERS (PvdA): Dat is uw conclusie.

We zien een grote behoefte aan woningbouw. We willen graag voldoen aan die behoefte. Dit doen wij natuurlijk niet alleen. Allerminst zelfs, die doen we met de gemeenten. Met hen zijn de Woondeals gemaakt. De opgave van ruim 28.500 woningen moet zijn uitwerking krijgen binnen de gemeentegrenzen van de verschillende gemeenten. We willen de groene delen en de ruimte van onze provincie zo veel mogelijk behouden en woningen zo veel mogelijk binnen de kernen en dorpen houden. Nog belangrijker is te zorgen dat we betaalbare en veilige woningen bouwen voor iedereen, waarbij het voor ons als Partij van de Arbeid een belangrijk punt was, dat in ieder geval 30 procent moet bestaan uit sociale huurwoningen, omdat iedereen goed en betaalbaar moet kunnen wonen. We zijn dan ook blij dat de door ons op de kaart gezette kleinstedenbeleid is opgenomen in het akkoord.

De heer DE WIT (CDA): Het zal meneer Roemers en de Partij van de Arbeid niet verrassen dat wij heel blij zijn met de woonparagraaf die erin zit. Ik kan me zo voorstellen waar die tekst deels vandaan komt. We zien daar heel veel mooie woorden, maar wij vragen ons af: wat gaat de provincie nou echt zelf doen als het gaat om ambtelijke capaciteit, als het gaat om inzet van middelen en dus niet alleen om de ondersteuning van gemeenten?

De heer ROEMERS (PvdA): Nou, volgens mij is het al zo dat wij daarin faciliteren als provincie, zeker ook ter ondersteuning. Ik kom daar later nog even op terug, ook in relatie tot het kleinstedenbeleid. Want het is juist belangrijk dat wij daarin ook faciliteren, want wij gaan niet over de woningbouw in de gemeenten zelf. Daar gaan de gemeenten zelf over, de mensen die grondposities hebben en de woningcorporaties. Wat wij alleen kunnen doen, is zorgen dat wij een evenwichtige woningvoorraad hebben voor de provincie en dat we daarvoor met elkaar aan het werk gaan.

De heer DE WIT (CDA): Meneer Roemers weet volgens mij ook dat gemeenten in het algemeen niet heel goed bezet zijn als het gaat om woningbouw, zeker in combinatie met andere dossiers die er liggen waaronder de opvang van vluchtelingen. En dat ze daarom niet altijd toekomen aan die plannen. Hoe zouden wij als provincie onze ambtelijke capaciteit voldoende in kunnen zetten zoals we ze straks ook echt daadwerkelijk kunnen ondersteunen?

De heer ROEMERS (PvdA): Terechte vraag van de heer De Wit. Ik weet uit eigen ervaring hoe het lastig het is om goede beleidsmedewerkers wonen te vinden. Ik denk dat die krapte op de arbeidsmarkt voor veel meer thema's geldt. En daar hebben we gewoon een rol in. Ik weet dat er vanuit de provincie daaraan gewerkt wordt en dat die ruimte er ook ligt. Hoe we dat verder moeten gaan uitwerken? Ja, dat is een heel goede vraag. Ik zou bijna zeggen: ik kan niet in een glazen bol kijken, maar dan citeer ik iemand die hier niet meer aanwezig is.

De VOORZITTER: De heer De Wit, ten slotte.

De heer DE WIT (CDA): Ja, een slotvraag. Er is hier wel een Gräper in de zaal, maar niet de Gräper met wie wij in het verleden hebben samengewerkt. Kan ik de toezegging krijgen van de Partij van de Arbeid dat zij haar uiterste best doet om ervoor te zorgen dat dat talent straks hier in huis aanwezig is en dat dat straks niet ergens anders aan de slag gaat?

De heer ROEMERS (PvdA): Kijk, een toezegging is denk ik ook iets waar uiteindelijk GS mee aan de slag moet. Maar volgens mij is het al zo en volgens mij moeten we er ook op blijven sturen dat wij vanuit de provincie inzet plegen om te zorgen dat wij die woningbouwopgaven bij elkaar kunnen rooien en wij daar de gemeenten in kunnen ondersteunen.

We zijn blij dat het door ons op de kaart gezette kleinstedenbeleid is opgenomen in het akkoord. Voor de scherpe lezer van het akkoord noemen wij het regionalecentrabeleid: een mooier ambtelijk woord konden wij niet bedanken. Het doel is wat de Partij van de Arbeid betreft helder: zorg dat steden goed de ruimte hebben om sterk te blijven om hiermee de sterke schouders en de dragers te kunnen zijn van de regio. We investeren extra in leefbaarheid van de kleine steden en de grotere dorpen in Groningen door te zorgen voor sterke centra en winkelgebieden, mede investeren in bibliotheken waarbij die ook voor iedereen toegankelijk zijn. Dat geldt voor de dorpen, voor de zorg, voor het openbaar vervoer, voor de dorpshuizen en voor een gemeentelijk loket waar mogelijk. Hier ligt in eerste instantie de bal bij de gemeenten. We gaan niet over het beleid binnen de gemeentegrenzen, maar we willen een bijdrage leveren om die gemeenten te helpen om juist daarmee die ontwikkelingen mede mogelijk te maken.

Werk en onderwijs zijn niet los te zien van elkaar. We zien met name in de energietransitie dat nieuwe banen en nieuwe opleidingen voor mensen niet altijd goed op elkaar aansluiten. We zijn dan ook blij dat wij kiezen voor arbeidsmarktbeleid met passende werkgelegenheid, inclusief opleiding en omscholing. Talent en vakmanschap mogen niet verloren gaan voor de regio. Ondanks de verzadigde arbeidsmarkt staan er nog steeds mensen aan de kant die graag een kans willen hebben om deel te nemen aan de maatschappij. Hiervoor willen wij de komende periode samen met de Arbeidsmarktregio kijken hoe we de basisbaan, die in de gemeente Groningen een succes is, verder kunnen uitrollen. Een basisbaan is een betaalde baan voor mensen die moeilijk of niet aan een baan kunnen komen. Hiervoor zijn, zeker als je bedenkt dat er steeds minder vrijwilligers zijn, kansen om de leefbaarheid in de kernen te behouden.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Kijk, voor basisbanen pleiten wij als GroenLinks ook, zeker voor het basisloon. Maar hoe gaan wij dat dan als provincie doen? Zijn er al voorbeelden van?

De heer ROEMERS (PvdA): Als wij voorbeelden hadden als provincie, dan hadden we het niet opnieuw hoeven inbrengen. Ik weet dat bij de gemeente Groningen dit een groot succes. Daar is een aantal mensen – dat zijn er straks bijna 200 – met een basisbaan. Die is overigens wat anders dan een basisloon: daar zit wel wat verschil in. Een basisbaan helpt voor mensen om te zorgen dat ze weer aan de maatschappij deelnemen. En ik merk gewoon dat deze mensen er heel veel baat bij hebben. Ik spreek deze mensen regelmatig. Zij zeggen dan ook dat ze blij zijn als ze weer een weekje vrij kunnen nemen bijvoorbeeld.

En hoe gaan we dat dan doen? Dat was volgens mij de vraag van mevrouw Siersema – ik zie haar al een beetje kijken. Ja, dat is iets wat wij met de Arbeidsmarktregio moeten gaan bekijken. Wij denken dat dit een meerwaarde is voor verschillende gemeenten. Wij zien ook – eigenlijk geldt dat ook een beetje voor wat de heer De Wit aangaf bij wonen – niet alle gemeenten dingen zomaar kunnen gaan oppakken. Wij willen daar vanuit de Arbeidsmarktregio een rol in spelen om te kijken hoe we dat kunnen faciliteren. Daar kom ik dan later op terug. Maar het heeft eigenlijk ook ermee te maken dat we steeds meer een tekort aan vrijwilligers zien, met name in de dorpen maar ook in de steden. Vergeet ook niet dat de voetbalkantines leeglopen, ook in de grote stad. En juist daar zien wij kansen ook voor mensen die een basisbaan kunnen krijgen. Dus mensen die in de bijstand zitten en die wel bereid zijn om te werken, maar eigenlijk een te grote afstand hebben tot de arbeidsmarkt. Wij kunnen daar een heel belangrijke rol in spelen waardoor zij echt een plek in de maatschappij kunnen verdienen.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ja, een heel pleidooi voor basisbanen, waar wij natuurlijk gewoon ook achter staan. Alleen, het punt is dan nog steeds: wilt u dat we daar dan geld op gaan inzetten? Of zijn het alleen maar de gesprekken met de gemeenten dat zij dit misschien moeten toevoegen omdat het een leuk idee is?

De heer ROEMERS (PvdA): 'Een leuk idee'? Dat is iets te dun voor een basisbaan. Het is niet zomaar een idee, het heeft zich al bewezen in de gemeente Groningen. Het zit niet alleen maar op geld. Het zit hem vooral in kennis, mensen helpen, ondersteuning, kijken hoe we dingen aan elkaar koppelen, gebruikmaken van de gemeente Groningen. Het is niet zozeer dat wij nu gaan zeggen dat wij hier *stante pede* eventjes wat vacatures gaan invullen. Wij willen juist gaan kijken hoe we dit met elkaar gaan oplossen. Dat vergt nog wat bedenktijd en gesprekken met andere gemeenten. Het is een ambitie die wij hebben als provincie.

De VOORZITTER: Mevrouw Siersema, ten slotte.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Dus dan kan ik hieruit concluderen van de PvdA dat hier later in de Staten een voorstel komt om te bespreken?

De heer ROEMERS (PvdA): Dat heeft mevrouw Siersema helemaal goed.

Kunst en cultuur zorgt voor saamhorigheid, troost, creatie, inspiratie en verbeeldingskracht. Door kunst en cultuur voor iedereen toegankelijk te houden versterken we de goede leefkwaliteit in de provincie. Investeren in kunst en cultuur vraagt durf en waardering voor intrinsieke waarde van kunst en cultuur. We vinden het daarom ook erg belangrijk dat we nu erop inzetten dat de makers in de kunst en cultuur een eerlijke beloning gaan krijgen, zodat we ook in de toekomst nog genoeg makers overhouden.

Aandacht voor erfgoed, liefde voor het landschap, de wens tot samenwerking en de intentie om natuur en landschap in balans te brengen, zonder de wettelijke kaders uit het oog te verliezen. Want we hebben wel degelijk een klus te klaren. Ondanks dat er veel ruimte lijkt te zijn in Groningen, is de ruimte beperkt. De provincie Groningen is een landbouw- en energieprovincie. Maar tegelijkertijd willen we ons open landschap zo veel mogelijk beschermen. Dat betekent dat we scherpe keuzes moeten maken. We hebben een belangrijke taak om te zorgen dat de wereld voor de generaties van nu en de toekomst kunnen genieten van deze dingen. We willen dat de energietransitie van onderop wordt ingezet en dat we niet inzetten op wind op land of zonneparken, maar dat zegt niks over de doelstellingen die wij hebben. We zien kansen om te kijken naar niet-benutte daken, op afvallocaties, maar ook als voorwaarden voor nieuwbouw. Nieuwe grootschalige wind- en zonneparken zijn voor ons geen optie. Maar tegelijkertijd zien we nog de kansen voor de waterstofeconomie, niet alleen voor de werkgelegenheid, maar ook voor het versterken van de concurrentiepositie van de Groninger industrie.

En met de onzekerheid rond de prijzen van gas en stroom merken we dat steeds meer mensen de rekening niet kunnen betalen of hierdoor andere zaken niet meer kunnen doen. Wij zijn als Partij van de Arbeid blij dat we inzetten op het bestrijden van energiearmoede door bijvoorbeeld het inzetten van energiecoaches en de subsidies voor isolatie. Maar ook door te kijken hoe de baten van de lokale energieproductie ten goede kunnen komen van de omgeving en omwonenden.

Als we daadwerkelijk willen dat mensen minder gebruikmaken van de auto, dan moet hier een alternatief tegenover staan. We zien dat het fietsverkeer groeit. Mensen leggen grotere afstanden af op de fiets door betere fietsverbindingen. Het investeren werpt zijn vruchten af en dit willen we de komende jaren doorzetten. Maar het OV is een nog belangrijker middel om mensen uit de auto te krijgen. Daarom is het voor de Partij van de Arbeid heel belangrijk dat we in het coalitieakkoord de Lelylijn, de Nedersaksenlijn en de flessenhals Meppel-Zwolle, die vaak voor vertragingen hebben gezorgd, worden opgenomen. Voor ons is het van cruciaal belang km de wijken en dorpen goed bereikbaar te houden en dus verbindingen in stand te houden, waarbij wij als Partij van de Arbeid het van groot belang vinden dat dit aantrekkelijk wordt gemaakt door scherpe prijzen en passende abonnementen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou van de woordvoerder van de Partij van de Arbeid willen vragen of voor de Partij van de Arbeid de auto ook af is in het hele beleid. Terwijl de nieuwe werkwijze is dat we rekening houden met draagvlak in de provincie en dat onze inwoners vooral in het buitengebied toch hechten aan de auto vanwege de betaalbaarheid en de goede bereikbaarheid die dat oplevert. Kunt u dat bevestigen? Of zegt u: nee, de auto moet gewoon weg?

De heer ROEMERS (PvdA): Nou, u hebt mij niet horen zeggen dat de auto weg moet. Ik heb alleen gezegd: als mensen minder gebruik willen maken van de auto, moet er een goed alternatief zijn. Wij snappen heel goed net als u, meneer Van Kesteren, dat in het landelijk gebied in de provincie Groningen, waar wij wonen en waar de afstanden groot zijn, de auto een noodzakelijk kwaad is.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dus u zegt, geheel tegen de wens in van de inwoners in het buitengebied: wij willen iedereen, het liefst zo veel mogelijk mensen, uit de auto? Terwijl de wens van heel veel inwoners is: nee, wij willen juist die auto houden.

De heer ROEMERS (PvdA): Ja, dit is een beetje een kip-en-ei-verhaal, hè? Als je geen goede alternatieven hebt, dan snap ik de auto blijft. Wij zijn ook helemaal niet tegen de auto. Het gaat erom dat er ook heel veel mensen zijn, die ik wel spreek, die wel graag het openbaar vervoer in willen, maar dat niet kunnen komen, soms omdat ze geen auto kunnen betalen. Daarom willen we ook graag passend openbaar vervoer met scherpe prijzen, waardoor je een alternatief kunt bieden. Maar wij zijn niet tegen de auto in het landelijk gebied.

De heer DE WIT (CDA): Ik had nog een vraag over de Lelylijn. Allereerst zijn we natuurlijk heel blij als CDA om te lezen dat die is opgenomen in het coalitieakkoord. Tegelijkertijd zien wij dat die wel op de lange termijn wordt geschoven, terwijl nu het momentum is bij het Rijk en in Brussel om daar wat mee te doen. Dus onze vraag aan de Partij van de Arbeid is: waarom daar niet gelijk mee aan de slag?

De heer ROEMERS (PvdA): Als we het concreet hebben over 'gelijk aan de slag', dan zien we dat de Nedersaksenlijn op dit moment gewoon echt in de startblokken staat om die te gaan aanleggen. Dus als je hem op die manier ziet, is dat het antwoord. Natuurlijk is de Lelylijn voor ons belangrijk. We kunnen en gaan die lobby ook niet stoppen. Alle partijen die de afgelopen periode eraan hebben gewerkt, de Staten die daar moties over hebben ingediend en die ook unaniem zijn aangenomen, liggen daar nog steeds onder. Dus ermee stoppen is wat mij betreft geen optie.

De heer DE WIT (CDA): Kan de Partij van de Arbeid voorstellen dat als ze dit in Den Haag lezen en zien dat het wel op lange termijn kan, ze dan denken: o mooi, dat kunnen we wel op de lange baan schuiven en dan gaan we andere projecten oppakken?

De heer ROEMERS (PvdA): Ik ga er vooralsnog niet van uit dat dit gaat gebeuren. Wij hebben al een en ander laten zien volgens mij omdat er al deels een projectorganisatie staat. We zijn al jaren aan het lobbyen, het staat in de verschillende documenten die we hebben gehad. Het Rijk gaat nu niet in één keer denken dat we er nu mee gaan stoppen.

De VOORZITTER: De heer De Wit, ten slotte.

De heer DE WIT (CDA): Om ervoor te zorgen dat die interpretatie niet bij het Rijk kan ontstaan, is de Partij van de Arbeid bereid om die zin in het coalitieakkoord aan te passen, zodat er duidelijker staat dat we die lijn wel willen gaan realiseren en dat we die lange termijn schrappen?

De heer ROEMERS (PvdA): Naar onze mening is dat niet nodig. Wij denken dat we met deze zin nog steeds de juiste lobby kunnen voeren en dat de Lelylijn voor de toekomst niet in gevaar komt.

Ik ben er bijna. Wij zijn als provincie Groningen sinds 2017 een regenboogprovincie en vinden het ook belangrijk dat we in dit akkoord nogmaals onderstrepen dat we een maatschappij willen zijn waarin je kunt zijn wie je bent. We zijn tegen discriminatie en uitsluiting. We streven naar een sociale en inclusieve politiek die mensen ziet zoals ze zijn.

We gaan voor een gezonde financiële huishouding en die is en zal voor de komende jaren sluitend zijn. We hebben hierin rekening gehouden met beleid dat al is ingezet en beleid waarvoor wij als nieuwe coalitie staan.

Tot slot. We willen en kunnen dit niet alleen. We zien met dit akkoord kansen om met de Staten in positie te komen tot goed beleid en uitvoeringsprogramma's, zonder onze eigen verantwoordelijkheid als coalitie te verliezen. We hopen dat alle partijen alle voorstellen beoordelen op hun inhoud. We zullen als Partij van de Arbeid dat zeker doen. En we doen dat als Provinciale Staten voor Groningen niet voor elkaar, maar uiteindelijk voor alle bewoners van de provincie Groningen. *Mit mekander, veur mekander.*

De heer KOLTHOF (PvdD): Een aantal mooie successen lijkt de Partij van de Arbeid te hebben geboekt. Maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat de Partij van de Arbeid een vreemde eend in de bijt is. De heer Roemers geeft terecht aan dat de Partij voor de Dieren en de Partij van de Arbeid allebei willen dat deze provincie goed wordt doorgegeven aan de volgende generaties. Maar tegelijkertijd spreekt u alleen van 'het behalen van de doelen die worden opgelegd'. Is de Partij van de

Arbeid er van overtuigd dat als wij die doelen gaan bereiken, die al moeizaam te halen zijn, we er dan zijn voor de volgende generaties?

De heer ROEMERS (PvdA): Dat ben ik met de heer Kolthof eens. Maar we zien ook dat het heel moeilijk is om de doelen voor nu te bereiken. Wat we hebben geprobeerd met dit coalitieakkoord, is ook realistisch te laten zien wat we nu kunnen. Volgens mij is het allerbelangrijkste dat we in ieder geval de doelen die er nu zijn, gaan halen. En dat er meer nodig is, volgens mij kunnen we elkaar daarbij de hand schudden.

De heer KOLTHOF (PvdD): Oké. Ik hoor dat u ook zegt dat er meer nodig is. Wij zijn ook voor realisme wat dat betreft. Maar we zitten op dit moment – ik hoop dat u zich daarin kunt vinden – in diverse crises die niet kunnen wachten op realisme. We moeten kijken wat er nodig is. Gaat u zich binnen dit College constant hardmaken om die doelstellingen niet alleen te bereiken maar ook daar een stapje bovenop te doen?

De heer ROEMERS (PvdA): Ik hoop dat we een stapje harder kunnen lopen. Want dat zou betekenen dat we de doelstellingen kunnen behalen. Maar als we zeggen dat we een stapje harder doen, betekent dat dat we de doelstellingen al hebben behaald. Ik hoop in hemelsnaam dat we deze doelstellingen gewoon kunnen halen: volgens mij is dat het belangrijkste. En als we meer kunnen doen, dan kunnen wij in gesprek gaan.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Een akkoord op hoofdlijnen: we hebben het doorgenomen en zien inderdaad dat is een hoofdlijnenakkoord is. We vinden het positief dat er ruimte is voor de Staten om op veel thema's een visie te kunnen geven. Maar we missen hier en daar wel een basisvisie waarmee het akkoord misschien wel net te dun is. Het hoofdstuk 'Financiën' vinden wij marginaal. Alleen een blik eigenlijk op het jaar 2024. We missen hierin een langeretermijndoorkijk. Ondertussen wordt het huidige beleid voortgezet en na het jaar 2024 moeten we maar zien wat er gebeurt.

Kortetermijndenken overheerst. Een overheid die te vertrouwen is, geeft ook duidelijk een visie en een lijn aan, waarbij de burgers zich hier ook aan vast kunnen houden. Dit missen wij in dit stuk.

In dit akkoord wordt aangegeven dat veel beleid wordt doorgevoerd. Een aantal beleidsterreinen wordt stilgelegd. Maar wat stopt en wat gaat door? Krijgen de Staten hier nog een precies lijstje van van de formerende partijen? Bij het doornemen van het akkoord zien wij hier en daar dus dat het beleid wordt doorgezet vanuit het huidige College. Zoals dat we samen op zoek gaan naar bronnen voor drinkwater. Dat gebeurt natuurlijk al en dat is natuurlijk zeer belangrijk. Groei van Bos en Struik wordt genoemd. Het aandeel van de provincie gaat eigenlijk verder in het kader van Programma Bos en Hout. Er moet dan rekening worden gehouden met de landschapselementen. Dat hebben we natuurlijk ook in de vorige periode al uitgebreid over gehad. Fietsveiligheid in lessen voor onderwijs en ouderen gebeurt natuurlijk ook al. Daar wil ik bij zeggen dat de lessen erg leuk zijn om te volgen.

Bij de economie initiatieven voor het verbinden van economie en onderwijs: daar zijn al heel veel initiatieven op en dat gebeurt dus ook al, zoals de PvdA eigenlijk ook al wel aangaf. Net als minimaal 30 procent bouw van sociale huur. In het toekomstperspectief wordt gesproken over vijf masterplannen waaronder de Regio Deal Oost-Groningen: die is er dus ook al. Gelukkig gaan er dus veel lopende projecten door. Maar we zouden hier wel meer zicht op willen krijgen en vooral: wat gaat er dan precies nou niet door? Dit is ons niet geheel duidelijk.

Voor ons belangrijke thema's, waarvan wij vinden dat ze doorgang moeten hebben, hebben we even op een rij gezet en leggen we als vraag ook voor aan de formerende partijen: gaat dit door? Zoals de Strategische Energieagenda: vindt die nou doorgang? Het Programma Mobiliteit met daarin een nieuwe aanpak van integrale bereikbaarheid en mobiliteit als middel in plaats van doel. Dat is net vastgesteld voor de komende tien jaar. Vindt dit doorgang? Het coalitieakkoord lijkt dit meteen weer los te laten en terug te keren naar het ouderwetse aanpakken van knelpunten en het aanleggen van infrastructuur. Hoe moeten wij dit lezen? De Duurzaamheidsstrategie bij dat stukje mobiliteit: vindt dit dus doorgang? Bos en Hout: daar heb ik het net ook al over gehad, wordt ook het aanplanten van bossen en struiken verder doorgezet? In de vorige periode is met de culturele steuninstellingen en cultuurpijlers afgesproken dat zij voor acht jaar, dus tot 2028, financiële bijdragen zullen ontvangen. Vindt dit doorgang? Want dit kwam niet expliciet verder naar voren. Na een acht jaar verdienste in de waterstofeconomie, de economie die juist nu ook zo hard nodig ter compensatie van de gaswinning – waarbij zeker ook bijna 10.000 banen verloren gaan, daar heeft de PvdA het natuurlijk net over gehad dat hiervoor gedeeltelijk een strategie voor moet komen – wil het College nu geen koploper meer zijn. Maar hoe wordt dan wel op een duurzame manier onze economie en werkgelegenheid vormgegeven

als de waterstofambities geen opvolging krijgen? En wordt de Klimaatagenda daarmee ook nog wel voortgezet?

Bij de landbouwparagraaf hebben wij een aantal vragen. Zo moet er *'(...) ruimte blijven voor de gangbare intensieve landbouw binnen de grenzen van de wet.'* Wat betekent dit voor de afspraak die wij hier gezamenlijk gemaakt hebben dat er geen uitbreidingen van intensieve veehouderij meer toegestaan worden? Blijft deze afspraak nu staan? *'Wij werken niet mee aan regelingen waarbij de boeren niet meer mogen boeren.'* Die zin roept bij ons vragen op. Wanneer is dit nou eigenlijk het geval? Wie bepaalt dit? En hoe verhoudt zich dit met de wettelijke kaders? Als dit de kapstop is van het hoofdstuk Landbouw, weten op dit moment de boeren in deze provincie ook niet waar ze met deze coalitie aan toe zijn.

Natuur en water. Natuur heeft wat ons betreft een beperkte rol in het akkoord. Dit moet wat GroenLinks betreft ook uitgebreider. We zijn ook verrast door de zinsnede – die heeft D66 eerder in een vraag ook al aangehaald: *'Natuurorganisaties moeten boerinclusief naturen'*. Wat wordt hier nou precies mee bedoeld? GroenLinks ziet namelijk in debatten dat natuur en natuurorganisaties steeds meer vanuit angst benaderd worden. Zo worden natuurorganisaties bijvoorbeeld 'natuurclubs' genoemd. Of hadden we nog het debat over de Transitie Landelijk Gebied en daarin werd aangegeven bij de gebiedsvisies en de gesprekken die open zijn voor iedereen, dat de natuurorganisaties aan tafel 'meteen alles gaan inkleuren'. Maar veel natuurorganisaties zijn ook grondeigenaren – dat weten we allemaal hier – die ook gronden deels trouwens verpachten aan boeren. Daarbij wordt dat misschien dus ook bedoeld dat er eigenlijk al natuurinclusief geboerd wordt. Kijk naar de Ruiten A: hieromheen worden ook oude tarwesoorten verbouwd, biologisch en natuurinclusief, dus in samenspraak met de natuurorganisaties. Kortom: wordt dit bedoeld in het akkoord?

De angst voor natuur komt ook naar voren bij de teksten over Natuurnetwerk Nederland. *'Schaduwwerking moet worden tegengegaan.'* Hoezo? Volgens ons is dat feitelijk onjuist. Een uitbreiding van een NNN geeft geen extra externe werking. Dit is alleen bij de Natura 2000-gebieden. Ook hieruit blijkt dat de angst voor natuur steeds sterker wordt, wat GroenLinks bevreemdt. Natuur is onze basis en zonder natuur kunnen wij niet leven. We moeten hier zuinig op zijn en de natuur beschermen, herstellen en uitbreiden. We zien ook dat hierin de wetenschap op klimaat en stikstof en het erkennen hiervan cruciaal is, zodat er goed beleid gemaakt wordt in ons landelijk gebied. Daarom hebben wij ook een motie om dat extra te benadrukken: *'Eureka! Wij erkennen de wetenschap'*.

De VOORZITTER: Dat is een motie die is ingediend door de fractie van GroenLinks, mede namens de fractie van Volt en D66. De motie heeft het volgnummer 19 en de titel hebben we zojuist gehoord: *'Eureka! We erkennen de wetenschap'*. De motie eindigt met de volgende uitspraak van Provinciale Staten de volgende oproep aan het College:

*'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,*

*Constaterende dat:*

- er veel zaken zijn opgenomen in het Coalitieakkoord waar nog geen concrete beleidsplannen voor gemaakt zijn;
- een kandidaat-gedeputeerde de schijn heeft opgewekt de wetenschap rondom klimaat en stikstof te ontkennen en/of in twijfel te trekken;

*Overwegende dat:*

- het College aan de slag moet met de Transitie Landelijk Gebied, waarin doelen voor de reductie van stikstof en klimaatopgaven behaald moeten worden;
- de gevolgen van klimaatverandering, bijvoorbeeld droogte, nu al merkbaar zijn en dat we hier actie op moeten ondernemen;
- de stikstofcrisis een probleem is voor onze natuur, en dat de natuur en biodiversiteit hersteld en versterkt moeten worden;

*Sprekend uit dat:*

- de klimaat- en stikstofwetenschap erkend worden;
- we wetenschappelijke kennis en consensus rondom klimaat en stikstof serieus nemen;
- wetenschappelijke kennis en consensus leidend moeten zijn voor de gestelde doelen en voorgestelde oplossingen binnen het klimaat- en stikstofbeleid van de provincie Groningen;

*Roepen het beoogde College van Gedeputeerde Staten op om:*

- bij de uitwerking van klimaat- en stikstofbeleid wetenschappelijke kennis en consensus leidend te laten zijn voor de gestelde doelen en de voorgestelde oplossingen;

*En gaan over tot de orde van de dag.'*

*De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.*



De heer VAN KESTEREN (PVV): 'Eureka! De wetenschap'. Ik wil aan de woordvoerder van de GroenLinks-fractie vragen: hoort de wetenschapper Arnout Jaspers hier ook bij?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Wij hebben het hier over de wetenschap, dus waar de grootste consensus over is.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dus als ik het goed begrijp, tellen wetenschappers die het lief hebben om iets anders te beweren, op grond van onderzoek, voor GroenLinks niet mee?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nee, dat is niet zo. Maar dan worden afwegingen gemaakt en je ziet gewoon dat ook in de democratie de grootste meerderheid het natuurlijk voor elkaar krijgt. En dat is natuurlijk voor deel in de wetenschap ook zo. Als bijvoorbeeld 98 procent van de wetenschappers zegt dat er klimaatverandering aan de gang is en dat we daarmee aan de slag moeten, dan sluiten we ons daarbij aan, want dat is de grootste meerderheid.

De heer ROEMERS (PvdA): Op zich een sympathieke motie van GroenLinks. Wat we ons wel even afvroegen, is dat het over wetenschap gaat en dan ook over stikstof en klimaat. Maar als wij vanuit de provincie redeneren op alle beleidsthema's die we uitvoeren, zou dit dan niet voor alle beleidsthema's moeten gelden?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): In principe wel, maar vanwege de actualiteit hebben we gekozen om deze twee er expliciet uit te nemen, ook vanwege de Transitie Landelijk Gebied.

De heer MOES (BBB): Hoe denkt mevrouw Siersema dat wetenschap werkt? Want ik hoor nu verhalen over consensus en meerderheid. Volgens mij werkt de democratie zo, maar volgens mij werkt de wetenschap anders. Dus ik ben heel benieuwd hoe mevrouw Siersema denkt dat de wetenschap moet functioneren.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): De wetenschap is natuurlijk onafhankelijk, dus ze mogen hun eigen onderzoek. Maar daarin is het onze politieke afweging altijd om te gaan kijken wat je dus meeneemt. En daarbij is GroenLinks van mening dat wij gaan kijken naar de grootste meerderheid. In dit geval heb ik inderdaad het woord 'consensus' gebruikt: wat het grootste aantal wetenschappers vindt en dat juist mee te nemen in het beleid.

De heer MOES (BBB): Ja, er zijn tijden geweest in de geschiedenis dat er een zeer grote consensus binnen de wetenschap was dat de aarde plat was en hoe het heelal in elkaar stak. Toen hebben we verschillende wetenschappers gehad in de geschiedenis die door hun wetenschappelijke methode keihard en onomstotelijk hebben kunnen aantonen dat bijvoorbeeld de aarde rond de zon draait en niet andersom. Hoe ziet mevrouw Siersema in dat licht ook de meerderheid en de consensus in haar vermeende methodiek van de wetenschap?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nou ja, het klopt inderdaad natuurlijk wat de heer Moes zegt. Maar daarbij gaan we natuurlijk niets steeds vragen stellen 'wat als het in de toekomst nog misschien weer anders is?'. Dus het is goed om te kijken naar de actualiteit. Je kijkt naar de wetenschap op dat moment.

De VOORZITTER: De heer Moes, ten slotte.

De heer MOES (BBB): Is het dan wellicht ook niet verstandig om onderscheid te maken tussen wetenschappelijke kennis die opgedaan is en wetenschappelijke inzichten en feiten enerzijds en de wetenschappelijke methode die namelijk zegt die altijd blijft twijfelen en onderzoeken, alles onderzoekt en nieuwe dingen blijft ontdekken, ook als dat tot nieuwe en andere inzichten anderzijds? Is het dan niet verstandig om die twee dingen uit elkaar te halen? Door enerzijds te zeggen dat we de wetenschappelijke kennis en inzichten volgen en we anderzijds ook openstaan voor nieuwe inzichten als die uit de wetenschap komen?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ik denk dat we het daar met elkaar niet oneens over zijn. Want volgens mij werkt dat sowieso zo.

Als we ook kijken naar het gedeelte van water, zijn wij blij dat 'water en bodem sturend' ook echt benoemd is en ook een uitgangspunt is. Wel vinden we dat het waterpeil wat ons betreft niet

concreet genoeg. Omwille van klimaatverandering en droogte zullen we aanpassingen moeten doen in het peilbeheer. We zien dat 'peil volgt functie' nog steeds gehanteerd kan worden, omdat dit nog een opening biedt in het akkoord. Dit kan betekenen dat alles bij hetzelfde gelaten wordt en dat functie dus het peil bepaalt. Maar we zien ook dat inwoners hier niet bij gebaat zijn, door bijvoorbeeld inklinking van de grond waardoor huizen verzakken en waardoor er scheuren ontstaan. Daarom, om te zorgen voor een functioneler peilbeheer en dus voor 'functie volgt peil' hanteren we deze motie.

De VOORZITTER: Dat is een motie die is ingediend door de fractie van GroenLinks, mede namens de fractie van Volt en D66. De motie heeft het volgnummer 20 en draagt als titel: 'Peil omhoog, dan wordt het niet droog'. De motie eindigt met de volgende uitspraak van Provinciale Staten:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,

Constaterende dat:

- de wateropgaven in de provincie Groningen groter zijn dan de stikstofopgaven in de Transitie Landelijk Gebied tot een gezond en duurzaam watersysteem te komen en om waterbeschikbaarheid voor nu en de toekomst te garanderen;
- er op diverse plekken in het Hoofdlijnenakkoord gesteld wordt dat water en bodem sturend moeten worden;
- er alsnog gesproken wordt over 'maatwerk' voor peilbeheer;
- het onmogelijk is om peilen nog verder omlaag te brengen voor agrarische doeleinden, omdat dit leidt tot waterschaarste voor de middellange termijn;
- het onmogelijk is om peilbeheer op microniveau te managen;
- het principe 'functie volgt peil' de enige manier is om duurzaam toekomstgericht te werk te gaan;

Overwegende dat:

- het beoogde College aan de slag moet met de Transitie Landelijk Gebied, waarin doelen voor een duurzaam watersysteem behaald moeten worden;
- klimaatverandering al heeft aangeklopt en dat we nu al de gevolgen zien, bijvoorbeeld droogte, en dat we hier actie op moeten ondernemen;
- het in het waterbeheer kostbaarder is om locatiespecifiek maatwerk te leveren dan om mee te bewegen met het natuurlijke water- en bodemsysteem;
- WBS een basisprincipe is in het NPLG waarin 'functie volgt peil' past, maar 'peil volgt functie' niet;

Sprekend uit dat:

- Vernatting en water vasthouden wordt nagestreefd om voldoende water te kunnen vasthouden;
- het principe van 'functie volgt peil' te hanteren en niet andersom;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Zoals u weet, gaan inclusie en diversiteit GroenLinks aan het hart. Wij willen een inclusieve maatschappij in alle lagen. In het akkoord wordt hier ook aandacht aan geschonken en de PvdA heeft het ook net genoemd. Toch zouden we graag antwoord willen op de vraag op welke manier hier dan vorm aan wordt gegeven door de partijen en zijn hier ook al ideeën over. helaas is het niet gelukt om het goede voorbeeld te geven in de man-vrouwverhouding in het College. Op welke manier gaat dit beleid wél lukken en hoe wil het College verder uitdragen dat inclusie ook voor het College en de provincie dus een serieus onderwerp is?

Het sociale kader staat er groot op. Wel wordt er veel bij gemeenten neergelegd. Op zich ook logisch, want dat is gewoon hun eerste verantwoordelijkheid. Kansenongelijkheid en generatiearmoede worden benoemd, een van de moeilijkste dingen om aan te pakken. Dat blijkt eigenlijk ook generatie op generatie. Zijn er ook al ideeën om dit verder aan te pakken? Of blijft het eerst bij 'we helpen de gemeente mee bij dit beleid'? Is dit dan ook voldoende?

Dan naar het stuk financiën. Zoals gezegd is er feitelijk geen onderbouwde financiële paragraaf voor de hele Collegeperiode. Alleen 2024 en dat is wat ons betreft onvoldoende. Hoe kun je beleid maken zonder financiële onderbouwing? Er wordt gesproken over structureel extra geld vanuit het Provinciefonds, maar is hier al echt duidelijkheid over? Waar komt dit nou eigenlijk vandaan, gezien ook het jaar 2026 eraan komt met daarin de herverdeling van het Provinciefonds en de gesprekken die hierover nog lopen? Dan het structureel vrijspelen van middelen via een herprioritering op de autonome taken (streefwaarde 2 procent): wordt hier nou eigenlijk mee aangekondigd dat er bezuinigd gaat worden op personeel en *resources* of wordt hier eigenlijk iets anders mee bedoeld? Ook worden er incidenteel middelen vrijgespeeld door middelen van de bestemmingsreserves keuzes

te maken binnen de gelabelde bedragen. Welke keuzes worden dan gemaakt? Welke gevolgen heeft dit voor het beleid? Eigenlijk terugkomend op het eerste gedeelte: wat gaat dan niet door? We zien dit dan ook graag uitgewerkt en onderbouwd. Middelen die niet enig jaar zijn uitgegeven, gaan niet mee naar het volgende jaar, tenzij... Er vindt een nieuwe afweging plaats over de inzet van deze resterende middelen. Hier gaan we hier dan mee om als Staten straks? Wordt dit als thema dan Statenbreed besproken?

Er zijn nu extra middelen als verdeling toegekend op een aantal portefeuilles. Die verdeling hierbij is ons niet geheel duidelijk. En het waarom – wat gaat er precies mee gebeuren? – ook niet. Krijgen we hier nog een inkijk op? Kijk bijvoorbeeld naar het stuk 'Natuur en platteland'. Daar zit extra geld op, maar hoe – want er zit een grote verdeling – gebeurt dit dan? Want dit is niet duidelijk.

De ereschuldgeden komen ook onze kant op. We willen graag vaststellen dat deze gelden niet gebruikt worden voor de reguliere provinciale taken. In principe hebben de BBB en de PvdA het hier ook al over gehad, maar het is wat ons betreft niet duidelijk genoeg omschreven in het akkoord. Om dit duidelijk te hebben, hebben we de volgende motie.

De VOORZITTER: Zoals die motie is ingediend door de fractie van GroenLinks, mede namens de fractie van Volt, de SP, de Partij voor het Noorden en D66. De motie heeft het volgnummer 21 en draagt als titel: 'Ereschuld niet voor reguliere taken'. De motie eindigt met de volgende uitspraak van Provinciale Staten:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constaterende dat:

- er veel zaken zijn opgenomen in het Coalitieakkoord waarvoor nog geen concrete beleidsplannen voorhanden zijn;
- de financiële onderbouwing van toekomstige plannen alleen voor het jaar 2024 in het akkoord is opgenomen;
- er geen zekerheid is over de toekomstige ontwikkelingen van het Provinciefonds en daarmee de provinciale financiële middelen;

Overwegende dat:

- nieuw beleid te allen tijde financieel gedekt dient te zijn binnen de Begroting van de provincie, op basis van een sluitende Meerjarenbegroting in een coalitieperiode;
- er vanuit de compensatie ereschuld geldstromen richting de gehele provincie Groningen zullen komen;

Sprekend uit dat:

- financiële middelen die aan de regio worden toegekend in het kader van compensatie ereschuld, niet gebruikt mogen worden voor de uitvoering van reguliere provinciale taken en hierop gebaseerd nieuw beleid;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Mevrouw Siersema weet dat de provincie een open huishouding is. Dan ben ik benieuwd wat volgens haar dan de reguliere taken van de provincie zijn.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nou, wij hebben een aantal reguliere taken dat ook omschreven is door onder andere een deel van de Grondwet: wat wij moeten uitvoeren. Dus de reguliere taken waar wij vanuit het Provinciefonds geld voor krijgen vanuit de rijksoverheid. We moeten ervoor waken dat het stukje ereschuld dus niet daarvoor wordt ingezet. Daarom willen we dit extra duidelijk hebben.

De heer GEIJTENBEEK: Mevrouw Siersema weet ook dat de provincie veel meer doet dan in de Grondwet staat. Dus dan begrijp ik dat zij ook energiebeleid en sociaal beleid bijvoorbeeld allemaal niet ziet als reguliere taken van de provincie?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Wij zien dat wel als taken van de provincie, zeker. Dat vinden wij zeer belangrijk om op in te zetten. Maar we moeten ervoor waken dat de overheid vanuit Den Haag zegt dat wij al extra geld hebben en er dus niet bijgeplust hoeft te worden op de reguliere taken die we zouden moeten uitvoeren.

De heer VAN KESTEREN (PVV): De woordvoerder van GroenLinks zegt in de motie dat de reguliere taken en opgaven niet uit de ereschuld bekostigd moeten worden. Valt 'iedereen van het gas af' daar ook onder?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nou, als wij met de inwoners, zoals ook beschreven staat, samen gaan besluiten dat het een goed idee is dat iedereen van het gas af gaat, valt dat er dus niet onder. Want dat is geen reguliere taak.

In het kader van klein leed. Misschien stel ik de vraag eigenlijk hier op de verkeerde plek, maar ik dacht: ik noem het toch even. Kan de beeldbank van de provincie misschien ook vernieuwd worden? Er zijn in het akkoord nostalgische plaatjes van de provincie gebruikt, kijkend naar bijvoorbeeld Bourtange of Stadskanaal. Ik dacht: misschien komt er een mooie foto in van dat hele plein dat zo mooi is aangelegd met alle planten daarop. Maar er was een oudere foto gebruikt. Dus even in het kader van klein leed wilde ik dat nog even meegeven.

Natuurlijk zijn er ook positieve punten. Want we zijn ontzettend blij om te zien dat er een subsidieregeling gaat komen voor groene schoolpleinen. Ik weet nog dat ik in de vorige periode met moeite een motie erdoor heb kunnen krijgen om minstens vijf bomen te kunnen regelen. Dus we zijn zeer blij dat het nu wordt uitgebreid. Ook zien wij dat er gelukkig ruimte is voor dorpsmolens tot 20 meter. Als we van onderop de energietransitie uitvoeren, is dit ook noodzakelijk. Dus we zijn er ook zeer blij mee dat dit erin staat. Ook dat de verdozing van het landschap een halt wordt toegevoegd en dat er geen nieuwe datacenters bij komen: daar zijn we zeer content mee.

Toch gaan we nog even naar de laatste pagina's van het stuk, nog even kijkend naar de portefeuilleverdeling. Want wij zijn verbaasd dat het op deze wijze verdeeld is. De zwaarte van de portefeuilles is niet evenredig. Het is natuurlijk een kwestie van onderhandelen geweest, maar let op dat de portefeuilles wel voldoende uitgevoerd worden en daarnaast dat collega's zichzelf ook niet voorbijlopen.

De heer ZWART (PvH): Ik kom even terug op de dorpsmolens. Want op dit moment is er een regeling dat in principe dorpsmolens toe kunnen staan met een hoogte van 15 meter. Als je de wieken meerekent, komen ze tot een hoogte van 20 meter. Zijn dat de molens die hier worden bedoeld volgens mevrouw Siersema? Of moeten ze toch weer omhoog en worden het dus uiteindelijk molens van 25 meter?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Volgens mij gaat het om het laatste.

De heer ZWART (PvH): Dan wil ik daar op een gegeven moment ook een reactie van de coalitiepartners op hebben. Als het dan over het laatste gaat, moeten we daar toch nog eerst een discussie over voeren. Ik hoop dat mevrouw Siersema het dat ook met ons eens is.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Nou, ik ga nooit een discussie uit de weg. Dus het zou wel heel vreemd zijn om nu te zeggen dat we dat niet gaan doen. Daarbij is het ook gewoon van belang dat dit van onderop met dit dorp besproken wordt of ze dit willen. En als ze dan gezamenlijk een dorpsmolen willen, lijkt me dat absoluut geen probleem.

Er werd ook al even nog gesproken door de BBB over Susan Top. Zij is partijloos: dat klinkt bijna onaardig, zo van 'je hoort eigenlijk nergens bij'. Maar zo is het natuurlijk niet, zij hoort helemaal bij. Eigenlijk dus nog mooier dan het is, al is de lettergreep –loos misschien dan een beetje negatief. Maar is het dan de bedoeling dat ze dan één keer in de maand met de woordvoerders om tafel gaat om contact en *feeling* met de fracties te onderhouden? Hoe gaat ze dit inkleden? Mogelijk kunnen de formerende partijen dit beantwoorden. En anders geven we graag deze tip mee via deze weg.

Daarnaast nog wel een vraag: is een kleine meerderheid aan steun bij een gedeputeerde voldoende, aangezien in het stuk ook gezegd wordt dat er gezocht wordt naar een 'bredere steun'? We zijn benieuwd naar de antwoorden op onze vragen en hopen met onze moties een bijdrage te leveren aan de structurele input vanuit de Staten met het toekomstige College.

Dan toch nog als uitsmijter om ook meer duidelijkheid te krijgen. We hebben het er net over gezegd dat we misschien basisbanen gaan hebben. Maar welke thema's worden nu als eerst uitgelegd c.q. uitgewerkt, zodat we dit als Staten met elkaar bespreken? Waar liggen de eerste prioriteiten?

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Graag begin ik door mij aan te sluiten bij de dankwoorden die de heer Moes en de heer Roemers al hebben uitgesproken over de ondersteuners in het formatieproces, zowel richting de formateur als richting de ambtenaren die ondersteunden. Maar daar voeg ik graag nog een dankwoord aan toe, namelijk aan familie en aan collega's die de afgelopen maanden het ook mogelijk hebben gemaakt dat dit akkoord er ligt. Misschien begrepen ze niet hoe een mens een hele dag kan zitten praten, eten en alsnog gefrustreerd thuis kon komen, maar dankzij hen is het gelukt.

'*Veur mekoar*' is een akkoord van vier partijen die volgens de Kieswijzer niet ver van het politieke midden staan. Dat merk je ook als je het akkoord leest: het is een beetje van dit en een beetje van dat. Of, misschien klinkt het positiever: voor ieder wat wils. Nagenoeg alle partijen in deze Staten zullen deels hun eigen ideeën terugvinden in dit akkoord. Ondanks het verschil in woordkeuzes zal het komende provinciebestuur doorgaan met veel wat in de afgelopen jaren is opgebouwd. Dat constaterende zou je zomaar eens kunnen denken dat het provinciebestuur dat vandaag aantreedt, minder ambitieus is dan zijn voorgangers. Maar dat durft mijn fractie te betwijfelen.

Op bladzijde 6 neemt deze coalitie zich namelijk voor om verreweg de meeste Groningers mee te nemen in de veranderingen die gaande zijn op het gebied van energie, landbouw, natuur, maar ook mobiliteit en gezondheid. Daarmee wordt de lat heel erg hoog gelegd. Als verreweg de meeste Groningers meedoen, blijven de nodige veranderingen niet bij mooie plannen, maar slagen ze ook. Als de inwoners ervaren dat dit provinciebestuur er ook voor hen is, kunnen we misschien voorkomen dat over vier jaar een kwart van de kiezers het vertrouwen geeft aan een nieuwkomer.

Ik ga graag de inhoud in, te beginnen bij bladzijde 6. Want in dat akkoord staan veel punten die voor de ChristenUnie van groot belang zijn. Onze fractie telde er achttien, maar die zal ik niet allemaal benoemen. Wij zijn blij dat deze coalitie sociaal is. Het nieuwe provinciebestuur wil investeren in gemeenschappen en in vrijwilligersorganisaties. Leefbaarheid is namelijk niet alleen geholpen met goede plannen en wat geld, maar vooral door mensen die zich inzetten in hun woonomgeving. Een nieuw provinciebestuur wil er ook zijn voor wie extra hulp nodig heeft. De Voedselbank, de Kledingbank, Stichting Leergeld, Jeugdfonds Sport en Cultuur: ze kunnen rekenen op structurele steun. Sporters met een beperking krijgen een tegemoetkoming in de kosten die ze maken om naar hun sportfaciliteit te reizen.

De provincie neemt verantwoordelijkheid als ze een taak krijgt in de verdeling van mensen die in Nederland een veilig heenkomen zoeken. En in het herstel van de gevolgen van aardbevingen kijken we voorbij de schade in stenen, maar kijken we ook naar de mentale gevolgen die aardbevingen teweeg hebben gebracht. We zijn blij dat een goede bereikbaarheid hoog op de agenda staat. Dat is terug te lezen in het behoud van buslijnen en de realisatie van nieuwe verbindingen. Uiteraard laat ik hier de spoorlijn naar Stadskanaal niet onbenoemd. Maar ook de Nedersaksenlijn, de Wunderline en de Lelylijn ontbreken niet.

Automobilisten zoals de heer Van Kesteren kunnen uitkijken naar een betere doorstroming op de Friesestraatweg en de verdubbeling van de N33. Heel fietsminnend Groningen en alle andere Groningers die weten hoe leuk, gezond, duurzaam en handig fietsen kan zijn, kunnen zich verheugen op de aanleg van nieuwe doorfietsroutes en het verbeteren van bestaande fietsnetwerken.

Wij zijn blij dat de omschakeling naar duurzame energie doorgaat, met liefde voor het open landschap. De energietransitie vindt plaats op grote schaal in de Eemshaven, maar op kleine schaal op dorps- en wijkniveau. Energiecoöperaties krijgen meer mogelijkheden doordat we windmolens tot 20 meter toe willen staan. En ook initiatieven voor zonneparken op oude gaswinningslocaties, zoals bijvoorbeeld in 't Zandt gebeurt, verdienen onze steun.

Uit het akkoord blijkt de liefde voor het landschap en het erfgoed in deze provincie. De allerduurste wens – dan ben ik al op bladzijde 33 – vinden we in een bijzin. We willen namelijk dat de mogelijkheden die er nu voor erfgoed zijn in het aardbevingsgebied, ook daarbuiten mogelijk worden. Want erfgoed in onze provincie doorgeven aan de toekomst vraagt om vele miljoenen aan investeringen.

Maar hoe blij we ook zijn met de punten die nu in dit boekje staan, de fractie van de ChristenUnie kijkt vooral uit naar de uitvoering van deze plannen. Dit coalitieakkoord is het einde van formeren, maar het begin van besturen. De kracht van dit nieuwe bestuur moet niet zitten in wat we nu hebben bedacht, maar in wat het voor de inwoners realiseert.

Tot slot. De ChristenUnie heeft bij het debat over het rapport van de informateur al uitgesproken dat we het best spannend vinden om een coalitie te vormen die een krappe meerderheid in deze Staten heeft en op weinig bestuurlijke ervaring kan leunen. Want uiteindelijk is politiek gewoon mensenwerk. De afgelopen maanden hebben we ontdekt dat het onderlinge vertrouwen tussen de onderhandelaren enorm is gegroeid. En we vinden het belangrijk dat het ook groeit tussen de fracties in de Staten. Niet alleen de coalitiefracties, maar alle fracties in deze Staten. Maar dat is niet iets wat alleen de ChristenUnie kan doen, of de vier fracties die een coalitieakkoord sloten. Dat is een gezamenlijke uitdaging van zowel de Provinciale als Gedeputeerde Staten. Kunnen we er samen voor zorgen dat in deze Statenzaal niet alleen onze mening botsen, maar we elkaar ook vinden voor het eind van de dag?

Ik zou me graag nog richten tot de voorgedragen bestuursleden in het bijzonder, maar dat bewaar ik voor later op de dag.

De heer BAKKER (Groninger Belang): Ondertussen sta ik hier al een beetje met knorrende maag gelet op het tijdstip. Ik denk dat we er niet helemaal aan ontkomen als je de laatste bent van de coalitiepartijen dat we toch een beetje in herhaling gaan vallen hier en daar. Maar het zij mij vergeven, hoop ik dan maar.

Het heeft even op zich laten wachten, maar hier ligt het dan voor ons om te bespreken, het Hoofdpijnenakkoord '*Veur mekoar*'. Het is een akkoord waar wij ons goed in kunnen vinden, zowel qua toon als op inhoud. We kijken terug op een mooi proces waarin we gezien en gemerkt hebben dat de partijen elkaar wat gunnen. Groningen is niet de eerste provincie die een akkoord kon presenteren en dat hoeft ook niet. Het is goed dat zorgvuldigheid voor snelheid is gegaan. Dat is goed voor de inhoud en goed voor het vertrouwen tussen de BoerBurgerBeweging, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie en Groninger Belang. En het vertrouwen – het is net ook al even gezegd – is gegroeid en groeit nog altijd door.

Het resultaat mag er zijn, vindt Groninger Belang. Het akkoord dat er ligt, is een akkoord waar Groningen mee vooruitkan. Een akkoord dat gericht is op onze inwoners: op leefbaarheid en de prachtige leefomgeving waarin wij Groningers dagelijks mogen leven.

Een woord van dank is dan ook op zijn plaats richting de formateur, Ard van der Tuuk, en de ambtelijke ondersteuning die de BoerBurgerBeweging, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie en Groninger Belang hebben gehad. Het is al eerder genoemd, maar erg belangrijk om zo ver te komen. En het is ook al eerder gezegd: een woord van dank wil ik uitspreken richting de oppositiepartijen die hebben meegedacht met dit akkoord en meermaals input hebben gegeven. Dat is erg waardevol geweest, hebben wij ervaren. Dus dank daarvoor!

Er wacht ons een aantal grote opgaven, onder meer op het gebied van ruimtelijke ordening. Een van de vragen die wij ons in de formatie meermalen hebben gesteld als het gaat om wat wij belangrijk vinden, is de vraag: wat past in ons landschap en wat heeft onze Groninger inwoner eraan? Die vraag is leidend voor onze ruimtelijke opgave. Als we alleen alle ambities en opgaven van het Rijk willen realiseren, hebben we tweeënhalve keer de oppervlakte van onze provincie nodig. Dat gaat dus niet. Dus moeten er scherpe keuzes gemaakt worden om onze leefomgeving en ons mooie open landschap te behouden, beschermen en versterken. Dit akkoord zorgt ervoor dat er een einde komt aan de verrommeling van ons unieke Groninger landschap. *Hyperscale*, dus supergrote, datacenters en distributiecentra passen niet in ons open landschap. Dat geldt ook voor grote windturbines op land en hoogspanningsverbindingen. Recent hebben we gelezen in de media dat in Zuidwest-Drenthe deze verbindingen ondergronds worden aangelegd. Dat kan in Groningen ook onder de grond, denken wij dan. Ook zijn we blij dat weer oog – dan hebben we hem weer – is voor de automobilist in onze provincie. Wij zijn een provincie waar mensen aangewezen zijn op de auto om bij belangrijke voorzieningen te komen.

De heer BENNEMA (VVD): Ik hoorde de hoogspanningsleidingen ondergronds of bovengronds. Geldt dat ook voor het aan te leggen vervolg? Moet de hoogspanningsleiding Viervelaten-Eems ook onder de grond?

De heer BAKKER (Groninger Belang): We hebben eigenlijk in de coalitie een inspanningsverplichting afgesproken om dat inderdaad te doen en zo weinig mogelijk boven de grond. Dat is wat ons betreft iets wat het landschap te veel aantast.

De heer BENNEMA (VVD): Maar dat blijft dus een inspanning? Dus het zou dus best wel kunnen dat die toch bovengronds wordt aangelegd als blijkt dat het niet ondergronds kan?

De heer BAKKER (Groninger Belang): 'Als blijkt dat het niet ondergronds kan'? Ik denk dat het wel kan, maar het zal een kwestie van geld zijn. Ik weet niet of wij daar als provincie altijd het laatste woord over hebben. maar de inspanning zal zijn: 'Dan kost het maar wat meer, maar dan wel onder de grond.'

De heer BENNEMA (VVD): Dan hop ik gelijk even over naar het blokje financiën. Kan Groninger Belang mij uitleggen hoe de posten tot stand gekomen zijn en welke keuzes daaronder zitten? Want het vorige coalitieakkoord had bij alle posten uitgewerkte programma's staan. Zijn dit gewoon schattingen? Hoe zijn deze bedragen tot stand gekomen?

De heer BAKKER (Groninger Belang): Ik heb begrepen dat dat gebeurd is met ambtelijke ondersteuning. Maar ik heb daar niet bij gezeten, dus ik kan u daar op dit moment het antwoord eerlijk gezegd niet op geven.

De heer BENNEMA (VVD): Dan ga ik naar de collega's straks.

De heer BAKKER (Groninger Belang): Nou ja, de ambtenaren kunnen u daarover inlichten.

Toch is het jarenlang een straf geweest om een auto te bezitten in onze provincie. Groningen stond in de top van het lijstje van duurste provincies qua motorrijtuigenbelasting. Dat de motorrijtuigenbelasting de komende vier jaar niet geïndexeerd wordt en wordt bevroren, is goed nieuws voor onze inwoners. We hopen dat Groningen over vier jaar niet meer in de top van dit dubieuze lijstje staat.

De heer DE WIT (CDA): Ik had nog even een vraag over het vorige blokje en dan vooral de laatste zin. Dat de ambtenaren wel weten wat de financiële consequenties zijn van dit akkoord. Betekent dat dat de coalitie en de ambtenaren wel weten hoe de financiën eruitzien, maar de oppositie niet?

De heer BAKKER (Groninger Belang): Volgens mij ga je als je aan zo'n akkoord werkt en op gegeven moment denkt waar je het geld vandaan haalt, met de ambtenaren in gesprek om te kijken waar er reik in zit en waar niet. En zo is dit lijstje tot stand gekomen.

De heer DE WIT (CDA): Dat begrijp ik heel goed. Wij hebben zelf ook aan die tafel gezeten. Uiteraard spreek je daarover met elkaar. Allen, als ik kijk naar de financiële paragraaf in dit akkoord, dan staat er niet overal genoemd dat daar geld naartoe gaat. Maar begrijp ik het goed uit de woorden van Groninger Belang dat er wel een overzicht is per portefeuille waar die middelen naartoe gaan? Want dan zouden wij dat graag wel willen hebben.

De heer BAKKER (Groninger Belang): Ik weet niet of dat nu al zo specifiek is. Want eigenlijk is het wel zo dat we hier natuurlijk de hoofdlijnen hebben en dat we die hier nader gaan invullen. Dus of die al zo heel specifiek zijn ingevuld, zou ik u nu niet kunnen zeggen. Maar misschien dat een van mijn collega's die aan tafel hebben gezeten, daar meer zicht op heeft.

De heer DE WIT (CDA): Dan zullen wij uiteraard ook die vraag stellen aan de collega's zodat wij die cijfers dan ook kunnen krijgen. Maar kan Groninger Belang dan wel aangeven dat de middelen zoals ze verdeeld zijn, nog niet vastliggen, maar we dan per voordracht over gaan spreken met elkaar?

De heer BAKKER (Groninger Belang): Volgens mij is nu bekeken wat de ideeën zijn, wat daar ongeveer voor bedrag bij moet. Maar volgens mij is het ook de insteek om steeds weer terug te komen naar deze Staten met voorstellen. Daar heeft onze voorzitter het ook al over gehad. Die heeft gezegd dat je er natuurlijk wel even naar moet kijken of je op gegeven ogenblik door kunt. Dus het is even aftasten wat de beste manier is.

Daarnaast is het goed gebruik dat er gekeken wordt naar snel groeiende woonwijken. Groeiende woonwijken en infrastructuur gaan hand in hand. Waar gebouwd wordt en nieuwe woonwijken ontstaan, moet ook gekeken worden naar de ontsluiting van de wijk. Dat deze aandacht voor de automobilist niet ten koste gaat van openbaar vervoer en de fietser in het akkoord, is mooi. Het geeft de inwoner de keuze welk vervoermiddel het beste bij zijn of haar situatie en woonomgeving past.

Als we het hebben over onze inwoners en hun belangen, dan hebben we het ook over bestuursstijl. Gemeenten zijn de eerste overheidslaag als we redeneren vanuit onze inwoners. Groninger Belang vindt het goed dat deze coalitie zich presenteert als een krachtig en zelfbewust middenbestuur dat Groninger gemeenten wil helpen hun ambities op het gebied van bijvoorbeeld woningbouw te realiseren. Van onderop met de provincie als faciliterende en ondersteunende overheid die met haar netwerk zaken in Den Haag kan aankaarten. Dit is in de geest van Groninger Belang en we zijn verheugd dat dit geluid nu ook gaat doorklinken in het provinciehuis.

Rest mij te zeggen dat we uitkijken naar de komende vier jaar, waarin we niet alleen nauw gaan samenwerken met de BoerBurgerBeweging, de Partij van de Arbeid en de ChristenUnie, maar waarin we willen samenwerken met alle partijen en alle Statenleden. De coalitie is smal en met vier partijen recht door het midden. Dat schept kansen voor elke partij die mee wil denken en iets wil realiseren. De hand van de coalitie is aan het begin van de formatie uitgestoken, met een uitnodiging aan alle partijen in de Staten die ook blijft staan. Dus: denk en werk vooral met ons mee, zodat we als voltallige Staten tot goede besluiten kunnen komen waar onze inwoners mee gediend zijn.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik ken Groninger Belang als een partij die heel erg pleit voor de Wunderline en de Nedersaksenlijn. Daar kunnen wij ons ook in vinden. Maar zij pleit ook voor de belangen en de zorgen van inwoners. Nou was ik onlangs bij een bijeenkomst over de Wunderline voor inwoners die zich wat veel zorgen maken in Hoogezand over de snelheid van de trein. Hoe gaat Groninger Belang dat soort belangen in de strijd om die lijnen voor elkaar te krijgen?

De heer BAKKER (Groninger Belang): Ik weet toevallig dat onze fractie al nauw betrokken is bij die geluiden, omdat we eigenlijk wel de mensen gaan opzoeken. Wat ook de bedoeling is: we gaan de inwoners opzoeken om daar met elkaar over te praten en over hun zorgen te praten om te kijken wat we eraan kunnen doen. Dus neem de inwoners serieus en ga met hen in gesprek: dat is ons motto en ik denk ook van het hele coalitieakkoord.

Mevrouw BAKKER (SP): Nou, dat vind ik heel fijn om te horen. Graag ga ik dan ook even in gesprek om te bekijken wat we op korte termijn kunnen betekenen voor die bezorgde inwoners.

De heer BAKKER (Groninger Belang): Dat lijkt me een heel goede zaak.

De VOORZITTER: U was klaar met uw betoog? Dan schors ik de vergadering voor een half uur om de knorrende magen te overstemmen met broodjes.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering. Ik verzoek de leden van de Staten om hun onderlinge beraadslagingen te beëindigen. Stilte alstublieft!

Ik geef het woord aan de heer Bennema die het woord zal voeren namens de VVD.

De heer BENNEMA (VVD): De formerende partijen hebben na drie maanden broeden een ei gelegd. En onze eerste indruk van het legsel is positief, al hadden we wel een stevigere visie verwacht en wat scherpere keuzes. Er heeft een politieke aardverschuiving plaatsgevonden, maar inhoudelijk is het roer niet omgegaan. Er is veel continuïteit. Maar op zichzelf hoeft dat niet slecht te zijn. Toch kan de VVD zich goed vinden in het huidige akkoord en wij durven zelfs zo ver te gaan dat het op belangrijke punten misschien wel beter is dan het vorige akkoord.

Vliegveld Eelde krijgt een financiële steun, zonder mitsen en maren. Er komt een bijdrage in de NEBAB-kosten, de niet-economische diensten van algemeen belang. En er komen geen grote windparken op land en ook zonneparken op landbouwgrond zijn taboe: goeie zaken!

Waar is de vernieuwing op dit moment dan wel te vinden? Een belangrijke vernieuwing is hopelijk te vinden in de voorgestelde bestuurscultuur. In het coalitieprogramma wordt gepleit voor meer samenwerking over de grenzen van oppositie en coalitie heen. Er is ruimte voor dualisme. Het programma op hoofdlijnen biedt alle partijen de ruimte en de vrijheid om een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren. De VVD waardeert uiteraard vrijheid en juicht deze houding toe. Als oppositiepartij hebben wij dan ook de vrijheid om een eigen koers te varen, maar we zullen alle voorstellen, van welke partij dan ook, altijd op inhoud beoordelen. Wij doen graag mee, wij nemen de uitgestoken hand aan en wij zullen ook zeker onze inbreng gaan leveren deze periode.

Belangrijk kenmerk van het voorliggende akkoord is dat het een hoofdlijnenakkoord is. Als ik het dan ook goed begrijp, gaan we dus het ook echt met elkaar '*Veur mekoar*' maken. Ik zal me dus ook beperken tot die zaken waar de VVD zich de komende periode op zal richten en met voorstellen zal komen. Dat zijn ruimtelijke ordening van onze mooie provincie, behoud van ons landschap, landbouw, natuur, bereikbaarheid, regionale economie en cultuur.

Bij de ruimtelijke ontwikkeling van onze provincie moeten we keuzes maken. Enerzijds moet er plaats zijn voor ontwikkeling en anderzijds voor behoud en bescherming van ons mooie landschap. 'Niet alles kan overal' en daarom is het van belang dat we sturen op een logische clustering van functies om verrommeling te voorkomen. Industrie concentreren we op goede plekken die goed bereikbaar zijn en waar een koppeling met de energienetwerken voor de hand ligt, zoals bijvoorbeeld de Oostpolder. Door op deze locatie te ontwikkelen, hoeven we op andere plekken geen industrie te vestigen en kunnen we het landschap mooi houden. Daarnaast is het ook goed om in te zetten op dubbel ruimtegebrek en dat we per gebied ook gaan prioriteren welke functies we waar willen hebben. De energietransitie is zo'n proces dat ook grote ruimtelijke gevolgen heeft. De VVD vindt het goed dat er geen nieuwe zonnevelden op landbouwgrond en er geen nieuwe windparken buiten de huidige concentratiegebieden verrijzen.



Toch maakt de VVD zich nog wel over één ontwikkeling wat zorgen. Op dit moment kunnen er windmolens met een ashoogte van maximaal 15 meter worden gebouwd in de nabijheid van boerderijen. In het akkoord wordt de ashoogte opgetrokken tot 20 meter. Een andere vernieuwing is dat deze parkjes met deze molens ook bij dorpen kunnen worden gebouwd. Dan hebben we het over de zogenaamde 'dorpsmolens'. De VVD vraagt zich dan ook af of deze kleine molentjes niet moeten worden gezien als het paard van Troje. Wordt het landschap straks ontsierd met een hagelslag van kleine molentjes? Het is algemeen bekend dat die kleine molentjes een gering rendement. Als het rendement van een windmolen exponentieel toeneemt door hem veel te groter te maken, zijn die enorm grote molens gelijk aan een paar honderd kleintjes. Dus die opbrengst van de kleinere molens zal ook tegenvallen. Dus wat ga je dan krijgen? De roep van dorpsbewoners is om ze ook wel iets hoger te gaan maken. En voor je het weet, hebben we de hagelslag door de hele provincie heen. Dus daar zullen wij zeer scherp naar kijken als dat aan de orde komt bij de Omgevingsverordening.

De VVD mist ook een samenhangende visie op de opwek en het gebruik van groene energie in Groningen. Het is de vraag hoeveel energie we nodig hebben en wat het gebruik zal zijn. Het akkoord zet wel in op waterstof, maar wij vragen ons af waar de energie voor deze waterstof vandaan komt. De VVD is voorstander van wind op zee, maar dat staat in het akkoord niet zo scherp beschreven. Maar gelukkig heeft de heer Moes vanmorgen ook gezegd dat dat inderdaad ook van zee kan komen en je dat met het Rijk moet bespreken.

De heer ZWART (PvH): Het ging over de dorpsmolens en ik hoor de VVD zeggen dat ze wil bekijken wat te doen met de dorpsmolens van 20 meter. Er staat letterlijk in de tekst: 'de molens van 20 meter' en niet de ashoogte van 20 meter. Maar mag ik de VVD rekenen tot de tegenstanders van de verhoging van deze molens?

De heer BENNEMA (VVD): Het schijnt zo te zijn. Maar dat moet ik even uitzoeken, dat heb ik voor vandaag niet gedaan. Ik ben eigenlijk niet voor de verhoging van de molens, dit om dat punt al aan te geven. Maar ik denk dat er hier nog iets meer gebeurt: dat er meer ruimte wordt gecreëerd voor deze molens overal in de provincie. En vandaar mijn angst dat dit een stap van 5 meter is en voor je het weet, je overal molens in het hele landschap hebt staan en wordt de verhoging steeds doorgezet. Daardoor krijg je verrommeling.

De heer ZWART (PvH): Daarin vinden wij elkaar. Windmolens tot 15 meter ashoogte vinden wij tot dusverre een heel goede afspraak. Ik hoop dat de VVD zich sterk wil blijven maken voor geen hagelslag en geen hoge windmolens hoger dan die ashoogte van 15 meter. Ik hoop dat we daar elkaar in kunnen vinden.

De heer BENNEMA (VVD): Ik denk wel dat er een misverstand bestaat trouwens. Het is op dit moment alleen aansluiten aan boerenpercelen. Ik hoor geloof ik de heer Zwart ook in een vorige interruptie zeggen dat het nu ook al bij dorpen kan. Volgens mij is dat niet zo. Als het aan de VVD ligt, blijft dat ook zo.

Groningen is en blijft gelukkig een echte landbouwprovincie, al zou de landbouw in het landelijk gebied behoorlijk veranderen. De VVD constateert dat het coalitieakkoord alle transities onderschrijft. Bij alle veranderingen in het gebied zullen gebiedsprocessen leidend zijn. De VVD vindt dat bij dit proces van onderop de meeste aandacht moet zijn voor de mensen die de grootste inspanning in deze verandering moeten leveren: de Groninger boeren. Zij moeten van begin af aan worden meegenomen en een zinvolle inbreng kunnen leveren. De VVD vindt verder dat de provincie zich moet inspannen om waardevolle landbouwgrond te beschermen en te behouden. Verzilting dient te worden tegengegaan en bij de inrichting van de flexibele kustlijn kijken we niet alleen naar de binnendijkse ontwikkeling, maar nadrukkelijk ook naar de buitendijkse ontwikkeling. En dat om Groningen veilig te houden en de druk van de verzilting tegen te gaan. In het verlengde moeten we ook inzetten voor het behoud van de agro-industrie.

In het hoofdstuk over bereikbaarheid van Groningen lezen we helaas weinig nieuwe plannen. Zelfs minder in het oude coalitieakkoord. De Westelijke Ring is geheel verdwenen. De noord-zuidverbinding in het Westerkwartier: daar zien we ook geen oplossing tussen de A7 en de N355. De N355 staat er wel in, maar dan vooral qua verbetering in de richting van Friesland. De VVD had hier graag wat nieuwe ambities gezien. De N33 staat er weliswaar in, maar die stond er al in en daarvoor komt er ook geld van het Rijk. Wij zouden bijvoorbeeld ook de verdubbeling van de N46, de Eemshavenweg, tot Middelstum graag opgenomen zien. Dat is een mooie ambitie om aan te werken: ook wat nieuwe wegen erin.

Het OV moet in dit akkoord geheel in stand blijven en ook nog eens voordeliger worden. Hier wordt echt vanuit het aanbod geredeneerd, terwijl de VVD vooral kijkt naar gebruik en behoefte bij het beschikbaar stellen van OV. Het nieuwe College moet kosten en baten hier heel goed afwegen, aangezien deze keuze een enorm beslag op de middelen gaat leggen. Groningen betaalt al sowieso meer aan het OV dan het Rijk bijdraagt. Verder stelt het akkoord voor om ook door te gaan met de aanleg van fietspaden, alhoewel wij de fietsberg nergens zijn tegengekomen.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik hoor de heer Bennema iets zeggen over het OV: dat we afwegen of er genoeg gebruik van wordt gemaakt. Maar denkt de heer Bennema niet dat als we meer OV creëren in onze provincie en als dat goedkoper en aantrekkelijker is, er ook meer mensen gebruik van zullen maken?

De heer BENNEMA (VVD): Nee, dat denk ik zelf niet. En bovendien, ik kom zo nog even bij het financiële plaatje. Het is volgens mij ook welvaart dat iedereen met zijn eigen autootje is gaan rijden. Vroeger had je veel meer bus- en treinlijnen overal door Groningen heen. Vervolgens ging iedereen zelf rijden. Dan kun je wel zeggen dat je de mensen weer de auto uit wilt hebben, maar dat lukt niet zo makkelijk.

Op het gebied van de trein zit het akkoord op het goede spoor. Er wordt voor de korte termijn ingezet op de Nedersaksenlijn en op de lange termijn voor de Lelylijn. Maar de VVD vindt dat op beide trajecten moet worden ingezet: het een sluit het ander niet uit. Het zou echt een misser zijn om de huidige ingezette lobby bij het Rijk voor de Lelylijn op een laag pitje te zetten, juist in een tijd waarin Groningen *in the picture* is en deze lijn ook echt kansen maakt.

Een goede regionale economie is essentieel. In het huidige akkoord staat dat hieromtrent een visie ontwikkeld moet worden en de VVD doet daar graag aan mee. Het is belangrijk dat wij onze vestigingsvoorwaarden in de provincie goed op orde hebben en voldoende ruimte voor bedrijven van verschillende omvang, van groot en klein en ook waar dat kan. Dus bijvoorbeeld de grote in de Oostpolder.

De vrijetijdseconomie is ook een sector die kansen biedt en waarvan ook door de formerende partijen het belang is onderkend: dat is goed.

Een bloeiend cultureel leven en behoud van ons erfgoed geven het leven van de Groningers meer glans. Er wordt gesproken over het ondersteunen van vrijwilligers. Maar de VVD vindt het belangrijk dat mensen in de culturele sector ook een fatsoenlijke beloning krijgen, oftewel *fair pay*, en dat de provincie dit doorvoert.

En dan komen we bij de financiële onderbouwing van het geheel. Het is wel heel positief dat het programma de tering na de nering wil zetten en de provinciale opcenten worden bevroren. Dus na een stop in absolute stijging van de vorige keer wordt nu ook de inflatiecorrectie niet meer doorgevoerd. Maar het is wel problematisch omdat we niet goed kunnen zien hoe alle wensen uit het akkoord worden gefinancierd en welke keuzes er dan uiteindelijk moeten worden gemaakt en waar de prioriteit ligt. Een paar straten verderop stelde Hans Wiegel in de jaren zeventig vast dat Sinterklaas echt bestaat. Maar na het horen van de coalitiepartijen blijkt dat er na vijftig jaar zelfs vier Sinterklazen bestaan. Er is sprake van gierende inflatie. In het vorige akkoord waren alle posten uitgesplitst. Bij mobiliteit staat bijvoorbeeld nu een p.m.-post omdat de reserves kennelijk groot genoeg zijn. Maar hoe moet ik dat dan rijmen met de ambitie om het OV op een hoger plan te houden, om Eelde in de lucht te houden en allerlei andere ambities? Hoe kan dat binnen dit bedrag? Dus wij kijken echt uit naar een nadere onderbouwing en wij ontvangen ook graag een nadere onderbouwing.

Het Hoofdpijnenakkoord is best nog een lijvig stuk. Ik heb het al gezegd: er had best wel een scherpere visie in gemogen, maar het biedt echt ook wel voldoende aanknopingspunten om hier de komende vier jaar met elkaar mee aan de slag te gaan. Het is ook mooi dat er strofen uit *'Grunnens Laid'* worden gebruikt. De VVD is immers ook voor meer Groninger taal en cultuur in de Staten en dankzij de VVD hebben we ook *'Meertmoand Dialectmoand'*. De VVD denkt dat het ook beter was geweest om de onderhandelingen ook echt in het plat Gronings te voeren. Dan was een stuk korter geworden, dan had het tot een veel smaller akkoord geleid met heel veel *'richt en slichte taal'*.

Maar wij danken ook echt iedereen die heel hard heeft gewerkt aan dit akkoord: de formateur, de ambtelijke ondersteuning en de mensen die hier vele uren in hebben gestoken. Ons finale oordeel over het akkoord is dan ook: *'t kon minder'*.

Mevrouw BAKKER (SP): *'Ik was 29 toen de beving in Huizinge kwam. En ondertussen ben ik 40 geworden. Ik stond er altijd heel nuchter in, totdat je ziet dat je kinderen eraan onderdoor gaan. Dan lukt het niet meer om alle ballen in de lucht te houden. De menselijkheid is ver te zoeken. Ik ben sceptisch geworden, terwijl ik dat nooit was. Het is mensonterend en je staat niet stil met je leven: je*

*leven gaat zelfs achteruit. Ik merkt dat alles me geen hol meer kan schelen, terwijl ik altijd een positief ingesteld mens was, die vertrouwen had in dat het goed zou komen. Dat de overheid er is om het voor ons op te lossen.'*

Dit zijn niet mijn woorden, maar woorden van een vrouw, een moeder, een inwoner van onze provincie die ik onlangs sprak in Middelstum. Een burger die rechten heeft en opgroeide met het idee dat de overheid zorgdraagt voor haar burgers. Een burger die op dit moment al het vertrouwen in deze overheid is verloren, maar ook ziet dat haar kinderen dit vertrouwen niet meer hebben. Dankzij jarenlange kabinetten-Rutte is deze inwoner niet de enige inwoner in onze provincie die het vertrouwen in de overheid kwijt is. Vele mensen voelen zich jarenlang niet gezien en gehoord – of eigenlijk erger: behoorlijk in de steek gelaten. En dat is niet van vandaag op morgen ontstaan, maar dat is al jarenlang aan de hand. De crises stapelen zich op en de ellende achter vele voordeuren wordt steeds groter en wordt maar niet opgelost. Vele inwoners, ook kiezers van de SP, gaven bij deze Statenverkiezingen hun steun aan de BBB, omdat ze een duidelijk signaal richting Rutte af wilden geven maar ook werkelijk veranderingen wilden zien. Tijdens het duidingsdebat gaf ik al aan dat wij als SP hopen dat de stem van onze inwoners, en ook onze kiezers op de BBB, ook werkelijk tot deze verandering gaat leiden.

Het coalitieakkoord, een akkoord op hoofdlijnen, riep bij onze fractie behoorlijk wat vragen en ook ideeën op. Maar misschien is dat ook niet zo gek, aangezien er vooral hoofdlijnen in staan en weinig concrete voorstellen en dus veel ruimte geef voor invulling. Het is keurig opgeschreven, heeft een mooie opbouw en prachtige foto's en de insteek van het Gronings lied spreekt zelfs het van oorsprong Friese gedeelte van onze fractie bijzonder aan.

Maar het is voor ons best lastig in te schatten of er ook werkelijk een andere insteek dan de afgelopen jaren wordt gekozen. Het voelt toch alsof het grootste gedeelte van het huidige beleid vooral wordt doorgezet, her en der wat wordt opgepoetst en er geen echte structurele wijzigingen komen om structurele problemen op te lossen. We hebben dan ook meerdere vragen en ook vraagtekens – bijvoorbeeld over Eelde, maar goed daar ga ik verder niet op in – bij onderdelen van het akkoord. We zullen er vandaag een aantal, voor de SP belangrijke punten uitlichten. Voor een reactie op andere punten komen er nog voldoende mogelijkheden, aangezien de insteek van deze coalitie is om de komende bestuursperiode ruimte te geven aan alle Statenleden om initiatief te nemen, mee te praten en te besluiten. Een erg mooi uitgangspunt en eigenlijk ook wat ons betreft een voorwaarde van een goed bestuur.

Maar we zijn als SP benieuwd of daar ook al enig idee bij is hoe dit verder vormgegeven gaat worden. Hoe worden wij als Statenleden, als volksvertegenwoordigers, in positie gezet? Hoe komen stukken naar ons toe? In welke fase? Op welke manier? Hoe krijgen wij voldoende ondersteuning van de ambtenaren? Dit zijn wat ons betreft essentiële vragen waar helderheid over moet komen om goed invulling te kunnen geven aan de rol die deze coalitie ziet voor de Staten. We missen hier wel een wat visie op in het akkoord en we zouden hier dan ook graag een toelichting op horen van de coalitiepartijen hoe zij dicht voor zich zien.

We lezen in het hoofdstuk 'Sterk middenbestuur' dat deze coalitie zich gaat houden aan de geldende wet- en regelgeving, verdragen en akkoorden. Fijn! Dat lijkt onze fractie dan ook niet meer dan logisch. Alleen, de zinnen die op deze zin volgen in het akkoord, baren ons wat zorgen. Want wie bepaalt wat '*het onmogelijke*' is? Hoe verhoudt het houden aan de wet zich tot het nemen van besluiten? We zijn ook erg nieuwsgierig wat 'de Groningse wijze' dan precies inhoudt.

Zoals aangegeven bij het duidingsdebat vinden we als SP een aantal dingen erg belangrijk voor een nieuw College. We willen een strijdbaar bestuur dat zich durft te verzetten tegen Haags afbraakbeleid, dat met de vuist op tafel slaat en dat opeist waar we in Groningen recht op hebben. Dus af en toe met het mes tussen de tanden richting Den Haag en geen eindeloos gepraat in achterkamertjes. Deze houding zien we nog niet helemaal terug in dit coalitieakkoord. Het is vooral allemaal netjes opgeschreven.

We willen als SP ook een bestuur dat erop toeziet dat vooral de inwoners centraal staan en niet het gebied en alle prestigeprojecten. Daarbij zien we wel de goede toon in dit akkoord. We willen een bestuur dat zorgt dat Groningen niet het wingewest van Nederland blijft, maar Groningers telkens bovenaan zet. We lezen dat we geen koploper zijn als het peloton niet kan volgen. Dat klinkt goed. Maar de volgende zin, '*Groningen is een hardwerkende, innoverende en ondernemende provincie die Nederland veel te bieden heeft.*', neigt toch eerder naar dat we doorgaan op de huidige weg. Vindt deze coalitie ook niet, net als de SP, dat Groningen de afgelopen jaren al genoeg geleverd heeft aan de rest van Nederland en dat dit de komende jaren juist omgedraaid moet worden?

Het in zee blijven gaan met partijen zoals Shell, is een grote ergernis van onze fractie. We willen een bestuur dat dat niet meer doet. Aangezien Shell medeverantwoordelijk is voor de ellende die inwoners ervaren door de gevolgen van de gaswinning, vinden wij het als SP niet uit te leggen dat

we subsidiegeld verstrekken aan dit bedrijf. Bijvoorbeeld aan waterstofprojecten waar Shell in participeert. We willen dan ook het nieuwe College oproepen hiermee te stoppen en dienen hiervoor de volgende motie in.

De VOORZITTER: Dat is een motie die onder volgnummer 22 is ingediend door de fractie van de SP en draagt als titel: 'Geen subsidie naar Shell'. De motie eindigt met het volgende verzoek aan het nieuwe College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,

Constaterende dat:

- Shell een van de grootste vervuilers ter wereld is, aangezien het bedrijf negen keer zoveel CO2 uitstoot als heel Nederland bij elkaar;
- het bedrijf verplicht is om zijn emissies te verminderen;
- Shell in 2022 de hoogste winst in 115 jaar heeft behaald, namelijk ruim 36 miljard euro;
- Shell in het eerste kwartaal van 2023 een winst van 8,7 miljard dollar heeft gemaakt en aandeelhouders daar aanzienlijk van laat profiteren (bron: <https://nos.nl/artikel/2473772-shell-boekt-wederom-miljardenwinst>);

Overwegende dat:

- in Groningen het principe van 'de vervuiler betaalt' wordt gehanteerd;
- Shell prima in staat is om een deel van de winst te investeren in duurzame energieprojecten;
- subsidies die worden verleend aan de kapitaalkrachtige fossiele industrie, niet kunnen worden besteed aan duurzame projecten die financiering nodig hebben;
- subsidies die de provincie verstrekt, worden opgebracht door ons allemaal, de belastingbetalers;
- Shell medeverantwoordelijk is voor geleden schade die door gaswinning in de provincie Groningen, en het moeilijk uitlegbaar is dat Shell geld ontvangt, terwijl alle geleden schade nog niet vergoed is;

Verzoeken het nieuwe College van Gedeputeerde Staten om:

- geen subsidies te verstrekken aan (duurzame energie-)projecten zoals bijvoorbeeld waterstofprojecten waarin Shell participeert;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

Mevrouw BAKKER (SP): Groningen verdient respect. Vele Groningers lijden al jarenlang onder de gevolgen van de gaswinning en de trage afwikkeling van alles wat daarbij komt kijken. Met het rapport van de parlementaire enquêtewinning en de reactie van het kabinet is dit nog niet opgelost. De gaskraan is nog niet definitief dicht en de versterking gaat nog veel te langzaam. De verhalen van inwoners die wij als SP bijna dagelijks binnenkrijgen, liegen er niet om. We zijn er nog lang niet. Als SP zijn we tevreden, zeer tevreden zelfs, dat deze nieuwe coalitie het voor elkaar krijgt een belangrijk dossier als gaswinning te beleggen bij één gedeputeerde. Zoals het de afgelopen vier jaren was, opgeknapt, vonden wij toen al een domme keuze en dat vinden wij na vier jaar nog steeds. Ook dat mijnbouw in de volle breedte in combinatie met het NPG en de middelen rondom de ereschuld worden gecombineerd bij één gedeputeerde, stemt ons zeer hoopvol. Er wordt dus gekozen voor een integrale aanpak. Wel iets tegenstrijdig vinden we dat er dan wordt aangegeven dat vanuit het ereschuldprogramma wordt ingezet op vijf masterplannen, maar ook dat verdere concrete doelstellingen en inkleuring samen met bewoners gebeurt. Dit maakt dat we ons nog wel wat zorgen maken over hoe de middelen ingezet worden. Daarom hebben we ook de motie van GroenLinks ondersteund en we zullen dit kritisch blijven volgen.

We waren als SP-fractie enorm verrast dat de BBB ervoor koos om Susan Top als partijloos persoon voor te dragen als gasgedeputeerde. Ik kan me nog heel goed de rake woorden herinneren toen zij afscheid nam als secretaris van het Groningse Gas Beraad: 'Houd vol, houd moed, help elkaar.' Moegestreden nam zij afscheid. Dat zij deze stap om toch weer op haar heel eigen wijze haar tijd en energie beschikbaar te stellen om stappen te zetten in dit weerbarstige dossier, daarvoor heb ik heel veel respect. Het geeft onze fractie hoop dat we vanuit de provincie weer echt een stevige gedeputeerde krijgen richting Den Haag, maar ook een gedeputeerde die altijd Groningers op de eerste plaats wil zetten. Want voordat onze provincie echt kan bouwen aan een toekomst met perspectief voor onze inwoners, is het noodzakelijk dat de ellende veroorzaakt door deze slepende, ontwrichtende ramp echt is opgelost.

Ik heb hier regelmatig gepleit voor het dichtdraaien van de gaskraan en dat ook de gasputten dicht moeten storten met beton. Op dat laatste wil ik terugkomen. Onlangs heeft het SodM heel helder aangegeven dat we de putten nodig hebben om onafhankelijk te kunnen meten wat zich in de diepe

ondergrond afspeelt. De putten moeten dus wel ontmanteld worden, maar beschikbaar blijven voor metingen. Om onafhankelijk te meten zal de wet aangepast moeten worden. Dat ligt in Den Haag, maar daar moeten wij dus ook vanuit hier in Den Haag voor pleiten. Wij vinden het goed te lezen in het coalitieakkoord dat onderzocht gaat worden hoe wij als provincie zelf ook data kunnen verzamelen en interpreteren. We zien dat als een erg positieve zet om zelf meer inzicht te genereren en willen het aankomende College adviseren om daarbij Ons Luu te betrekken. Zij hebben namelijk al veel ervaring met het opdoen van eigen metingen.

Dan de zoutwinning. We hebben al SP veel vaker aandacht gevraagd rondom de zorgen die inwoners hebben rondom het winnen van zout in onze provincie. Het is goed te lezen dat deze coalitie het voorzorgsprincipe leidend vindt bij mijnbouwactiviteiten die plaatsvinden in onze provincie en volop in wil zetten op een goede afhandeling van schade door mijnbouwactiviteiten. En dat inwoners niet meer van het kastje naar de muur worden gestuurd en uiteindelijk met lege handen komen te staan.

Maar de zoutwinning veroorzaakt meer dan alleen een lastigheid in de schadeafhandeling. Inwoners hebben veel zorgen over de toekomst van hun leefomgeving voor de generaties na hen. We vinden het dan ook teleurstellend dat er niet wordt gekozen om stelliger te zijn en dit akkoord aan te geven dat het nieuwe College gaat pleiten voor het stoppen van het winnen van zout en te starten met een afbouwplan van de huidige putten. Daarom dienen we de volgende motie in.

De VOORZITTER: Dat is een motie die onder volgnummer 23 is ingediend door de fractie van de SP en draagt als titel: 'Pleiten voor stoppen met zoutwinning'. De motie eindigt met het volgende verzoek aan het nieuwe College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constaterende dat:

- in het Coalitieakkoord wordt aangegeven dat, zeker in onze provincie met het beladen gaswinningsdossier, we zeer terughoudend moeten zijn met nieuwe mijnbouwactiviteiten;
- het nog steeds niet is te voorspellen wat gasproductie, zoutwinning en grootschalige wateronttrekking uit de diepe bodem op lange termijn voor (bovengrondse) effecten heeft;
- de coalitiepartijen aangeven, de fysieke en mentale veiligheid te willen garanderen;
- het voorzorgsprincipe daarom leidend moet zijn;

Overwegende dat:

- er grote zorgen spelen bij inwoners in onze provincie over de veiligheid en toekomst voor komende generaties door de gevolgen van zoutwinning;
- deze zorgen al verscheidene jaren worden geuit richting de verschillende overheidslagen;
- er meerdere incidenten hebben plaatsgevonden bij de winning van zout, zoals lekkende diesel, trillingen in cavernes, ongelijke (diepe) bodemdaling, pekel-lekkages en problemen met de waterhuishouding van het gebied;

Verzoeken het nieuwe College van Gedeputeerde Staten om:

- te pleiten bij het Rijk voor stoppen met het winnen van zout en te starten met een afbouwplan van de huidige putten;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

Mevrouw BAKKER (SP): Een ander onderwerp waar de SP zich altijd hard voor gemaakt en hard voor zal maken, is leefbaarheid. Toen wij als SP acht jaar geleden een coalitieakkoord sloten, hadden we miljoenen beschikbaar gemaakt om echt te kunnen investeren in de leefbaarheid van onze provincie – en met groot succes. De afgelopen jaren heeft het nu nog zittende College minder middelen vrijgemaakt. Dat vinden we jammer en dat hebben we ook altijd bekritiseerd en daar zijn we ook nog steeds kritisch op. Door alle ellende veroorzaakt door de gaswinning zijn mensen meer dan moe gestreden en is er bij vele inwoners weinig tot geen tijd en energie om zelf te investeren in eigen woon- en leefomgeving.

Het is van groot belang dat er volop geïnvesteerd wordt in provinciale leefbaarheidsprojecten om steentje voor steentje de afgebrokkelde sociale cohesie en gemeenschappen weer te kunnen opbouwen. Ons is het alleen niet helder geworden hoeveel deze coalitie beschikbaar gaat stellen voor leefbaarheid. Er gaat de komende periode gewerkt worden aan een leefbaarheidsvisie met een bijbehorend leefbaarheidsprogramma. Worden inwoners ook actief betrokken bij het opstellen van deze stukken en bij de uitvoering van deze plannen? En zouden we al iets meer inzicht kunnen krijgen in die plannen? Er is natuurlijk de afgelopen tijd al veel gedaan aan leefbaarheid. Ik heb daar ook al eerder een vraag over gesteld een tijd geleden wat we daarvan hebben geleerd en wat we meenemen naar een nieuwe periode. Toen zou dat meegenomen worden in deze onderhandelingen. Dat hebt u

vast ook gesprekken over gehad tijdens de onderhandelingen. Maar wij zijn gewoon heel erg benieuwd of u daar iets over kunt delen vandaag als coalitiepartijen.

In het begin gaf ik al aan dat wij structurele oplossingen voor structurele problemen missen in dit akkoord. Door onze voorzieningen aan de markt over te laten, gingen de aandeelhouders er met de winst vandoor en verschaalde het openbaar vervoer en werd onze energierekening gierend hoog. We denken dat met lapmiddelen of liefdadigheidsfondsen we niet verder komen met het oplossen van problemen die vooral de meest kwetsbare inwoners van onze provincie het hardst raken. We missen de echte structurele solidaire oplossingen. Zo denken dat wij voor echte structurele oplossingen we de markt uit onze basisvoorzieningen moeten slopen. Bijvoorbeeld de markt uit het openbaar vervoer en de markt uit onze energievoorziening, maar het kan ook internet – ik heb daar net al iets over gezegd. Met het publiek maken van het openbaar vervoer zorgen we voor bereikbaar en betaalbaar schoon openbaar vervoer met rechtvaardige lonen voor het personeel.

Door onze energie publiek te maken, zorgen we voor betrouwbare en betaalbare energie en kunnen we wijkgericht efficiënt alle huizen isoleren. Het wordt dan ook veel makkelijker voor inwoners om regie en zeggenschap te krijgen over hoe wind- en zonne-energie past in hun omgeving en hoe ze mee kunnen profiteren. We missen deze fundamentele stappen in dit akkoord, maar zullen de komende periode hier telkens weer het gesprek over blijven aangaan en met voorstellen komen die stappen zetten in de in ons ogen juiste richting.

Dan nog iets over de toekomstige generaties. Hoe gaat deze coalitie zorgen dat het beleid dat we opstellen en uitvoeren, ook echt bijdraagt aan de toekomst van de generaties na ons? Hoe betrekken we jongeren en kinderen bij het opstellen van het beleid? De generaties die uiteindelijk weer de ouders zullen zijn van de generaties daarna. Vaak denken we bij toekomstige generaties niet veel verder dan de kinderen en jongeren die nu leven. Maar wat betekent beleid voor hun kinderen en hun kleinkinderen? Hoe worden we als provincie een goede voorouder, die met het maken van beleid echt een behoorlijke tijd vooruit durft te kijken en beleid gaat opstellen dat daarbij aansluit? We vinden het als SP-fractie van groot belang dat we niet het kortetermijndenken maar het langetermijndenken centraal zetten en willen dit graag als uitgangspunt aan het nieuwe College meegeven.

Tot slot. Gisteren nam mijn partijgenoot, Renske Leijten, afscheid van de Tweede Kamer. Niet zomaar een partijgenoot, een groot voorbeeld voor mij en met mij voor vele anderen. Dat zij heeft moeten besluiten om te stoppen omdat er de afgelopen tijd in het giftige Den Haag alles te langzaam gaat en telkens een stukje van haar stierf, is niet te bevatten. Een volksvertegenwoordiger zoals een volksvertegenwoordiger hoort te zijn. Renske, die als een echte SP'er altijd samen zij aan zij met mensen de strijd voerde en zo verandering teweegbracht. Die jarenlang in het parlement zat zonder parlementair te worden. Laten wij allemaal de komende vier jaar daar een voorbeeld aan nemen, door telkens weer van het pluche af te komen en het volk te vertegenwoordigen. Door veel buiten het provinciehuis te zijn en met inwoners te praten in plaats van óver inwoners. Laten we allemaal de straatvechter in onszelf losmaken.

De heer CLAASSEN (D66): D66 heeft met veel interesse en nieuwsgierigheid het Hoofdlijnenakkoord 'Veur mekoar' gelezen. D66 waardeert ook de inzet van de onderhandelende partijen, maar had graag wat meer in de openbaarheid met elkaar deze gesprekken willen voeren over de inhoud. De beoogde coalitie geeft aan, te willen besturen met een verbindende, duidelijke, eerlijke en oprechte stijl. D66 voegt daar graag het woord 'transparant' aan toe. En dat het transparant kan, hebben we deze ochtend laten zien. D66 verwacht dat het beoogde bestuur ook zonder aanvoering van de oppositie zelf meer gaat doen om een nog transparanter bestuur te vormen.

Als eerste nogmaals de felicitaties aan de PvdA voor dit akkoord. Want zoals gezegd, naar ons idee zit dit vol sociaal-democratisch idealisme. Hoewel D66 het in veel opzichten eens is met de voorgestelde ambities op het gebied bruisende gemeenschappen, bestrijden van armoede en het vergroten van kansen voor met name kinderen en jongeren, is D66 van mening dat het vooral lokale overheden zijn die dat het beste vorm kunnen geven. De sociale agenda, zoals genoemd in Nij Begun, vindt D66 dan ook met name bedoeld voor onze Groninger gemeenten.

Ten aanzien van de opvang van vluchtelingen denkt D66 graag mee. D66 vindt het van groot belang dat vluchtelingen mee kunnen doen vanaf dag één. Landelijk heeft D66 het initiatief hierin genomen ten aanzien van taal, scholing en werk. In onze provincie heeft D66 tijdens het sportdebat gepleit om vluchtelingen in onze provincie mee te laten doen vanaf dag één middels sport en bewegen. We willen graag een reactie van de PvdA of zij dit idee wil omarmen en dit mee willen nemen in de verdere uitwerkingen van het Hoofdlijnenakkoord.

Dan de ChristenUnie. Het is en blijft dé fietspartij van Groningen. Deze tweede etappe is ondanks wat tegenwind bijna bij de finish. D66 wil graag samen demarrereren richting de Waddenberg, maar vraagt zich wel hardop af waar we dit kunnen vinden. Kan de ChristenUnie aangeven of zij nog

steeds samen met D66 kop over kop voor de Waddenberg gaat? En gaan we daarmee de wens van onder andere de gemeente Het Hogeland samen helpen realiseren? Dat is namelijk goed voor de gezondheid en het geeft een impuls aan de vrijetijdseconomie.

We richten ons tot Groninger Belang. Van en voor Groningen, straks veel in Den Haag, ook als gedeputeerde. En we hopen dat Groningen met deze veranderingen in Den Haag nog meer voor elkaar krijgt dan het tot dusver heeft gekregen. D66 heeft wel wat vragen over het voorgestelde idee om de opcenten de komende jaar te bevroren. Dat sluit wel wat aan bij ook de vragen die de VVD heeft gesteld. Want in onze ogen betekent dit dat de provincie financieel toch ergens tegen wat tekorten aan gaat lopen en tegelijkertijd heeft dit beoogde College de ambitie om bijvoorbeeld geen enkele buslijn te schrappen. Wij maken ons dan ook wat zorgen wat dit kan betekenen, dat er misschien wel bezuinigd gaat worden de fiets. Kan Groninger Belang deze zorg van ons wegnemen? Er zo zijn er meer financiële uitdagingen. We hebben inderdaad alleen voor 2024 een financieel overzicht gezien. Wat we graag zouden willen weten, is of Groninger Belang of in ieder geval de onderhandelende partijen ons iets meer kunnen weergeven wanneer wij meerjarenperspectief, financieel gezien in ieder geval, kunnen verwachten.

D66'ers zijn en blijven klimaatdrammers. D66 leest dat de beoogde coalitie de gevolgen van klimaatverandering onderkent en de energietransitie van onderop moet plaatsvinden. Zoals beschreven: kleinschalige energie-initiatieven van inwoners. We zien ook dat de windmolens die hier 'dorpsmolens' zijn genoemd, ergens worden beperkt tot 20 meter hoogte. Wij zijn wel nieuwsgierig waar die beperking van 20 meter vandaan komt en of het uiteindelijk wel voldoende rendabel is en of voor dorpen dan wel voor boerenbedrijven die een dergelijke molen op hun erf, wel rendabel genoeg is. Kan daar een toelichting op komen?

De BoerBurgerBeweging. Het is een hobbelige weg, zo richting de macht. Maar de volgende bestemming lijkt, ondanks onze bevindingen in het oog van de storm, lijkt binnen bereikt. D66 richt zich tot de BoerBurgerBeweging als het gaat om het onderdeel 'landbouw en natuur'. Er zijn duidelijke verschillen tussen de BoerBurgerBeweging en D66, maar wij kiezen er nu eerst even voor om ons te richten op waarin wij overeenkomen. D66 ziet dat ook de BoerBurgerBeweging het herstel van biodiversiteit onderkent en dat we in Groningen de bodem en het water leidend laten zijn voor de inrichting van ons landschap. En dat de BoerBurgerBeweging in dit collegiale bestuur zich gaat houden aan de wettelijke verplichtingen. D66 gaat er dan ook van uit dat de BoerBurgerBeweging in dit College er alles aan doet om de doelen die gesteld zijn in de Kaderrichtlijn Water voor 2027 te gaan halen. Daar zijn we heel nieuwsgierig naar, graag een reactie.

D66 ziet ook overeenkomsten in de ambitie om agrarische ondernemers meer natuurinclusief en biologisch te laten ondernemen. Maar tegelijkertijd wordt gesteld dat er ook ruimte moet blijven voor gangbare en intensieve landbouw binnen de grenzen van de wet, ook zoals waar GroenLinks aandacht voor heeft gevraagd. Ook D66 maakt zich er grote zorgen over dat dit de deur kan openzetten voor boeren met intensieve veehouderij van buiten de provincie Groningen. Deelt de BoerBurgerBeweging deze zorg met D66?

Tot slot. Als D66 staan wij voor betrouwbaar bestuur. Het vertrouwen in de overheid is nog nooit zo laag geweest. Graag werken wij ook de komende jaren mee om met elkaar dit vertrouwen te herstellen: het vertrouwen van de inwoners van Groningen. Een partijloze gedeputeerde en de zin 'doen wat je zegt' kunnen wij dan ook van harte ondersteunen: alles wat ons betreft passend bij een nieuw bestuur. We sluiten dan ook graag aan bij de warme woorden van de SP voor de komst van deze nieuwe bestuurscultuur.

De heer KOLTHOF (PvdD): Sinds 17 april hebben de BBB, Groninger Belang, de ChristenUnie en de Partij van de Arbeid onderhandeld over een nieuw coalitieakkoord, over het Hoofdlijnenakkoord waar we het vandaag over hebben. Mijn fractie had eigenlijk verwacht dat het Hoofdlijnenakkoord een uitwerking zou zijn van de heetste hangijzers hier in Provinciale Staten. Maar we zien dat op vele fronten die hete hangijzers nog niet zijn uitgewerkt. Er valt dus voor ons als Staten veel te bediscussiëren de komende jaren. Laat ik deze periode met een positieve noot beginnen – dat is ook weleens leuk.

De coalitie lijkt sterker in te zetten op het openbaar vervoer. Een aantal weken geleden heeft de motie van BBB, Groninger Belang, de Partij voor de Dieren en de SP het ook al gehaald en was het een mooie voorbode op wat er met het openbaar vervoer kan gebeuren in deze provincie. Wij willen de nieuwe coalitiepartijen ook stevig oproepen: kies nou echt voor dat openbaar vervoer en minder voor de auto en minder voor de infrastructuur die nodig is om die auto in het zadel te houden.

De tweede zaak waar wij positief over zijn, is die Zonneladder, die nu eindelijk, zoals het lijkt, goed wordt geïmplementeerd. Maar onze oproep daarbij is ook: let op. Landbouwgrond is goedkoop,

die exploitatie voor zonnepanelen en zonneparken is daar aantrekkelijk, dus daar moet wel stevig beleid op worden ontwikkeld.

Maar wat ons ook meteen opvalt in het Hoofdlijnenakkoord, is dat er geen enkele urgentie in dit stuk spreekt betreffende de klimaatcrisis, de biodiversiteitscrisis en de penibele waterkwaliteit in onze provincie. In het licht van de discussie met kandidaat-gedeputeerde, de heer Emmens, hebben wij een motie.

De VOORZITTER: De motie is ingediend door de fractie van de Partij voor de Dieren. De motie heeft het volgnummer 24 en draagt als titel: 'Uitgangspunten uitvoering Coalitieakkoord'. De motie eindigt met de volgende uitspraak van Provinciale Staten:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constateerend dat:

- de klimaat-, biodiversiteits- en stikstofcrisis belangrijke vraagstukken zijn, die deze coalitieperiode moeten worden aangepakt;

Overwegende dat:

- het belangrijk is dat de erkenning van deze crises basisprincipes vormen, die nodig zijn om het Coalitieakkoord op een goede manier te kunnen uitvoeren;
- het van belang is dat we deze gedeelde principes helder uitspreken als Provinciale Staten;

Sprekend uit dat:

- erkenning van de klimaat-, biodiversiteits- en stikstofcrisis als basisprincipes geldend zijn voor de uitvoering van het Coalitieakkoord;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

De heer KOLTHOF (PvdD): De heer Hamster gaf vorige week namens het College nog aan dat het intrekken van vergunningen voor het behalen van doelstellingen uit het Nationaal Programma Landelijk Gebied een hulpmiddel *kán* zijn om die doelstellingen uiteindelijk te behalen. Maar het lijkt wat betreft het nieuwe College niet meer aan de orde. Wij vragen ons dan af wat er wordt bedoeld in het Collegeakkoord als er staat: *'Wij werken niet mee aan regelingen waarbij de boer niet meer mag boeren.'* Wat gaat dit College doen als tijdens de gebiedsprocessen blijkt dat zelfs de minimale doelen uit het NPLG niet worden behaald? Want verderop spreekt de nieuwe coalitie uit dat het boeren wel binnen de grenzen moet zijn. Wat gaat er dan gebeuren als dit elkaar bijt? Ik hoor graag van de BBB, Groninger Belang, de PvdA en de ChristenUnie hoe elke individuele fractie dit ziet.

Zouden deze partijen ook antwoord willen geven op de volgende vragen? Wat wordt er bijvoorbeeld bedoeld met *'Wij stimuleren hen'* – en dat gaat het over agrariërs – *'om meer natuurinclusief en biologisch te ondernemen'*? Volgens ons is daar niemand op tegen, maar welke keuzes worden hier gemaakt en wordt er serieus werk van gemaakt?

En hoe zit het met de dieren in de veehouderij? Daar staat niets over in het akkoord. Betekent dit dat deze partijen geen voorstellen gaan doen om dieren in de veehouderij te ontzien? Het is ook even eerder gevraagd: wat houdt dat *'boerinclusief naturen'* nou in? Dat is interessant, maar wij hebben nog even een concretere vraag daarbij: wat wordt er vanuit deze coalitie gevraagd aan natuurorganisaties in dit kader?

En nog een zijstapje. We hebben de afgelopen tijd contact gehad met onder andere Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Er is op dit moment geen permanente regeling voor de financiering van boa's in de natuur. We hebben de afgelopen tijd veel berichtgeving gezien waaruit blijkt dat criminelen gebruikmaken van natuur en dat is ook een oprukkend gevaar richting het noorden van het land. Wanneer komen de BBB, Groninger Belang, de ChristenUnie en de PvdA met een voorstel om toezicht in de natuur structureel en fundamenteel te gaan financieren?

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De woordvoerders van de aanstaande coalitiepartijen hebben al een paar keer een handreiking gedaan aan de andere partijen in deze Staten om met ideeën te komen. Hoe kan het dan toch dat de heer Kolthof voor alles wat hij wil, kijkt naar deze vier partijen? Zijn er niet 43 Statenleden in deze provincie?

De heer KOLTHOF (PvdD): Er zijn 43 leden in deze Staten. Daarom ben ik mijn betoog ook begonnen door eigenlijk te benoemen dat veel zaken nog niet zijn dichtgetimmerd. En dat waarderen wij als fractie. Alleen, u bent straks met een meerderheid en dit akkoord mist er toch een heel aantal zaken. Daar zijn dit er een aantal van.



De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Wanneer komt de heer Kolthof met een voorstel voor die zaken die hij mist?

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik wil eigenlijk met u afspreken dat bijvoorbeeld op dit gebied, als het gaat om structurele financiering voor groene boas, de ChristenUnie en de Partij voor de Dieren dan samen optrekken om met een voorstel te komen. Gaat u daarin mee?

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): We zien het voorstel van de Partij voor de Dieren graag tegemoet. Dank u wel.

De heer KOLTHOF (PvdD): Nou, dat is mooi om te horen. Volgens mij is het nieuwe zakendoen hier in de Staten begonnen.

Groningen Airport Eelde dan. Dat kan de komende jaren rekenen op structurele financiering. Die NEDAB-kosten, waar ook de heer Bennema het al over heeft gehad: het Groningse aandeel wordt de komende jaren daarvoor neergeteld. Dat betekent bijna elk jaar een miljoen euro dat door onze provincie moest worden opgehoest. En dat is een miljoen euro op jaarbasis dat niet in basisvoorzieningen in deze provincie kan worden gestoken. Dat is voor mijn fractie een bittere pil. En dat te bedenken dat de BBB tot op zekere hoogte haar nek uit wil steken voor omwonenden van de Oostpolder – wat wij ontzettend waarderen – lijkt het erop dat u eigenlijk geeft om de omwonenden van Groninger Airport Eelde, die dagelijks in de geluidsoverlast zitten van al die lesvluchten die daar voorbijkomen. Naast die NEBAB-kosten gaat Groningen Airport Eelde de komende jaren om nog meer geld vragen om de rest van het vliegveld in de lucht houden en de activiteiten uit te breiden. Wij houden ons hart vast.

Toen de onderhandelingen van start gingen, hebben wij als Partij voor de Dieren input meegegeven voor de onderhandelingen. De heer Geijtenbeek noemde dat net al even en dat waarderen wij ontzettend. Wij hebben de formerende partijen uitgedaagd om ook in gesprek te gaan met dierenbelangenorganisatie. Wij vragen ons af of dat daadwerkelijk is gebeurd. Tot onze grote schrik lezen wij in dit stuk namelijk ook dat deze coalitie door wil gaan met predatiebeheer en dat het aan de orde van de dag blijft, terwijl het wat ons betreft symptoombestrijding is en volledig ineffectief beleid laat zien.

Wij zouden als Partij voor de Dieren geen Partij voor de Dieren zijn als we ook niet een motie over dieren zouden indienen. Wij missen in de portefeuillevverdeling expliciet een aanspreekpunt van een bepaalde gedeputeerde als het gaat om dierenwelzijn. Vandaar deze motie.

De VOORZITTER: De motie is ingediend door de fractie van de Partij voor de Dieren, mede namens de fracties van Volt en GroenLinks. De motie heeft het volgnummer 25 en draagt als titel:

‘Gedeputeerde dierenwelzijn’. De motie eindigt met het volgende verzoek aan het College van Gedeputeerde Staten:

‘Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,

Constaterende dat:

- de provincie een aantal wettelijke en maatschappelijke taken heeft ten aanzien van dierenwelzijn;
- in de beoogde Transitie Landelijk Gebied de factor dierenwelzijn van rijkswege integraal moet worden meegenomen;
- de Transitie Landelijk Gebied noopt tot besluitvorming over dieren en dierenwelzijn voor zowel veehouderij als natuurinclusieve landbouw;

Overwegende dat:

- het in de provincie Groningen goed gebruik was om dierenwelzijn expliciet toe te voegen aan de portefeuille van een gedeputeerde;
- door het ontbreken van een eindverantwoordelijke dierenwelzijn het thema onderbelicht blijft en in beleid versnipperd raakt;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- de portefeuille dierenwelzijn expliciet aan een van de gedeputeerden toe te wijzen;
- een kort voorstel voor taken en aandachtspunten op te stellen voor de gedeputeerde dierenwelzijn;

En gaan over tot de orde van de dag.’

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik heb een aantal keren gesproken met de heer Van Dekken. Ik weet dat hij een hart voor dieren. Misschien voelt hij zich aangesproken om deze handschoen op te pakken.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik heb een vraag over uw motie 'Uitgangspunten uitvoering coalitieakkoord'. Daar staat: *'Sprekend uit dat erkenning van de klimaat-, biodiversiteits- en stikstofcrisis als basisprincipes geldend zijn (...)'* Maar basisprincipes voor alles wat we doen in de provincie of voor bepaalde onderdelen? Hoe ziet de Partij voor de Dieren de basisprincipes?

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik denk dat het basisprincipe dat we hier moeten uitspreken dat we te maken hebben met een biodiversiteitscrisis, een klimaatcrisis en een milieucrisis. En als we dat als partijen en als Staten uitspreken, we dat ook echt als expliciete opdracht aan het nieuwe College mee kunnen geven, ook in het licht van de discussie die we vanochtend hebben gevoerd.

Mevrouw BAKKER (SP): Bedankt voor deze toelichting. Maar er staat dat het geldig is voor de uitvoering van dit coalitieakkoord. Maar hoe is dan de verhouding met andere belangen die denk ik ook belangrijk zijn in onze provincie? Zijn dit dan de enige basisprincipes? Of zijn er nog meer basisprincipes voor de Partij voor de Dieren?

De heer KOLTHOF (PvdD): Goede vragen allemaal inderdaad. Dit zijn natuurlijk basisprincipes die gelden voor het uitvoeren van die beleidsthema's. Natuurlijk zijn er andere basisprincipes die ook belangrijk zijn en waar de SP het ook over heeft. Als het gaat om gas- en zoutwinning, sluiten we daar volledig bij aan. Alleen, wij zien dit als dusdanig fundamentele crises dat dit expliciet moet worden uitgesproken door de Staten aan het begin van deze nieuwe Statenperiode.

De heer VAN KESTEREN (PVV): *Het is veur mekoar, maar nog nait dik veur mekoar*. De muzikanten zijn bekend en na de gekozen arrangementen en de uitgevoerde muziek zullen we de komende jaren kritisch moeten gaan luisteren. Dank is verschuldigd aan de heer Van der Tuuk voor zijn werkzaamheden om van deze vier muzikanten een succesvolle band te formeren.

De PVV heeft het akkoord op hoofdlijnen met aandacht gelezen en geconcludeerd dat er ruimte is voor andere partijen om de komende vier jaar de muziekkeuze van de BBGB-band met de geroutineerde sessiemuzikanten uit de voormalige dominante bands – de PvdA, *Playbacken veur de Aarbaider* – en de CU, de CoverUnie – mede te bepalen. Invloed uitoefenen op het te voeren beleid door Provinciale Staten is nieuw en kan de politiek onvoorspelbaar maken, maar het herinvoeren van dualisme in de politieke zal met name het Statenwerk veraangenamen en het vertrouwen in de politiek van onze inwoners weer vergroten.

De belangrijkste conclusie van de PVV-fractie is dan ook dat het nieuwe provinciebestuur het vertrouwen in de overheid wil herstellen, door zich bij alle voornemens, plannen en voorstellen af te vragen wat het belang voor de Groningers is. Het komende jaar wordt er ruim 21 miljoen euro uitgetrokken om voornemens, plannen en voorstellen uit te voeren en halverwege de rit zal een evaluatie volgen van het eigen beleid. De vraag die de PVV-fractie daarbij heeft, is: wie gaat die evaluatie doen? Vindt die evaluatie plaats in alle openheid in Provinciale Staten? Of betreft het slechts een interne evaluatie? Graag zou ik daar een reactie op willen van de BBB-fractie.

Het nieuwe College wil inzetten op brede welvaart via concreet en pragmatisch beleid met realiteitszin, met draagvlak, waarbij gestreefd wordt naar armoedebestrijding, behoud van basisvoorzieningen – waaronder betaalbaar wonen, het liefst in een leefbare omgeving waar de voorzieningen op peil zijn – betaalbaar openbaar vervoer met zeker ruimte voor de auto en het stimuleren van een betaalbare energiemix, met energiebesparing als belangrijk uitgangspunt. Gezond verstand, noem ik dat.

We lezen in *'Veur mekoar'* dat in het netwerk van landbouw, water en natuur, het creëren van een verdienmodel voor de landbouw uitgangspunt is. Dat de samenwerking tussen natuurorganisaties en boeren geschiedt op basis van gelijkwaardigheid. Dat het nieuwe College perspectief gaat bieden aan de visserij. En dat de energietransitie draagvlak behoeft van onderop. Als ik dat lees, dat vind ik dat een verademing. De PVV-fractie is het met het nieuwe College eens dat met de RES de provincie Groningen al meer dan evenredig bijdraagt aan het opwekken van energie. Kortom, de PVV-fractie is verheugd over het feit dat Groningen een landbouwprovincie is en een landbouwprovincie blijft. Dat kan ook haast niet anders met de BBB in de coalitie. In de plannen is te lezen dat goede landbouwgrond niet meer gebruikt zal worden om de industrie en datacenters de ruimte te geven en dat vervuilde en contraproductieve zon- en windindustrie op land verleden tijd is. Hopelijk zal onze provincie door dit nieuwe provinciebestuur van deze milieuramp in wording voorlopig verschoond blijven. Voor de PvdA en de ChristenUnie moet dit voortschrijdend inzicht en gezond verstand even slikken zijn geweest.

Maar elk nadeel heeft zijn voordeel: de slinkende achterban van met name de Partij van de Arbeid zal uiteindelijk de *credits* hiervoor aan hun partij geven, waardoor de aanhang van deze politieke partij stabiel zal blijven. Want centraal in het sociaal-democratisch beleid is dat er thema's worden uitgewerkt waarmee gewone mensen zich bezighouden. En dat is heel eenvoudig: geen armoede, prettig wonen, een leuke baan en als het even kan, ook nog iets overhouden in de portemonnee. Dat zijn de thema's waar gewone mensen zich mee bezighouden. Win-winsituatie, PvdA! Grijp die kans!

Natuur, stikstof en boeren zijn onderwerpen die in dit gremium vaak haaks op elkaar staan. Ideologische vergezichten en thema's waar gewone mensen zich niet mee bezighouden, onze inwoners. Die realistische thema's en die ideologische thema's – die partijen kan ik zo noemen, maar dat zal ik maar niet doen want iedereen weet ze wel – bijten elkaar voortdurend in dit gremium. De PVV-fractie hoopt dat we niet lijnrecht tegenover elkaar blijven staan, maar de PVV-fractie hoopt oprecht dat daar de komende jaren, met de BBB voorop, een goede modus voor gevonden zal worden om die scherpe kantjes eraf te halen. Dan doen we recht aan een brede laag van onze inwoners. De PVV pleit al vele jaren voor draagvlak en wil geen gedwongen onteigening van boerenbedrijven. Daar lijkt ook het nieuwe provinciebestuur van doordrongen. Maar het voorliggend akkoord '*Veur mekoar*' staat op papier. Het bestaat vooralsnog in theorie. Nu nog de praktijk. Een bekend Groninger gezegde luidt niet voor niets – en heel inwoners van ons zeggen hetzelfde: '*Eerst zain en din geleuven*'.

Het nieuwe provinciebestuur zal ook flink gaan investeren in de Groningse economie en daarmee ook zorgdragen voor echte werkgelegenheid. In de haven van Delfzijl en in de Eemshaven zal flink worden geïnvesteerd en ook het bestaansrecht van Groningen Airport Eelde is voorlopig geborgd. De PVV is dan ook verheugd dat er veel aandacht is voor de maakindustrie, met name het praktijkonderwijs. In veel sectoren zullen de komende jaren namelijk grote tekorten zijn aan vaklui. Het is onze taak om deze mensen te werven, passend onderwijs te bieden, om te scholen en deze mensen vast te houden voor de regio. Dit alles klinkt als goede muziek in de oren van de PVV-fractie. Laten we hopen dat deze muziek ook bij RTV Noord veelvuldig zal worden gedraaid. Er zit ook muziek namelijk in het belichten van diverse standpunten en meningen en het zou fantastisch zijn als die muziek ook gehoord wordt op RTV Noord. Maar ik heb daar wel hoop op, want gelet op de goede en gevarieerde muziekkeuze van deze omroep blinkt hij daarin uit. Dus wie weet!

En *as leste moar nait de minste* is de PVV-fractie heel blij met een gedeputeerde die alle mijnbouwzaken onder haar hoede neemt. Na de parlementaire enquête over de gaswinning en de toegezegde ereschuld aan Groningen is helaas nog geen einde gekomen aan alle ellende. Dit nieuwe College heeft ingezien en gemeend dat deze belangrijke thema's niet meer verdeeld kunnen worden over de zittende gedeputeerden, maar een fulltime functie rechtvaardigen.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik wil nog even weer terug naar het blokje over de muziek van RTV Noord. Over die muziek spreek ik me hier verder niet uit, maar ik wil graag iets vragen aan de heer Van Kesteren. Ik heb het net niet genoemd in mijn woordvoering, maar het is me wel opgevallen dat we niks terugzien in dit akkoord over gelden voor of het belang van de regionale journalistiek. Heb ik dat het over het hoofd gezien en heeft de heer Van Kesteren dat ook niet gezien? En vindt de heer Van Kesteren dit niet net zo belangrijk als de SP?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, natuurlijk vind ik dat heel belangrijk. Maar u hebt ook al in de hoorzitting vanmorgen heel terecht gewezen op de eenzijdigheid in de politiek en in standpunten en meningen. Ik pleit toch voor een gevarieerd en divers aan palet aan meningen en standpunten dat gehoord moet worden. Het nieuwe College gaat daar werk van maken. Ook uw partij zal straks serieus genomen worden en het dualisme zal weer toenemen in de Staten. Ik zou ook graag willen zien dat in de verslaggeving en de parlementaire journalistiek dat ook eens een keer terugkomt. Dat niet elke keer dezelfde muziek gedraaid wordt, maar dat er ook eens aandacht is voor de diversiteit in de meningen en standpunten. Dat zou mooi zijn. Vindt u ook niet?

Mevrouw BAKKER (SP): Ja, soms ik wel spijt dat ik dan toch een vraag stel. Want dat gaat altijd weer alle kanten op. Mijn vraag is eigenlijk: vindt de PVV net zo belangrijk als de SP dat er wel gelden gaan naar de regionale journalistiek, zodat zij los van ze wel of niet toelichten, in ieder geval hun werk kunnen blijven doen?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, wij hebben daar altijd voor gepleit. Wij hebben daarbij moties over gesteund. Jazeker. Alleen, in de uitvoering hebben wij nog weleens wat puntjes te benoemen. En dat doen we dan ook.

De VOORZITTER: Gaat u door. Dit was overigens de een-na-laatste interruptie van mevrouw Bakker.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Zo. Dat u dat even weet.

Dus die gelijke thema's, de belangrijke thema's kunnen niet meer verdeeld worden over de zittende gedeputeerde. Maar die rechtvaardigen een fulltime functie. En dat verdient het gaswinningsdossier. Hopelijk is dit het Nije Begun waar de Groningers op hopen en zal de rust zowel onder- als bovengronds een beetje terugkeren. Deze gedeputeerde kan onze steun – en ik haast zou zeggen: onze onvoorwaardelijke steun – tegemoetzien.

Voor de PVV zit er goede muziek in het bereikte akkoord. Vanwege de muziekeuze hadden wij na twaalf jaar oppositie in deze BBGB-band en de Plucheplakkers graag mee willen spelen. Dat mocht helaas niet zo zijn. Daarom zal de PVV-fractie deze band goed blijven volgen en goed luisteren naar de muziek die deze band voornemens is te gaan spelen. De PVV-fractie zal alle voornemens, plannen en voorstellen kritisch blijven bekijken en beoordelen. Met de deelname van de BBB aan dit College is er in elk geval in theorie al een flinke stap in de goede richting gezet: meer dualisme, pragmatisch beleid met een grote dosis realiteitszin en een volksvertegenwoordiging die voor, door en namens de inwoners van Groningen opereert. Met als doel brede welvaart voor iedereen in plaats van brede armoede. Oprecht streven naar meer dualisme, komen tot pragmatisch beleid om te komen tot brede welvaart: heel belangrijk voor de PVV-fractie, en in samenwerking met Provinciale Staten. We hopen dan ook de komende vier jaar op constructieve wijze met het nieuwe College samen te werken en we wensen deze nieuwe ploeg dan ook heel veel succes toe.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik had al een aantal keer het idee dat het einde van de woordvoering eraan kwam, maar dat is nu dus gebeurd.

U sprak in uw woordvoering over de evaluatie na twee jaar. Dat was ook een voorstel van de BBB en dat is overgenomen: dan gaan we evalueren. U vraagt aan de BBB of dat nou in openheid gaat gebeuren of we daar een besloten vergadering van maken. Waar gaat de voorkeur van de PVV-fractie naar uit?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nou, bij een evaluatie kan ik me voorstellen dat dat in alle openheid gebeurt. Want dan zijn er beleidsvoorstellen geweest, dan zijn er al de nodige commissievergaderingen geweest die ook openbaar zijn, dan zijn er nodige Statenvergaderingen geweest. Dus dan vind ik het wel reëel – en dat wil ik ook graag uit de mond van de BBB horen – dat dat ook in de openbaarheid zal gebeuren. Aan de andere kant vind ik – daar doelde u ook waarschijnlijk op – dat ik het in het formatieproces het niet juist vond om dat in alle openbaarheid te doen. Want dat gebeurt nooit. Achteraf is dat wel gedeeld met het publiek en dat is toch anders. En ik vond het gebaar van de nieuwe coalitie in wording om al in het formatieproces de oppositie te betrekken bij dat hele gebeuren, heel bijzonder en daar heb ik heel veel complimenten voor gegeven. Ik heb dat ook als zeer zinvol ervaren. Het gaat er niet om dat je alles wat je daarbij naar voren brengt, meegenomen wordt in een coalitieakkoord. Maar het feit dat je mening gevraagd wordt, dat je standpunt gehoord wordt, vind ik heel belangrijk. Dat is in het verleden wel anders geweest met de machtspolitiek.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ja, in dat laatste gedeelte van het betoog van de heer Van Kesteren kunnen wij ons vinden. Alleen vinden wij die nieuwe cultuur van achterkamertjes, waar het tot nu toe op lijkt – het kan veranderen, natuurlijk – toch wel zorgwekkend. Waarom denkt de PVV dat in dat formatieproces die achterkamertjespolitiek zo cruciaal en zo belangrijk is?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik heb in de nieuwe bestuurscultuur die men voornemens is hier te gaan implementeren, geen moment het gevoel gehad dat er achterkamertjespolitiek werd bedreven. Dat blijkt ook wel, want de oppositie wordt in alles betrokken. Ik heb soms wel het gevoel en het idee dat de BBB, misschien uit onervarenheid, te lief is en te bescheiden is. Ik heb ook gezegd in eerdere betogen: als je 's morgens opstaat, BBB-vrienden, sta dan voor de spiegel en zeg tegen jezelf: 'We hebben twaalf zetels. We zijn iemand!' En dat mag je best eens wat vaker zeggen en daar mag je ook weleens vaker voor uitkomen.

De VOORZITTER: De heer Kolthof, ten slotte.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ja, ik sluit me toch een beetje aan bij mevrouw Bakker van de SP: het gaat alle kanten uit. Maar ja, dat is natuurlijk het risico op het moment dat je de heer Van Kesteren

een vraag stelt. Ik heb namelijk geen antwoord gekregen op mijn vraag. Waarom is het noodzakelijk dat er in die achterkamertjes is gesproken tijdens het formatieproces en waarom heeft de PVV daaraan meegedaan?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, dat is de inschatting en de definiëring van de Partij voor de Dieren, dat er aan achterkamertjespolitiek is gedaan. Ik heb die indruk niet en ik vind ook absoluut niet dat hier aan achterkamertjespolitiek is gedaan. Sterker nog, ik vind in vergelijking met hoe dat in voorgaande formaties is gebeurd, verfrissend en een verademing hoe het dit keer is gegaan. Dat heeft weinig met achterkamertjespolitiek te maken.

De heer DE WIT (CDA): Laat ik beginnen met het feliciteren van de BBB, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie en Groninger Belang met het bereiken van een hoofdlijnenakkoord. Een akkoord dat makkelijk leest en waar we ook veel ideeën van het CDA in terug zien komen. Dat geldt onder andere voor plannen als het gaat om vitaal platteland inclusief de landbouw, de inzet op passende werkgelegenheid, het plan om armoedebestrijding tegen te gaan door onder andere Voedselbanken structureel te steunen, het niet-verhogen van de provinciale opcenten, het investeren in belangrijke voorzieningen in dorpen en kernen zoals dorpshuizen, verenigingsleven en scholen, maar in regionale voorzieningen zoals Groningen Airport Eelde, de N33, de Nedersaksenlijn en de havens. Daar zijn we blij mee.

De bijdrage van het CDA zal vandaag bestaan uit drie onderdelen. Eerst willen we kort iets kwijt over het formatieproces. Vervolgens zoomen we in op een aantal thema's uit het Hoofdlijnenakkoord. En tot slot willen we iets zeggen hoe we *'Veur mekoar'*, maar vooral ook *mit mekoar* aan de slag willen de komende tijd. Tijdens mijn bijdrage zal ik een aantal keren godsdienstfilosoof Augustinus citeren. We dachten: toch een keer even iets anders.

Ik begin met het formatieproces. Samen onderweg: dat is een van meest cruciale aspecten uit het denken van Augustinus. Het leven is tijdelijk, veranderingen horen daarbij. Dat hebben we gemerkt de afgelopen periode: niets blijft hetzelfde. Dat geldt voor ons leven buiten deze zaal, maar ook voor de rol die we hier bekleden. Augustinus legt op één aspect constant de nadruk: het feit dat we samen onderweg zijn. Voortdurend verhouden we ons tot anderen, in het klein maar ook in het groot. En 'samen onderweg' impliceert ook beweging. Dat betekent dat je ergens vandaan komt, maar ook dat je ergens naartoe onderweg bent.

Tijdens het duidingsdebat van woensdag 22 maart proefde onze fractie de gezamenlijke *drive* van alle partijen om in Groningen de komende periode werk te maken van een overheid die naast in plaats van tegenover inwoners staat. Een overheid die de problemen van mensen wil oplossen en een overheid die op een open en transparante manier communiceert – lees: een open bestuurscultuur. Die gezamenlijke *drive* zien wij nog steeds. Maar als het aankomt op de open en transparante bestuurscultuur, denken wij dat er tijdens de formatie een aantal dingen niet goed is gegaan. We willen ze kort benoemen. Absoluut niet om kritiek te leveren, maar omdat wij de komende periode juist samen vooruit willen.

We hadden als CDA graag eerlijk willen weten, voorafgaand aan het tweede gesprek met de formateur, dat het duidelijk was welke partijen met elkaar zouden gaan formeren. We kregen tijdens ons tweede gesprek van de formateur te horen dat de puzzel tijdens het Pinksterweekend gelegd zou worden. Achteraf bleek dat de formerende partijen die vrijdag al met elkaar aan tafel zaten. Ook voelden wij ons niet plezierig bij de geheime bijeenkomst in de Euroborg. We hebben hier samen met andere, niet-formerende partijen meerdere keren vragen over gesteld, maar geen inhoudelijke antwoorden ontvangen van de formateur. En begrijp me niet verkeerd: we hebben geen tweede getwijfeld aan de uitgestoken hand van de formerende partijen om mee te praten. Maar toch voelden we ons daar niet goed bij, omdat er meermaals geen inhoudelijke antwoorden zijn gekomen vanuit de formateur op onze schriftelijke vragen.

Daarmee wil ik dit ook afsluiten en doorgaan naar het Hoofdlijnenakkoord. Dat brengt mij wederom bij Augustinus. Hij heeft het niet óf we samen onderweg zijn, maar hoe. Het leven kan immers alleen maar voorwaarts worden geleefd. Voor samenleven gebruikt Augustinus verschillende beelden van het lichaam met unieke leden die onderling verbonden, een stad waar mensen al dan niet harmonieus en vredig samenleven, een gezin dat uit verschillende leden bestaat met verschillende taken en verantwoordelijkheden of een schip waarin de bemanningsleden zich gezamenlijk inspannen om vooruit te komen. En vandaag wil ik de metafoor van het schip gebruiken om inhoudelijk in te gaan op het akkoord.

Het schip van de nieuwe coalitie begint vandaag met varen. Van tevoren is door de formerende partijen bepaald waar we als provincie naartoe varen. Wij zijn blij om te lezen – een aantal van mijn collega's refereerde daar al aan – dat het nieuwe College grotendeels dezelfde koers kiest

als het afgelopen College. Daarnaast zien we dat er een aantal plannen is toegevoegd of gewijzigd. We vinden het te ver gaan om op ieder thema uit het akkoord in te gaan – dan zitten we hier nog wel even – dus we zullen vooral ingaan op onderwerpen waar we als CDA vragen over hebben of waar we liever toch kiezen voor een andere koers.

Dan begin ik met bereikbaarheid. Als CDA zijn wij blij dat de nieuwe coalitie kiest voor busverbindingen op het platteland en vooral om die te behouden. Dat is ook een lang gekoesterde wens van onze fractie. In het Hoofdlijnenakkoord lezen we dat de coalitie het openbaar vervoer aantrekkelijker wil maken met scherpe prijzen en passende abonnementen. Tegelijkertijd zien wij in de financiële paragraaf van het Hoofdlijnenakkoord dat er nog geen dekking is voor deze plannen. Legt de nieuwe coalitie de lat daarmee niet te hoog? In hetzelfde hoofdstuk lezen wij dat de coalitie op de lange termijn aan de slag wil met de aanleg van de Lelylijn. Op dit onderdeel missen wij als CDA echt de ambitie en vooral het gevoel van urgentie om aan de slag te gaan. Het heeft jaren geduurd om met elkaar ervoor te zorgen dat de Lelylijn op de Haagse maar ook de Europese agenda terecht is gekomen. Die inspanningen willen wij niet in één keer weggooien. En daarom dienen wij de volgende motie in.

De VOORZITTER: Een motie met de briefhoofden van het CDA, Volt, D66, de Partij voor het Noorden, GroenLinks en de VVD. De motie heeft het volgnummer 26 en draagt als titel: 'IJzer moet je smeden als het heet is'. De motie eindigt met de volgende oproep aan de coalitie:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constaterende dat:

- in het Hoofdlijnenakkoord 2023-2027 staat opgenomen dat de Lelylijn een 'langeretermijnambitie' is van de coalitie;

Overwegende dat:

- de Lelylijn een essentiële schakel is voor een goede verbinding tussen Groningen en de Randstad;
- de urgentie van het aanleggen van de Lelylijn erg groot is;
- er op dit moment vanuit de Tweede Kamer veel animo is om de Lelylijn te realiseren <sup>1)</sup>;
- de Europese Unie de Lelylijn opneemt in het Europees transportnetwerk (TEN-T) <sup>2)</sup>;

Roepen de coalitie op om:

- de Lelylijn als prioriteit op te pakken en hier een kortetermijnplan voor te maken;
- prioriteit te blijven geven aan de totstandkoming van de Lelylijn en actief te blijven lobbyen bij het Rijk en Europa om financiële middelen beschikbaar te stellen voor de realisatie van deze essentiële spoorverbinding;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

1) <https://www.oogtv.nl/2023/06/kamer-dringt-bij-gaswinningsdebat-aan-op-realisatie-lelylijn-en-nedersaksenlijn/>

2) <https://www.lelylijn.nl/article/656/brussel-zet-lelylijn-op-de-europese-spoorkaart/>

De heer DE WIT (CDA): Dan wil ik door naar landbouw en natuur. In grote lijnen kunnen wij ons goed vinden in wat hierover is opgeschreven. We lezen in het akkoord dat de coalitie zich wil houden aan de wet met betrekking tot het halen van de doelen op het gebied van stikstof. Op dit moment is daar bij het Rijk het jaartal 2035 voor neergelegd. Echter is het kabinet voornemens om dit te vervroegen naar 2030. Dat lijkt ons zeer onverstandig, omwille van het feit dat je daarmee een enorme druk legt op de gebiedsprocessen. Waarom kiest de coalitie er niet voor om op voorhand vast te houden aan het jaartal 2035? Voor ons, maar veel meer voor onze agrariërs, is dit een essentieel punt. Daarom dienen wij de volgende motie in.

De VOORZITTER: Een motie ingediend door de fractie van het CDA. De motie heeft het volgnummer 27 en draagt als titel: 'Tijd voor de landbouw'. De motie eindigt met de volgende oproep aan de coalitie:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,

Constaterende dat:

- deze coalitie de wettelijke verplichtingen probeert uit te voeren op het gebied van stikstof;
- de huidige regering het stikstofdoel wil wijzigen naar 2030;

Overwegende dat:

- een vervroeging van de deadline een irreële druk legt op preciaire gebiedsprocessen;
- de samenleving aangehaakt moeten blijven bij het realiseren van de doelen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG);

Roepen de coalitie op om:

- in het Hoofdlijnenakkoord expliciet te benoemen dat bij de realisatie van de NPLG-doelen wordt vastgehouden aan het jaartal 2035;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

De heer DE WIT (CDA): Dat brengt mij bij het onderdeel wonen. Ik zei daar in de interruptie richting onze collega's van de Partij van de Arbeid ook al iets over. Iedere Groninger verdient een betaalbare en veilige woning. Daarom willen wij dat er voor jonge starters, gezinnen en ouderen in de hele provincie wordt bijgebouwd. Wij zijn blij dat deze coalitie die opvatting deelt. In het akkoord lezen we veel mooie woorden over wonen, bijvoorbeeld als het gaat om helpen van gemeenten, het aanvragen van landelijke regelingen en cofinanciering bij het Rijk. Wij missen nog één ding in dit hoofdstuk en dat is wat de provincie zelf concreet gaat doen om de huisvestingsproblematiek op te lossen. Wordt de ambtelijke capaciteit bijvoorbeeld uitgebreid? Kunnen de formerende partijen concreet aangeven wat de provincie zelf gaat doen en met welke mensen?

Dan energie en klimaat. Wij zijn blij om te lezen dat de nieuwe coalitie ook van mening is dat Groningen een energieprovincie is. We hebben wel een vraag met betrekking tot dit thema. In het akkoord lezen wij de zin: *'Met de Regionale Energie Strategie, afgekort RES, draagt Groningen meer dan evenredig bij aan het opwekken van duurzame energie in Nederland.'* Kunnen wij hieruit opmaken dat de vier coalitiepartijen niet tornen aan de eerder gemaakte afspraken binnen de RES?

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De heer De Wit citeert een heel mooie zin, die namelijk letterlijk uit het Koersdocument komt, dat hij enkele maanden geleden zelf heeft vastgesteld. Misschien kan de heer De Wit uitleggen wat hij daar toen in las?

De heer DE WIT (CDA): Ja, wij konden hem als CDA op twee manieren interpreteren: 1) wij houden ons aan de afspraken die zijn vastgesteld of 2) we vinden eigenlijk dat dit een tikkeltje te veel is en we zouden willen kijken of we dat kunnen heroverwegen. Vandaar dat ik de vraag stel. Als uw tweede vraag dan zou zijn: wat vindt het CDA zelf? Wij vinden dat niet getornd moet worden aan de afspraken die daarover zijn gemaakt.

Dan in het verlengde hiervan lezen we dat de nieuwe coalitie geen koploper wil zijn als het peloton niet kan volgen' op het gebied van energie, maar ook als het gaat om het gebied van landbouw, mobiliteit en gezondheid. Wat bedoelen de coalitiepartijen hier precies mee? En hoe rijmen deze partijen met andere teksten in het coalitieakkoord. Bijvoorbeeld bij landbouw waar wordt gesproken over *'innovatieve concepten en oplossingen'*. Bij mobiliteit: *'We stimuleren innovaties.'* Bij economie: *'Een nieuwe economische visie met een innovatieve en groene industrie'* en ook nog nieuwe werkgelegenheid. Willen we op deze dossiers niet juist met elkaar vooruitstrevend zijn? Wij zijn heel benieuwd hoe die partijen daartegenaan kijken.

En ik beweeg dan langzaam richting het einde van mijn inhoudelijke punten waar wij het over willen hebben. Dat brengt mij bij het thema 'gezondheid en sport'. Wij lezen dat de nieuwe coalitie streeft naar kansgelijkheid voor talentvolle sporters in het buitengebied en sporters met een beperking. Wij zijn vanzelfsprekend blij dat er ook in de komende periode aandacht is voor sporters met een beperking. Maar we hopen wel dat de coalitie ook oog heeft voor sporters met een beperking die niet in het buitengebied wonen maar op een andere plek. Wij gaan ervan uit dat dat wel het geval is, maar ik stel de vraag toch maar even voor de zekerheid. Ik zie meneer Van Dekken al lachen, dus ik heb zo'n vermoeden dat het goed komt. Maar ik zou daar toch wel een bevestiging van willen. Daarnaast vragen wij ons af of de nieuwe coalitie voornemens is om te komen met een provinciaal beweegakkoord. En ook dat horen we natuurlijk graag in de tweede termijn.

Dan wil ik tot slot overgaan naar het laatste onderdeel van mijn bijdrage namens het CDA. Het onderdeel hoe wij *'Veur mekoar'* maar vooral ook *mit mekoar* aan de slag willen de komende tijd. En ook bij dit onderdeel wil ik graag een citaat van Augustinus aanhalen. *'Maak je geen zorgen over het eten, maar bekommer je wel over degene die naast je zit. Hebben we elkaar nog in het oog?'* Volgens Augustinus laat succes zich afmeten aan de mate waarin de individuen zich inzetten voor het collectief.

Het dagelijks bestuur van de provincie Groningen heeft nieuwe roeispanten en een aantal nieuwe schippers. Veel belangrijker is het kompas. Want dat kompas is van ons allemaal, we dragen gezamenlijkheid om van de komende vier jaar een succes te maken. Wij wensen iedereen, coalitie en oppositie, PS en GS, daar alle succes bij. Samen bepalen we hoe de provincie er de komende periode uit gaat zien. Of zoals Augustinus zou zeggen: *'Zoals wij zijn, zo zijn de tijden.'*

Mevrouw REININK (Volt): Wij hebben met volle belangstelling het Hoofdpijnenakkoord gelezen. We willen allereerst zeggen, blij te zijn met een deel van de plannen die we hierin kunnen terugvinden. We zijn echter ook kritisch op bepaalde punten. Het akkoord geeft bijvoorbeeld ruimte aan de invulling met dingen die zeer schadelijk zijn voor de natuur in onze provincie. Het is een hoofdpijnenakkoord, dat begrijp ik. Maar dat betekent niet dat er geen concrete doelen in kunnen staan. Ik zal per onderwerp het Hoofdpijnenakkoord doorlopen door dieper in onze reactie in te gaan op een overzichtelijke manier, maar ook onze vragen te stellen die opkwamen bij het lezen van deze stukken.

Een sterk middenbestuur. Het akkoord zegt dat geldende wet- en regelgeving gevolgd zal worden, maar niemand is gehouden aan het onmogelijk. Dit geeft te veel ruimte aan eigen invulling en wetgeving in diskrediet te brengen. Wat wie bepaalt wat onmogelijk is? Dat uitvoering onmogelijk is, is immers een veelgebruikt argument van tegenstanders van nieuwe plannen. Hoe wordt erin voorzien dat de Staten en het College hun uiterste best zullen doen om te voldoen aan de wetgeving, ook als zij niet geloven dat dit mogelijk is? Alleen als alles is geprobeerd, is achteraf te zeggen dat het niet mogelijk bleek.

Verder lezen wij: *'We willen geen koploper zijn als het peloton niet kan volgen.'* Het CDA benoemde dit zojuist ook. Maar wie ziet de coalitie hierin als het peloton en betekent dit dat we alleen kunnen innoveren en onze provincie versterken als ook anderen dit doen? Dat lijkt mij een rare gang van zaken.

Wij lezen dat deze coalitie graag in gesprek wil met de inwoners en daar zoveel mogelijk informatie wil ophalen. Een burgerberaad – of nog beter, een burgerraad – voorziet hierin perfect. Vorig jaar is het burgerberaad als middel uit onze *toolbox* gestemd. Vandaar onze vraag: hoe kijkt de ChristenUnie terug op ons voorstel om na de expliciete wens van onze inwoners dit middel niet in te zetten? En hoe denkt de coalitie toch het vertrouwen aan de burgers te geven dat de Staten toch luisteren naar hun input?

Ik ga naar leefbaarheid toe. Ook Volt vindt het van groot belang dat de leefbaarheid van de provincie vergroot wordt. Een hechte gemeenschap is hierbij, zoals het akkoord ook onderkent, van groot belang. Echter spelen er natuurlijk meer aspecten. Wij hopen dat het gesprek na het benoemen van deze aspecten betekent dat de coalitie specifiek openstaat voor de ideeën van de oppositie.

Ruimte. Vanuit het perspectief van Volt Groningen hechten wij veel waarde aan het behoud van het oude landschap van Groningen, dat een belangrijk onderdeel vormt van de identiteit van de regio. Wij begrijpen dat Groningen te maken heeft met diverse crises op het gebied van klimaatverandering die vereisen dat we de ruimte opnieuw moeten inrichten om leefbaarheid en toekomstbestendigheid te waarborgen. In dit proces is transparantie cruciaal, niet alleen om vertrouwen te creëren bij de inwoners, maar ook om het draagvlak te creëren voor mogelijke veranderingen.

Het standpunt van het akkoord is dat er geen windturbines op land geplaatst moeten worden, hoewel experts stellen dat dit noodzakelijk is. Hoe kijken de coalitiepartijen hiernaar? Daarnaast vragen we ons af wat er precies wordt bedoeld met vervuilde grond en of ook veengrond onder deze definitie valt. Verder willen we meer weten over de plannen en ontwikkelingen die worden voorgesteld en in hoeverre deze bijdragen aan een economisch duurzaam Groningen. Het is essentieel om de inwoners hierbij te betrekken en hun inbreng te waarborgen. We delen de wens om de verdere aantasting van het landschap te voorkomen en zijn benieuwd naar hoe dit kan worden gerealiseerd, zonder afbreuk te doen aan de doelstellingen op het gebied van duurzaamheid.

Om de inspraak van inwoners te waarborgen hebben we een motie die de betrokkenheid van burgers bevordert. Bijvoorbeeld door het oprichten van een burgerraad. Daarnaast zijn we voorstander van een burgerrad voor klimaat waarin verschillende belanghebbenden samenkomen om gezamenlijk te werken aan oplossingen voor de klimaatuitdagingen in Groningen. Ik kom zo tot die motie. Volt Groningen staat open voor verdere discussie en samenwerking om een duurzame en leefbare toekomst voor Groningen te realiseren, waarbij wij de waardevolle aspecten van het oude landschap behouden en inspraak van inwoners centraal stellen.

Water. *'Er gaat niets boven Groningen, behalve veel water'*, lezen we in het akkoord. We zijn blij dat het belang van onze kostbare Waddenzee hiermee erkend wordt door de coalitie. Wel lezen we dat de coalitie de doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water behaald dienen te worden op basis van betrouwbare metingen. Dit doet vermoeden dat de coalitie niet alle metingen erkent als betrouwbaar. Volt is daarom benieuwd welke metingen volgens de coalitie wel betrouwbaar zijn. Verder lezen we dat we op zoek gaan naar nieuwe bronnen van water. We zijn heel benieuwd wanneer deze excursie is, dan kunnen we die in onze agenda zetten. Maar zonder grappen: we zijn benieuwd op welke manier er gezocht gaat worden naar nieuwe bronnen van water.



*‘Waterbergingen spelen een belangrijke rol in het opslaan van water’*, lezen we. Dit lijkt ons ene logisch statement en we zijn dan ook benieuwd naar de achterliggende redenering voor het specifiek benoemen hiervan.

Landbouw en natuur. In het licht van het coalitieakkoord op het gebied van landbouw en natuur zijn er enkele punten die kritisch onder de loep genomen moeten worden. De alinea over innovatie roept vragen op welke innovaties precies worden bedoeld. We zouden graag meer informatie willen over de voorgestelde innovaties. Het is voor zo’n belangrijk onderwerp niet genoeg om vage bewoordingen te gebruiken. Een gedetailleerd plan is nodig om te begrijpen hoe deze innovaties natuur en landbouw daadwerkelijk zullen transformeren.

Een belangrijk aspect dat ontbreekt, is hoe de coalitie omgaat met de kwestie van stikstofuitstoot wanneer een boer vrijwillig stopt in het kader van natuurlijk verloop. Het is wat ons betreft van groot belang om een beleidsstrategie te presenteren die ervoor zorgt dat de uitstoot niet wordt overgedragen naar andere boeren in het geval dat een boer vrijwillig stopt, om de impact op de natuur zo laag mogelijk te houden. Daarnaast is er gebrek aan duidelijkheid over wat ‘gangbaar’ precies inhoudt. In het coalitieakkoord wordt gesproken over ‘gangbare intensieve landbouw’. Wat ons betreft is intensieve landbouw niet meer zo gangbaar en moet juist worden ingezet op kleinschalige landbouw. Het is voor ons daarom belangrijk dat de coalitie concreet maakt wat zij bedoelen met deze term ‘gangbaar’. Zonder specifieke verklaringen blijft het onduidelijk hoe de coalitie van plan is om de landbouwsector te veranderen en te verduurzamen.

Als fractie hebben we vraagtekens bij de formulering *‘We willen graag dat natuurorganisaties boerinclusiever gaan naturen en boeren natuurinclusiever gaan boeren’*. Het lijkt ongepast om te suggeren dat de natuur zelf boerinclusief moet worden, aangezien de natuur geen controle heeft over de belasting die haar wordt opgelegd. Daarnaast heeft de natuur jaar in, jaar uit te maken gehad met de impact van beleid dat zich historische heeft gericht op de belangen van boeren. Je zou dus kunnen zeggen dat de natuur wel wat minder boerinclusief mag worden en dat het tijd is dat de natuur zichzelf kan zijn. Het is belangrijk om de intentie achter deze uitspraak te verduidelijken. In plaats van te verwachten dat de natuur zich aanpast aan de belangen van de boeren, zou het doel kunnen zijn bijvoorbeeld om de natuurorganisaties aan te moedigen om nauwer samen te werken met boeren. Voor Volt zijn de plannen in het akkoord niet ambitieus genoeg om actief te streven naar een betere naturomgeving. De focus op het voorkomen van verslechtering is niet genoeg. Er moet een actieve inspanning om de natuur te laten herstellen en te verbeteren. Daarom komen wij met twee moties op dit gebied: allereerst ‘Bescherm de schoonheid, geef de natuurgebieden rechtspersoonlijkheid’

De VOORZITTER: De motie van de fractie van Volt, mede namens de fractie van de Partij voor de Dieren. De motie heeft het volgnummer 28 en draagt als titel: ‘Bescherm de schoonheid: geef natuurgebieden rechtspersoonlijkheid’. De motie eindigt met het volgende verzoek aan het College: ‘Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023, Constatende dat:

- natuurgebieden een intrinsieke waarde hebben en essentieel zijn voor het welzijn van de samenleving en toekomstige generaties;
- het toewijzen van rechtspersoonlijkheid aan natuurgebieden kan bijdragen aan een betere bescherming, betrokkenheid en verantwoordelijkheid van alle belanghebbenden bij het behoud en beheer van deze gebieden <sup>1)</sup>;
- uit een recent rapport van de Raad voor de Leefomgeving blijkt dat: *‘Van agrarische gebieden tot natuurgebieden, van binnenwateren tot stedelijke gebieden: overal lopen natuurkwaliteit en biodiversiteit terug’* <sup>2)</sup>;

Overwegende dat:

- de huidige wet- en regelgeving onvoldoende bescherming biedt aan natuurgebieden en hun ecosystemen, bijvoorbeeld Lieftingsbroek <sup>3)</sup>;
- de klimaat- en biodiversiteitscrisis de urgentie vergroten om de natuur beter te beschermen;
- verschillende landen en regio’s wereldwijd al stappen hebben genomen om natuurgebieden als rechtspersonen te erkennen en daarmee hun juridische status en bescherming te versterken;
- het belangrijk is om duurzaam beheer en behoud van natuurgebieden in de provincie Groningen te waarborgen;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- onderzoek te doen naar de mogelijkheid om natuurgebieden in de provincie Groningen de juridische status van rechtspersonen toe te kennen;

- hierbij samen te werken met relevante experts, juristen, natuurorganisaties en andere belanghebbenden om de haalbaarheid en implicaties van deze juridische erkenning te onderzoeken;
- te evalueren hoe het toekennen van rechtspersoonlijkheid aan natuurgebieden kan bijdragen aan een effectiever beheer, betere bescherming en bredere participatie van belanghebbenden bij het behoud van deze gebieden;
- te onderzoeken welke rechten en verantwoordelijkheden aan natuurgebieden kunnen worden toegekend om hun belangen adequaat te vertegenwoordigen en hun duurzame ontwikkeling te waarborgen;
- de resultaten van het onderzoek en de aanbevelingen voor de juridische erkenning van natuurgebieden als rechtspersonen aan de Provinciale Staten voor te leggen;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

- 1) 'Als Shell een rechtspersoon is, waarom de Waddenzee dan niet?' (opinie FD)
- 2) Rapport van de Raad voor de Leefomgeving
- 3) Advies Ecologische Autoriteit
- 4) 'Hoe de natuur steeds meer rechten krijgt' (VPRO Tegenlicht)

De heer BENNEMA (VVD): Ik begrijp het niet helemaal. Is een rechtspersoonlijkheid in de zin van het Burgerlijk Wetboek mogelijk? Is het mogelijk om de natuur een rechtspersoonlijkheid te geven? Of wordt dit ingebracht in een bepaalde constructie? Ik weet niet hoe ik dit juridisch moet duiden.

Mevrouw REININK (Volt): Wij hebben ons bij deze motie gebaseerd op een situatie die zich in Ierland heeft afgespeeld waarbij ze dit hebben uitgevoerd. Dus ik zou de heer Bennema willen vragen om hiernaar te kijken en ik denk dat dan voor hem duidelijker wordt.

De heer BENNEMA (VVD): Maar de provincie Groningen heeft toch niet de juridische bevoegdheid om zaken rechtspersoonlijkheid te geven? Dat is een nationale bevoegdheid, dan ga je dat via het Burgerlijk Wetboek veranderen. Dat moet toch via de Tweede Kamer, lijkt mij.

Mevrouw REININK (Volt): Ik ben het daar niet mee eens. Vandaar dat we deze motie hebben ingediend. Ik denk dat wij als provincie zelf over onze natuur hier gaan. Vandaar deze motie.

De VOORZITTER: De heer Bennema, ten slotte.

De heer BENNEMA (VVD): Nou ja, waar ga je over? Dit is iets wat in landelijke wetgeving moet in ieder geval. Of we dat nou leuk vinden of niet, het burgerlijk recht bepaalt wat rechtspersoonlijkheid is en hoe het moet worden als je dat wilt wijzigen. Dat zou prima kunnen, maar dat moet echt via de Tweede Kamer. Dus ik ben daar echt heel benieuwd naar. Dan zouden we een oproep of een lobby kunnen doen, maar als provincie kun je zoiets niet wijzigen – niet zelf in ieder geval.

Mevrouw REININK (Volt): Dank aan de VVD. We zullen in de tweede termijn hierop terugkomen indien dit moet worden aangepast.

Dan de motie 'Herstel ecologische hoofdstructuur'.

De VOORZITTER: De motie is ingediend door de fractie van Volt. De motie heeft het volgnummer 29 en draagt als titel: 'Herstel ecologische hoofdstructuur'. De motie eindigt met de volgende opdracht aan het College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constaterende dat:

- het 'Hoofdlijnenakkoord 2023-2027' enkel voorziet in het verslechteringsverbod van overige natuurgebieden;

Overwegende dat:

- de ecologische hoofdstructuur momenteel al is verslechterd in vergelijking met enkele jaren geleden;
- vanuit de Europese Unie mogelijkheden zijn voor subsidies met betrekking tot natuurherstel;
- een gezonde ecologische hoofdstructuur van groot belang is voor een rijke biodiversiteit van de provincie Groningen;

Dragen het College van Gedeputeerde Staten op om:

- het herstel van de ecologische hoofdstructuur te prioriteren en niet af te wachten tot die verder verslechtert;

- de mogelijkheden van subsidies vanuit de Europese Unie verder te onderzoeken;  
En gaan over tot de orde van de dag.'
- De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

Mevrouw REININK (Volt): Ik heb nog een derde motie. Die had ik eigenlijk eerder in mijn betoog moeten indienen. Maar ik dacht dit weer terugkwam. Dat is de motie 'Burgerberaad voor klimaat'.

De VOORZITTER: De motie is ingediend door de fractie van Volt, mede namens de fracties van de Partij voor de Dieren en D66. De motie heeft het volgnummer 30 en draagt als titel: 'Burgerberaad voor klimaat'. De motie eindigt met de volgende opdracht aan het College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constateerend dat:

- het Hoofdpijnenakkoord 2023-2027 spreekt over participatie op het gebied van klimaat, maar niet over welke vorm van participatie <sup>1)</sup>;
- er een klimaatcrisis is en er nu cruciale stappen genomen moeten worden <sup>2)</sup>;
- het vertrouwen in de provinciale politiek in Groningen slechts 57 procent is <sup>3)</sup>;
- er veel succesvolle voorbeelden van burgerberaden, zoals die al opgericht in verschillende en met positieve resultaten <sup>4)</sup>;
- er een groeiende consensus is dat het betrekken van burgers bij het nemen van beslissingen over klimaatbeleid van cruciaal belang is voor het bevorderen van een rechtvaardige en effectieve aanpak;
- in een burgerberaad voor klimaat de deelnemende burgers het voordeel hebben dat ze zich minder druk hoeven te maken om herkozen te worden. Dit aspect creëert een omgeving waarin ze vrijer kunnen debatteren en beslissingen kunnen nemen. In traditionele politieke structuren kan de noodzaak om herkozen te worden invloed hebben op de standpunten en besluitvorming van politici, aangezien zij rekening moeten houden met electorale belangen en de publieke opinie <sup>5)</sup>;
- onze *toolbox* momenteel niet voorziet in een burgerberaad;

Overwegende dat:

- de beste manier voor de politiek om vertrouwen te krijgen, is om vertrouwen te geven aan de inwoners van Groningen, bijvoorbeeld door inwoners om hulp te vragen bij ingewikkelde of gevoelige kwesties zoals klimaat <sup>6)</sup>;
- met een burgerberaad voor klimaat we ervoor zorgen dat burgers zelf met creatieve, breedgedragen en effectieve oplossingen komen voor de opgaven van vandaag en morgen;
- burgerberaden een geschikte methode kunnen zijn om brede betrokkenheid en representatie van de samenleving bij het nemen van besluiten over klimaatbeleid te waarborgen;
- er in de Staten wordt gezocht naar een nieuwe bestuurscultuur waarin participatie van inwoners van cruciaal belang is, waarbij burgerberaden een belangrijke rol kunnen spelen;

Dragen het College van Gedeputeerde Staten op om:

- in het kader van een pilot een burgerberaad voor klimaat op te zetten met als doel het in de praktijk evalueren van de geschiktheid van dit middel voor onze provincie en te luisteren naar de wensen en zorgen van onze inwoners;
- het burgerberaad op te zetten met een duidelijke opdracht om de betrokkenheid van burgers bij het nemen van beslissingen over klimaatbeleid te waarborgen;
- een burgerberaad voor klimaat op te zetten, dat moet bestaan uit een representatieve groep burgers, geselecteerd via een transparant, onafhankelijk en inclusief proces, waarbij diversiteit op het gebied van geslacht, leeftijd, etniciteit, geografie, opleiding, sociaal-economische achtergrond en expertise wordt nagestreefd;
- de aanbevelingen van het burgerberaad voor klimaat serieus in overweging te nemen bij het vormgeven van het klimaatbeleid en transparant te communiceren over de redenen voor het al dan niet opvolgen van deze aanbevelingen;
- regelmatig verslag uit te brengen aan de burgers over de voortgang van het klimaatbeleid en de manier waarop de aanbevelingen van het burgerberaad voor klimaat zijn verwerkt;
- een evaluatieproces op te zetten om de effectiviteit en impact van het Burgerberaad voor Klimaat te beoordelen en waar nodig aanpassingen aan te brengen;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

1) [https://provinciegroningen.nl/fileadmin/user\\_upload/Documenten/Beleid\\_en\\_documenten/Gedeputeerde Staten/Veur\\_Mekoar\\_Hoofdpijnenakkoord\\_2023-2027.pdf](https://provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Beleid_en_documenten/Gedeputeerde_Staten/Veur_Mekoar_Hoofdpijnenakkoord_2023-2027.pdf)

- 2) <https://nos.nl/nieuwsuur/collectie/13871/artikel2478943-nieuw-onderzoek-wereld-nog-veel-dichter-bij-1,5-graden-opwarming>
- 3) <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/1003527/vertrouwen-van-groningers-in-landelijke-overheid-en-toekomst-daal-verder>
- 4) <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/artikelen/2020/Vier-voorbeelden-burgerparticipatie.html>
- 5) <https://www.vpro.nl/programma/tegenlicht/lees/artikelen/2020/Vier-voorbeelden-burgerparticipatie.html>
- 6) <https://decorrespondent.nl/13557/minister-jetten-wil-een-burgerberaad-voor-het-klimaat-nu-de-tweede-kamer-nog/416a30e0-c749-0370-0763-6a3727ef47ef>

Mevrouw REININK (Volt): Kortom, de coalitie moet zich bewust zijn van de behoefte aan meer specifieke informatie, transparantie en draagkracht in hun plannen voor landbouw en natuur. Het is belangrijk om met een goed onderbouwde visie te komen die de nodige veranderingen aanbrengt en ervoor zorgt dat Groningen een duurzame toekomst tegemoetgaat.

Visserij. We lezen dat de coalitie zich zorgen maakt met betrekking tot de problemen voor de visserij. Maakt de coalitie zich echter ook zorgen om de problemen die de visserij veroorzaakt voor onze kostbare Waddenzee?

Bereikbaarheid. De provincie moet voor alle inwoners goed bereikbaar zijn. We lezen dat bestaande projecten moeten worden uitgevoerd, ook als de kosten stijgen. Maar het is ook belangrijk om bij te sturen en plannen aan te passen aan de realiteit van de dag. Nieuwe innovaties die een goedkopere en betere oplossing bieden, dienen niet te worden uitgesloten. En bij het stijgen van kosten moet de realiteit niet uit het oog verloren worden. Gemaakte kosten in het verleden bieden geen vrijbrief om plannen eindeloos door te zetten en geld te blijven pompen in bestaande projecten.

De coalitie wil daarnaast de N33 verdubbelen, terwijl we in het verleden telkens hebben gezien dat extra asfalt leidt tot meer auto's en daardoor meer files. Waarom ziet u de verdubbeling van de N33 toch als een oplossing? En waarom wordt niet juist ingezet om op dit traject een aantrekkelijk alternatief in het openbaar vervoer te vinden? Fietsgebruik wordt gestimuleerd door de coalitie. We missen hierin echter de aansluiting van de fiets op het openbaar vervoer. Hoe ziet de coalitie dit?

We zijn blij dat de coalitie het belang van de Wunderline en de Nedersaksenlijn onderkent en dat er vaart wordt gemaakt met de aanleg van deze laatste. Echter zouden we dezelfde noodzaak willen benadrukken voor de Lelylijn en het College willen vragen, ook met de aanleg van de Lelylijn vaart te maken en dit geen project van de lange termijn te laten worden. Hierom dienen we de motie van het CDA mede in.

Energie en klimaat. In het hoofdstuk 'Energie en klimaat' missen we alle klimaatdoelen. Als ergens doelen noodzakelijk zijn, dan is het wat Volt betreft hier. Volt ziet graag een duurzame provincie in 2040. Maar wat we kunnen op dit gebied verwachten van de coalitie? Zonneparken worden slechts geplaatst op vervuilde grond. Wat verstaat de coalitie onder 'vervuilde grond'? Er zullen Groningers zijn die alle landbouwgrond vervuild vinden, maar ik neem toch niet aan dat de coalitie dat zal bedoelen. Het akkoord zegt te gaan werken aan een energiemix die past bij de toekomst. Kunnen we ervan uitgaan dat hier wordt gesproken over een duurzame energiemix? We hebben van de BBB al gehoord dat ze positief staan in een onderzoek naar kernenergie. Is dit een uitspraak die wordt gedragen door de andere coalitiepartijen? Wordt er bij het isoleren van woningen ingezet op middelen die bijdragen aan het dierenwelzijn in onze provincie?

Het coalitieakkoord staat dat de aanplant van bomen en struiken wordt bevorderd, waar dat past in ons Groninger landschap. Dat roept bij ons toch de vraag op: waar past dat niet in het Groninger landschap? Of kunnen we ervan uitgaan dat er in de hele provincie bomen en struiken zullen bijkomen?

Milieu. Dit heeft betrekking op de door ons al ingediende motie. We zijn ons ervan bewust dat een burgerberaad momenteel niet in de *toolbox* zit, maar wij denken dat de invoering van een voor klimaatverandering een goede pilot is, om te zien of we dit in de toekomst toch definitief aan onze *toolkit* kunnen toevoegen. De provincie Gelderland kan hierbij worden aangehouden als een voorbeeld voor de uitvoering.

Economie. Het valt ons op dat er alleen Europa wordt geroepen in het coalitieakkoord als er regels gevolgd moeten worden of als er geld nodig is. Graag horen wij van de coalitie of ze ook onderkennen dat de Europese Unie mooie kansen en mogelijkheden voor onze provincie biedt. Daarnaast vraagt Volt zich af of de nieuwe economische visie ook wordt getoetst op welke impact deze gaat hebben op natuur, klimaat en het dierenwelzijn in onze provincie.

Vrijtijds-economie. Worden de eventuele verbeteringen aan onze vaarwegen direct getoetst aan de Kaderrichtlijn Water?

Gezondheid en sport. Beschikbaarheid van zorg is een belangrijke randvoorwaarde waar Volt alleen maar mee kan instemmen. Maar hoe willen de coalitiepartijen het grootschalige

huisartsentekort aanpakken en hoe willen ze de onvoldoende beschikbaarheid van zorg aanpakken? Belangrijke dingen die in het coalitieakkoord momenteel niet naar voren komen.

Wonen. We zijn blij dat de coalitie durft te kijken naar innovatieve manieren van wonen, zoals het gebruik van bestaande karakteristieke gebouwen voor woningdoeleinden. Kunnen we het opdelen van oude gebouwen naar meerdere woonruimtes, zoals bijvoorbeeld bij oude boerderijen, hier ook onder scharen? Veel inwoners kloppen momenteel voor problemen bij hun gemeente omdat ze geen toestemming om hun oude boerderij om te zetten naar meerdere woonruimtes. Steunt de coalitie een lobby richting gemeenten die dit innovatieve idee niet aandurven?

De verdeling van de portefeuilles. We kunnen ons hierbij vinden in de vraag van GroenLinks met betrekking tot de verdeling,

Tot slot. We lezen dat bij stemmingen de helft plus één niet het doel is van de coalitie. Ze zijn op zoek naar een grote meerderheid. Betekent dit dan ook dat als alleen de coalitie een plan heeft dat niet breedgedragen, dat feestje dan wel of niet doorgaat?

De heer ZWART (PvvhN): Je zou hier maar gaan staan en zeggen dat wij het coalitieakkoord niet eens hebben bekeken en er geen belangstelling voor hebben gehad. Elke partij heeft hier gestaan en ook met veel interesse het coalitieakkoord doorgelezen en dat hebben wij ook gedaan – dat zal u niet verbazen. Wij hebben ook gezien dat veel van het beleid van de afgelopen vier jaren grotendeels wordt voortgezet. Er is ook een aantal veranderingen van beleid te zien en daar gaan we zometeen even op in. In de vervolvergadering van de Staten zullen we daar bij de onderwerpen gepast op terugkomen, dat wil zeggen met eventuele moties. Dat doen we nu niet.

Over het akkoord kunnen we zeggen dat dit ons qua hoofdlijnen past en dat nu alles op de uitvoering gaat neerkomen. En daar gaan wij de coalitie op beoordelen. We hebben al eens gesteld, dat het gezien de partijprogramma's het erg moeilijk wordt om oppositie te plegen. Dat klopt, het past ons als een handschoen, maar nou de uitvoering. We nemen de gelegenheid om nu al een paar zaken aan te stippen.

Het is goed om in het voorwoord de aandacht te richten op de inwoners en dat het College de maatschappelijke discussies wil voeren met een zo breed mogelijk publiek. Dat lijkt ons prima. Maar wij willen erbij aangeven dat behalve de discussies de terugkoppeling naar deze groep ook essentieel is na een bijeenkomst. Wat is er gezegd? Wat is er besloten? En wat is er niet besloten en waarom niet? Dat willen mensen horen. Communiceer en blijft dat het hele proces ook doen,

Ik ga niet alle hoofdstukken doornemen. Maar in het hoofdstuk 'Leefbaarheid' staat beschreven dat de brede welvaartsindicator de noodzaak laat inzien om in gemeenschappen te investeren. Nou, dat lijkt ons een open deur. Maar het lijkt ons juist en wij willen vernemen welke veranderingen op de brede welvaartsindicator bereikt moeten gaan worden. Wat wil dit college bereikt hebben over vier jaar? Een van de zaken die gestimuleerd moet gaan richten, is het zorgen voor meer vrijwilligers. Hoe gaat dat plaatsvinden in een grijzer en ouder wordende gemeenschap, die bovendien ook steeds kleiner wordt? Want mensen trekken weg.

Er staat in de tekst bij het thema ruimte *'een economisch sterker en duurzamer Groningen'*. Wat is dat dan? Wat is dan 'beter'? Hoe dan 'economisch sterker'. Een nog duurzamer Groningen. Voor wie? Het staat niet gedefinieerd. Wat wordt hier bedoeld en welke kosten zijn hiermee gemoeid? Ook staat in hetzelfde hoofdstuk dat zonneparken gebouwd mogen worden op vervuilde stukken grond. Laten we daarmee de vervuiling niet voor de toekomst en is nu schoonmaken niet beter? We zijn hier jarenlang bezig om te zorgen dat onze kinderen en kleinkinderen een schoner milieu aantreffen. Wij zetten er zonneparken op. Dat lijkt me niet helemaal juist.

In het apart genoemde hoofdstuk 'Oostpolder' wil het nieuwe College tussen het industriegebied en de dorpen, bijvoorbeeld Oudeschip, natuur en recreatiemogelijkheden en het uitzicht vanuit de dorpen verbeteren. Dat tezamen lijkt ons een hele uitdaging. We zijn nieuwsgierig hoe het College zich dat voorstelt. Want volgens ons gaat tussen Oudeschip en de Oostpolder een zeer, zeer smalle strook liggen. Ons verzoek aan het College is dit zo snel mogelijk te concretiseren en voor te leggen en te bespreken met de belanghebbenden. We nemen nu Oudeschip als voorbeeld, maar dat geldt voor ons betreft voor alle plekken in Groningen waar ruimtelijke veranderingen plaatsvinden of gaan plaatsvinden. Communiceer en blijf dat het hele proces doen.

Gezien het belang van het Landbouwakkoord voor de sector in Groningen missen wij een verwijzing hiernaar. Het is er niet en de rijksoverheid neemt eenzijdig zelf stappen. Hoe gaat het College hiermee om en welke stappen denkt de gedeputeerde uit Groningen te nemen om het gesprek hierover met de Haagse bewindslieden open aan te gaan? Welke doelstellingen heeft de gedeputeerde bij deze gesprekken? Wat betekent in dit verband 'perspectief'? Wat moet het perspectief voor de landbouw worden? En gezien het belang van Lauwersoog en onze visserij vanuit deze haven, vinden wij de drie regels over de visserij wel heel erg weinig en bovendien de inhoud erg

summier in vergelijking met de pagina's landbouw en natuur. Wat zijn de intenties van het College met de visserijhavens Lauwersoog en de visserij aldaar?

Voor de bereikbaarheid van onze dorpen en steden schrikt u minder terug. U schrijft over 'passend en betaalbaar vervoer'. Er staat iets geschreven over het verbeteren van de verkeersveiligheid, het aanpakken van verkeersknelpunten, het onderhouden van wegen en het uitvoeren van projecten, ook als de kosten stijgen. Bus- en treinverbindingen moeten het aantrekkelijk maken om daar te wonen. Het Groningse deel van de vaarweg van Lemmer naar Delfzijl moet worden aangepakt. Er zijn dus in totaal veertien bruggen die problemen geven – dat staat even in de krant van van de weg. Niet allemaal in de provincie en niet allemaal in Groningen maar wel een probleem voor onze inwoners en de inwoners van de provincie.

Daarmee springen we gelijk even naar financiën. Er is, zo staat in het coalitieakkoord, 21,5 miljoen extra beschikbaar dat wordt verdeeld over acht kostenposten. Maar bereikbaarheid staat hier 'p.m. geraamd'. O ja, en de 21,5 miljoen is al opgedeeld. Onze vraag is dus: hoe gaan de plannen met betrekking tot de wegen, verkeersveiligheid, openbaar vervoer naar onze dorpen en vaarwegen – alles valt immers onder bereikbaarheid – worden uitgevoerd? Waar haalt u de financiering vandaan? Hoe realistisch is dit?

Het gasdossier was eens het dossier voor de Partij voor het Noorden. In 2003 was de Partij voor het Noorden-boodschap dat het grootste deel van de aardgasbaten naar Groningen moest terugvloeien. Dat is nog steeds nodig, al zijn er geen baten meer. En we zijn dan ook blij met één gedeputeerde voor dit ene loket. Weten wie verantwoordelijk is en weten waar we onze wensen hierover kenbaar kunnen maken. Wij kennen de gedeputeerde en wij weten van haar wens en haar energie om voor de mijnbouwproblematiek van betekenis te zijn voor de inwoners van Groningen. We wensen haar veel succes en sterkte en ook dat laatste zal nodig zijn.

Ook de gedeputeerden Van Dekken, Hamster en Schmaal wensen wij met hun uitvoering van het akkoord veel succes. En meneer Schmaal, na de afgelopen jaren steeds met u opgelopen te hebben om de opcenten in Groningen te verlagen of te bevroren, zullen we er de komende vier jaren niets van u over horen. En daar zijn wij best blij mee.

Wij hechten aan een goede en sterke samenwerking met onze buurprovincies Friesland en Drenthe. En ook met onze burens aan de oostzijde in Nedersaksen. In het akkoord meldt de coalitie hier niets over. Wat zijn hiervoor de plannen en wat is de inzet?

Ten slotte vinden we in dit Hoofdlijnenakkoord niets terug over de gelden die voortkomen uit de ereschuld. Is het daarvoor nog te vroeg? Of is het College tevreden met het toegezegde bedrag? De Partij voor het Noorden vindt dat GS, PS en iedereen die betrokken is, moet blijven strijden voor meer dan er nu is toegezegd. En of dat nu de gelden zijn, de uitvoering van de plannen uit het groene boekje: het maakt niet. Feit is dat er ook vanuit Den Haag iets, en beter: veel meer, moet gebeuren in de richting van Groningen.

'Ik ben maar een kleintje.' Die woorden zijn hier al meermaals uitgesproken. Maar hoe klein je ook bent, je kunt groot zijn in je daden. Daarom willen we naar gedegen en onderbouwde plannen waarin onze gezamenlijke ambities voor Groningen op allerlei terreinen worden waargemaakt. Wij wensen het nieuwe College de komende jaren veel grootsheid toe.

De heer EPEMA (FvD): In juli 1850, nu 173 jaar geleden, publiceerde de Franse econoom en filosoof Frédéric Bastiat zijn beroemde werk *'Ce qu'on voit en ce qu'on ne voit pas'* – in het Nederlands: 'Wat men ziet en wat men niet ziet'. Hierin toont Bastiat feilloos aan wat er fout is aan overheidsingrijpen. Ja, we zien de mooie bruggen, wegen en andere zaken die de overheid regelt, maar wat we niet zien, zijn al die zaken die niet gebeuren omdat de overheid geld van haar burgers afneemt. Bastiat beschreef dat door middel van de beroemde parabel van de gebroken ruit.

Ik moest hieraan denken bij het lezen van het coalitieakkoord. Het is zeker een goed begin, we zien hierin een hoop mooie woorden, die hopelijk geen holle frases blijken te zijn. Mijn felicitaties aan de coalitie. Wat we niet zien, is echter misschien wel belangrijker. Ik wil namens Forum voor Democratie mijn blik vooral richten op wat we niet zien, want dat is veel. Natuurlijk is het sluiten van een coalitieakkoord een kwestie van compromissen sluiten. Mijn felicitaties aan de partijen dat hun dat is gelukt. Maar het lijkt erop dat er vooral veel belangrijke zaken niet besproken, onder de tapijt zijn geschoven of volledig zijn genegeerd.

Bijvoorbeeld dat groene energie of windmolens erg weinig energie opleveren, vaak zelfs 1 watt per vierkante meter – als ik me het goed herinneren. Tegelijkertijd moeten ze vaak honderden meters van elkaar afstaan, omdat ze anders elkaars windstromen afvangen. Dure energie die de armsten in onze samenleving hard raakt. Op welke manier is dat goed voor onze provincie, de armsten en de boeren?

Daarnaast wordt Ter Apel nauwelijks genoemd: één keer in een fraai nietzeggend zinnetje over dat de situatie 'onacceptabel' zou zijn. Maar waar zijn de concrete maatregelen? In plaats van een keiharde oproep om de rug te rechte richting Den Haag, wordt er opgeroepen om vooral netjes aan de leiband van de EU en Den Haag te lopen – ik citeer: *'We houden ons aan de geldende wet- en regelgeving, verdragen en akkoorden.'*

Verder wordt in het document genoemd dat er bedrijventerreinen ontwikkeld zullen worden in de Oostpolder. Ik citeer opnieuw: *'Hier moet ruimte komen voor een bedrijventerrein met zeer grote bedrijven.'* Ja, logisch. Als dit soort bedrijven waarschijnlijk inzet op groene energie, levert dit dus weinig energie op, maar nemen ze veel ruimte in. Ik heb zelfs tijdens de verkiezingscampagne, kan ik me herinneren, een document gezien waaruit blijkt dat bedrijven vrijwel recht voor de deur van de landbouwers komen. Er waren zelfs supermarkten gepland in die omgeving. Dat er nu strookjes komen waardoor het uitzicht enigszins wordt behouden, is mooi. Maar het is duidelijk dat het gebied steeds meer verstedelijkt wordt. We moeten niet opnieuw het afvoerputje van de Randstad worden. We moeten ons niet schikken in de rol van een ondergeschoven kind dat met het badwater weggespoeld mag worden, als het zo uitkomt in Brussel of Den Haag.

De heer BENNEMA (VVD): Hoorde ik nou dat er supermarkten en allerlei andere zaken gepland zijn in de Oostpolder?

De heer EPEMA (FvD): Nou ja, daar heb ik een document van gelezen tijdens de campagne, inderdaad. Daar staat in dat onder andere allerlei speelpleinen moesten komen en supermarkten in de regio waar al die nieuwe bedrijven komen, omdat dat schijnbaar een steeds meer verstedelijkt gebied zal worden. Het is een beetje niet wat we willen, denk ik.

De heer BENNEMA (VVD): Nou, ik denk dat dit wel in de categorie 'nepnieuws' past. Maar de Oostpolder is een open planproces. Daar wordt op dit moment uitvoering aan gegeven. Dat zit in de beginfase. Dus daar is nog allerlei input op mogelijk. Ik zou daar nog eens even induiken: de documenten zijn nog beschikbaar. Daar is nog van alles mogelijk en de supermarkten heb ik zeker nergens gezien in dit plan.

De heer EPEMA (FvD): Nee, duidelijk. Ja, prima punt op zich. Ja, zoals ik zei: wat ik las, was tijdens de campagne. Dus ja, toen was de BBB überhaupt hier niet zo vertegenwoordigd. Dus hopelijk komt er inderdaad verschil of verandering in. Ja? Dus dank u wel.

De heer BENNEMA (VVD): Wat is dan de bron van dat nieuws, als ik dat zo mag vragen aan de spreker van Forum? Waar staat dit soort zaken vermeld dan?

De heer EPEMA (FvD): Dat was, als ik me het goed kan herinneren... Hoe heet dat? Ik ben de naam wel kwijt van dat programma. Maar het was gewoon letterlijk het programma waarin stond dat in dat gebied allerlei bedrijven komen, dus het gebiedsplan van Oostpolder is toen gemaakt. Het stond daar toen in vermeld. Maar of het nu nog zo is, dat weet ik niet.

De VOORZITTER: Oké, het mysterie blijft, denk ik. Maar vervolgt u uw betoog.

De heer EPEMA (FvD): Forum voor Democratie wil het anders. Onze visie is van een Groningen dat niet meer over zich heen laat lopen. Een Groningen dat van zijn eigen kracht uitgaat. En die kracht is gigantisch. We hebben een zeehaven, een geweldige universiteit, een vliegveld, een prachtige boerenstand, een stad om trots op te zijn en unieke bodemschatten. Wat ons betreft laten we ons niet meer misbruiken door de Randstad. De ellende in Ter Apel stopt pas als wij hier in dit huis één simpel woordje uitspreken. En dat woord is 'nee!'. De ellende met de afwikkeling van de aardbevingsschades stopt pas als we 'nee' zeggen. Het verpesten van ons open landschap met gruwelijke windturbines en zonneparken stopt pas als we 'nee' zeggen. Ik ben wel blij dat er steeds meer stappen gezet worden waardoor er toch steeds meer hoop lijkt te zijn daarin.

Maar laten we ook vooral een plan ontwikkelen voor meer autonomie. Laten we de bevolking middels een referendum laten beslissen over wat we willen. Op die manier kunnen we ook zien of de Groningers bijvoorbeeld überhaupt willen dat het gasveld volledig gesloten wordt. Want ik vind het persoonlijk vrij onwaarschijnlijk dat zij gestemd hebben op de laten exploderen van hun energierekening.

Natuurlijk wil ook Forum voor Democratie constructief meewerken daar waar mogelijk. Het is prettig dat het akkoord daar de ruimte voor lijkt te geven. Maar laten we vooral verder kijken en een

visie ontwikkelen in plaats van het *business-as-usual*-akkoord zoals dat voorligt. We kunnen hier debatten voeren over allerlei details, maar laten we vooral eens naar kijken naar de grote lijnen en een echte visie ontwikkelen voor de toekomst van Groningen en zijn inwoners.

Is het in het belang van de Groningers om tientallen miljarden uit te geven aan een transitieproject dat ongewis is en aldus de minister een onmeetbare temperatuurverandering van hooguit 0,000036 graden bewerkstelligt? Terwijl onder de bevolking de armoede groeit? Tot onze spijt zijn steeds meer inwoners afhankelijk van de Voedselbank, omdat ze hun dure rekeningen niet meer kunnen betalen. De regering is druk bezig met een plastictoeslag om de druk op de mensen nog verder op te voeren.

Onze prachtige provincie wordt steeds meer en meer *top-down* geregeerd. De regering neemt, zoals de geschiedenis ook al heeft getoond, beslissingen die niet in het belang van de Groningers zijn, opgelegd door een groen Europa. Het wordt tijd dat Groningers zelf weer beslissingen mogen nemen. Geef de burger ook die stem, geef de burger dus een referendum.

De VOORZITTER: Dank u wel. Ik denk dat wij toe zijn aan een kwartiertje koffie- en theepauze.

De vergadering is geschorst.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering.

Aan de orde is de tweede termijn van het debat over het Hoofdpijnenakkoord. En ik kijk even rond: is er eigenlijk behoefte aan een tweede termijn? U hebt elkaar veel vragen gesteld. Zal ik de heer Moes de gelegenheid geven om alle gestelde vragen te beantwoorden? Het woord is aan de heer Moes.

De heer MOES (BBB): Alle vragen? Dat vind ik wat te veel van het goede. Tenslotte zijn wij niet de enige partij in de beoogde coalitie. Dus ik laat ook nog een paar vragen liggen voor mijn collega's.

Wat ik in elk geval heel blij ben om te kunnen concluderen, is dat de meeste partijen van links tot rechts – om met de woorden van de PVV te spreken – wel muziek zien in ons akkoord. Dus daar ben ik heel bij mee. Dank ook daarvoor aan de partijen. Dank ook voor de brede steun aan de partijloze gedeputeerde. Er werd iets gezegd over het achtervoegsel '-loos' van 'partijloos'. 'Loos' is een Gronings woord voor 'slim', dus dat hoeft niet negatief te zijn.

Ja, en misschien gaan we het ooit nog meemaken dat partijen die hier spreken over achterkamertjes tijdens de formatie, zelf nog eens een keer betrokken zijn bij een formatieproces. Dat zou ik ze van harte gunnen. Ik denk dat die uitspraken over achterkamertjes, uitspraken zijn om te bewaren en nog eens te kijken in de toekomst hoe dan vervolgens die partijen zelf zo'n formatieproces voor zich zien. Wij hebben in elk geval oprecht ons best gedaan om iedereen te betrekken op onze eigen manier.

Over financiën was ook een aantal vragen: dat er nog veel onduidelijk over is. Dat klopt ook, er zijn een paar dingen die nog niet duidelijk zijn op dit moment. Dan heb je het bijvoorbeeld over de herverdeling van het Provinciefonds en de gelden van de ereschuld die op de een of andere manier – welk bedrag het ook is – ook nog de Groninger kant op komen. Wat we wel hebben, is een sluitende Begroting voor 2024. Ook hebben we met de betrokken ambtenaren met potlood een sluitende Begroting gemaakt voor 2025, die volgens mij niet in de financiële paragraaf van ons akkoord opgenomen is. Natuurlijk hebben we ook gekeken naar de twee jaren daarna. Maar omdat er nog veel onzeker is op dat gebied, hebben we niet alles daarin kunnen opnemen. Natuurlijk komt er nog meer inzage in in de Perspectiefnota die eraan komt en ook in de Begroting 2024, waar ook dit Hoofdpijnenakkoord in zal worden betrokken.

De heer ZWART (PvvhN): De heer Moes noemt inderdaad eigenlijk even tussen neus en lippen door de ereschuld. Er is wel degelijk een toezegging gedaan vanuit Den Haag dat er in elk geval wat geld deze kant op komt, dat er een aantal dingen gedaan kan gaan worden. Wat wij missen in het coalitieakkoord, is dat daar totaal niet mee is gerekend. Het lijkt erop, als ik de advocaat van de duivel wil spelen, dat het geld niet echt nodig is, terwijl het hard nodig is. Dus wanneer denkt de coalitie te komen met een invulling van datgene wat er tot dusverre wél is toegezegd?

De heer MOES (BBB): Ja, ik denk dat dat erg lastig is om te beantwoorden, zonder dat je zekerheid hebt van wat er nou exact deze kant op komt, in welke vorm en wie over die gelden gaan, dus welke *governance* het betreft: wie dan precies de zeggenschap heeft en welke projecten precies wel of niet uitgevoerd gaan worden met die geld. Er ligt volgens mij ook een motie die verzoekt om dat vooral ten



goede te laten komen aan de inwoners en die gelden niet te gebruiken voor de reguliere projecten van de provincie. Daar is gewoon nog te veel onzekerheid over om nu al in het Hoofdlijnenakkoord daarover dingen vast te leggen. Daarnaast is het natuurlijk zo dat, hadden wij dingen vastgelegd, dat ook automatisch een beperking was geweest voor alle 43 Statenleden om daar hun zegje over te doen.

De heer ZWART (PvH): Als je een hoofdlijnenakkoord hebt, lijkt me het logisch dat je de hoofdzaken inderdaad ook benoemt. Het binnenkrijgen van geld dat als ereschuld is aangemerkt, lijkt mij een van de hoofdzaken. Ik zou graag van de coalitiepartijen willen horen hoe zij dit gaan aanpakken in Den Haag, zodat wij inderdaad zo snel mogelijk daar zeggenschap over krijgen en weten we ermee kunnen doen. Daar moet een plan voor zijn.

De heer MOES (BBB): Ik ben het volledig eens met de heer Zwart dat daar een plan voor moet komen en dat daar iemand mee aan de slag moet gaan. Daarvoor hebben wij een uitstekende kandidaat-gedeputeerde op het oog. Ik denk dit een heel mooie vraag zou zijn aan de hopelijk vanmiddag te installeren gedeputeerde.

Er was een aantal vragen over natuur en over landbouw. Er was daarbij ook een vraag over ruimte voor alle soorten landbouw binnen de wet en of dat ook betekent dat hier bijvoorbeeld intensieve veehouders naartoe zouden gaan in deze provincie. Als daar ruimte voor is binnen de grenzen van de wet, dan is daar volgens het coalitieakkoord eventueel ruimte voor en natuurlijk ook binnen de verordening die hier in de provincie geldt. Daarnaast is het zo dat juist al die verschillende vormen van landbouw complementair kunnen zijn aan elkaar. Voor akkerbouw heb je ook organische stoffen nodig die de bodem ingaan, anders haal je niks van het land af. Dat kan juist heel complementair zijn met de intensieve veehouderij, omdat dat mest genereert die gewoon goud waard is voor de akkerbouwers. Zeker als je wilt minderen als het gaat om fossiele kunstmest en je wilt toe naar een circulaire landbouw, waarbij er zo weinig mogelijk fossiele hulpmiddelen gebruikt, dan zul je ook een concreet plan moeten hebben hoe je aan die meststoffen komt voor de grond.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Even over de intensieve veehouderij. Dus eigenlijk zegt u: ook met het akkoord kunnen er dus wel meer dieren bijkomen in onze provincie?

De heer MOES (BBB): Ik denk dat daar ruimte voor is.

Er was ook nog een vraag over de schaduwwerking van NNN-gebieden. Schaduwwerking betekent niet dat er bomen in de weg staan voor de zon. Maar schaduwwerking kan ook betekenen dat er bijvoorbeeld een waardedaling optreedt van de naastgelegen landbouwgrond. Als je dan te maken hebt met waardedaling, dan moet dat gecompenseerd worden als dat een gevolg is van het aanleggen van die NNN-gebieden.

Er was ook een aantal vragen over financiën en waar dan precies die dekking vandaan komt, hoe we dan aan het geld komen en water dan eventueel met het overgebleven geld in een budgettair jaar zouden doen. Nou, de Staten hebben het budgetrecht, dus daar wij dan als Staten over.

Er was een vraag over hoe de onpartijdige gedeputeerde dan die onpartijdigheid precies gaat inkleden en hoe dat dan in de praktijk zou gaan werken. Wat mij betreft zou het verstandig zijn dat alle partijen zelf aangeven bij de desbetreffende kandidaat-gedeputeerde wat zij nodig hebben voor een goede samenwerking. Ik kan me voorstellen dat dat niet voor iedereen hetzelfde is. Dus geef gewoon aan wat u nodig hebt: het bijwonen van fractievergaderingen of anderszins. Ik denk – en dan praat ik misschien voor mijn beurt – dat Susan Top er gaarne toe bereid is om daarin mee te werken.

De heer BENNEMA (VVD): Ik ben even in totale verwarring over de financiën en de onderbouwing van de plannen. Er zit natuurlijk wel een financiële staat bij, maar daar zit op dit moment niks onder. Dan hoor ik de heer Moes zeggen dat het budgetrecht bij de Staten ligt. Dat klopt, dat kunnen wij ook vaststellen. Er komt zo nog een gedeputeerde die daar heel veel verstand van heeft. Feit is dat de Staten daarover gaat. Er is nu een akkoord gesloten: meestal sluit je dat ook op hoofdlijnen of heel gedetailleerd zoals de vorige keer. Dan werk je die financiën uit. Is er ook een onderliggende uitwerking van de grote financiële bedragen die deze week aan ons gepresenteerd zijn? Zit daar een uitwerking onder? Of kunnen de Staten alles nog vaststellen?

De heer MOES (BBB): Volgens moeten de Staten uiteindelijk alles vaststellen. Maar die gedetailleerde onderbouwing en uitwerking van dit Hoofdlijnenakkoord voor 2024 komt er binnenkort aan. Wat ik al zei: dat is bij de Begroting voor 2024.

De heer BENNEMA (VVD): Oké. Nee, dus dan heb ik het zo begrepen zoals het nu gezegd wordt. Bij de Begroting liggen alle uitgewerkte voorstellen van het coalitieakkoord. Dan worden de keuzes dus duidelijk.

De heer MOES (BBB): 'Alle uitgewerkte voorstellen' vind ik ver gaan, aangezien dit een hoofdlijnenakkoord is en we niet overal uitgewerkte voorstellen voor hebben. Maar de concrete plannen en wat op geld te zetten is voor 2024, komt in die Begroting terug. Ja.

De VOORZITTER: De heer Bennema, ten slotte.

De heer BENNEMA (VVD): Dus het is niet zo – of is het wel zo? – dat bepaalde blokken al zijn ingevuld? Of kunnen Staten bepaalde zaken nog invullen? Omvat de Begroting een weergave van de prioritering van alles keuzes waarop wordt voorgesorteerd in het akkoord? Of er zijn nog blokken waarvan u zegt: Staten, geeft u daar nog een invulling aan?

De heer MOES (BBB): Van beide een beetje. Er zijn ongetwijfeld zaken waarvan wij met elkaar als Staten vinden dat die moeten gebeuren, die geld kosten, maar die op dit moment nog niet begroot. Ik heb geen glazen bol. Als u hem wel hebt, dan moet u hem ook eens een keer laten gebruiken. Het is lastig om iets op geld te zetten als je eigenlijk besluit dat we hier gewoon samen concrete plannen voor gaan maken. Dus die uitdaging zullen we ook met elkaar moeten omgaan. Maar we proberen natuurlijk wel zoveel mogelijk dingen op geld te zetten en daar geld voor te reserveren.

De heer DE WIT (CDA): Een verduidelijkende vraag. Misschien begrijp ik het verkeerd hoor, maar bij de Begroting worden alleen de financiën voor het komende jaar gepresenteerd. Maar begrijp ik daaruit nou goed dat daarbij niet een presentatie wordt gegeven van alle plannen voor de komende vier jaar?

De heer MOES (BBB): Ik denk dat dat deels goed komt. Maar daar moet ik gelijk bij zeggen dat mijn kennis hierbij toch ontoereikend is. Maar wij hebben in elk geval een sluitende Begroting voor 2024 en met potlood ook een doorkijkje gemaakt naar 2025, waarin we ook een sluitende Begroting verwachten. Wat is nog minder definitief dan een potlood? We hebben ook even een vingeroefening gedaan samen met het ambtelijk apparaat om door te kijken naar 2026 en 2027, of de ambities die wij hebben voor de komende vier jaar en die al op geld te zetten zijn, financieel niet een strop zouden opleveren. Dus wij hebben echt in alle bescheidenheid daar ook een complimentje voor gekregen als formerende partijen. Wij hebben echt ons best gedaan om die financiële hygiëne goed op orde te hebben.

De heer DE WIT (CDA): Dank voor het antwoord en ik begrijp dat die financiële verkenning niet oneindig is. Gelukkig hebben we hier een ambtelijke organisatie zitten die dat wel heeft. Waar het ons om gaat is dat wat wij voor 2024 doen, best wel heel veel gevolgen kan hebben voor wat we wel of niet kunnen doen in de jaren daarna – ook in financiële zin. Dus zou ik de BBB mogen vragen, maar ook de andere nieuwe coalitiepartijen, om wel daar waar mogelijk financiële kennis aan te leveren voor de plannen die er zijn, zodat wij ook een doorkijkje hebben en dat de keuzes die we straks met elkaar maken en wij er niet straks achterkomen dat we veel te veel hebben uitgegeven en we dat de drie jaar daarna niet meer kunnen?

De heer MOES (BBB): Ja, wij hebben, voor zover wij dat konden doen, dat gedaan. De concretisering daarvan en voor zover wij dan die inzichten hebben, gaat u aantreffen in de Begroting voor 2024 en de Perspectiefnota.

De VOORZITTER: De heer De Wit, ten slotte.

De heer DE WIT (CDA): Voorzitter, met uw goedvinden nog één slotvraag. Wij zijn heel erg blij dat er in de Begroting – maar dat is ook logisch – voor het jaar 2024 duidelijk is wat daarin gebeurt. Maar gaan we dan in de Begroting van 2024 al die plannen voor de jaren erna ook opnemen? Of volgt er een separaat overzicht waarin de plannen staan waarvan bekend is hoeveel ze gaan kosten, zodat u die alvast los met ons gaat delen?

De VOORZITTER: De heer Moes krijgt wat mij betreft ook de vrijheid om sommige vragen die nu gesteld worden, door te koppelen naar het College dat straks benoemd wordt. Want veel van de werkzaamheden waar de heer De Wit, zijn natuurlijk de werkzaamheden van het College.

De heer MOES (BBB): Daar maak ik graag gebruik van. Nogmaals, mijn kennis is niet volledig toereikend hierin.

De VOORZITTER: Ik had u zonet de allerlaatste ronde al gegeven.

De heer DE WIT (CDA): Ik had geen vraag meer aan de heer Moes. Maar ik heb gewoon een vraag aan u in de rol van voorzitter. Ik snap dat die kennis niet oneindig is. Maar tegelijkertijd worden wij hier wel gevraagd om de plannen die gepresenteerd zijn en de ambities die er zijn, daar straks wat van te vinden. Dat geldt natuurlijk ook in financiële zin. Dus vandaar dat ik de vraag stel. Het zou heel mooi zijn als we die informatie straks wel krijgen.

De VOORZITTER: Ja, maar dat is na dit debat. We hopen vandaag een College te installeren. U krijgt straks van dat College de plannen en een echte klassieke Begroting, vermoed ik, die ook structureel sluitend moet zijn. Dus daar is van alles aan te zien wat je nu niet aan collega-Statenleden, zelfs niet als het Statenleden met een lange staat van dienst. Vandaar dat ik even ingrijp.

De heer MOES (BBB): Een vraag van de SP: hoe wordt u nou precies in positie gezet als Staten? Hoe komen de stukken naar u toe? Hoe vindt u de ambtenaren? Ik kan me zo voorstellen dat de SP redelijk wat ervaring heeft in hoe de stukken gebruikelijk naar de fracties toegestuurd worden vanuit het College en ik kan me ook voorstellen dat het nieuwe College daar niet al te veel van zal afwijken. Wat ik daar wel over wil zeggen, is dat we daar deels ook zelf over gaan als Staten. Dus geef vooral aan wat u nodig hebt tot een goede dualistische samenwerking te komen. Wat ik wel verwacht, is dat we in de komende jaren vaker gaan meemaken dat stukken bijvoorbeeld in verschillende scenario's aan de Staten worden voorgelegd. Maar goed, dat is een beetje in een glazen bol kijken.

Dan een uitspraak, ook van de SP, over dat Groningen al genoeg heeft opgeleverd en of de dingen niet eens moeten worden omgedraaid. Wij denken niet dat dat een goede manier is om met die – ik zou haast zeggen – trauma's uit het verleden om te gaan als je zegt dat alle deuren dan dichtgaan en we ophouden met de samenwerking met de rest van ons land of internationaal. Nee, als je vooruit wilt als provincie en als inwoners samen en je wilt herstellen, dan moet je juist in je kracht gaan staan en je doorontwikkelen. Dan moet je juist de dingen waar je sterk in bent, ook versterken. De kansen die er liggen, moet je pakken. We zijn niet ons eigen landje hier als Groningen. Soms droom ik daar weleens van, maar dat is natuurlijk niet zo. We zijn onderdeel van Nederland en Europa.

Dan was er ook een vraag om iets meer te vertellen over de plannen voor leefbaarheid. Een van de ideeën die ook besproken werd aan de formatietafel, en waar ik zelf ook zeer enthousiast over ben, is om ook meer te gaan werken met die leefbaarheid. De PvdA-fractie sprak ook al over een ambtelijke term die ik vergeten ben, het kleinstedenbeleid. Dan was er ook nog weer een andere vertaling van. Maar juist ook om het een beetje met die regiofunctie en met dat netwerkidee op die manier met de leefbaarheid aan te gaan – voor zover wij daar als provincie over gaan, want heel vaak is daarbij ook de gemeente aan de bal – kunnen wij toegaan naar een soort minimaal leefbaarheidsniveau overal in de provincie. Dat is ook onze grote droom: waar je ook woont in de provincie Groningen, je hebt gewoon toegang tot bijvoorbeeld het lokale leefbaarheidsknooppunt. Er is dan bijvoorbeeld een dorps huis of een buurthuis waarin je meerdere voorzieningen kunt aantreffen. Misschien is er geen winkel in je kleine dorpje, maar misschien kun je wel elke dag een kratje boodschappen halen bij het dorps huis of iets dergelijks. Daar moeten we echt naar gaan kijken, die plannen moeten ontwikkeld worden. Maar we zijn als coalitie wel heel sterk gemotiveerd om juist met die leefbaarheid aan de gang te gaan en met creatieve en innovatieve ideeën te komen om die leefbaarheid voor iedereen, waar je ook woont in Groningen, te waarborgen.

Nou, dan houd ik er eerst maar even mee op en laat ik ook graag mijn collega-coalitieleden aan het woord.

De VOORZITTER: De heer Zwart denkt daar anders over en er zijn ook nog anderen. De heer Zwart.

De heer ZWART (PvH): We hebben het inderdaad over leefbaarheid gehad en we hebben het over de brede-welvaartsindicator gehad. Er wordt geschreven in het coalitieakkoord dat om die reden er juist wat moet gebeuren aan de leefbaarheid. Dat betekent dat u met getallen bezig bent geweest. Wat is het doel dat de coalitie over vier jaar wil bereiken met de getallen van de brede-welvaartsindicator? Dat heeft te maken met huisuitzettingen, dat heeft te maken met gezondheidscentra, dat heeft te maken met alles wat rondom die brede welvaart speelt.

De heer MOES (BBB): Ik denk dat als het gaat om brede welvaart, een belangrijk onderdeel daarvan de leefbaarheid is die wordt ervaren. Het is lastig om daar een getal aan verbinden. Er zijn natuurlijk onderzoeksbureaus die daar heel erg hun best voor doen en die komen ook ene heel eind. Wij denken dat als je het hebt over brede welvaart – het woord zegt het al: 'brede' – dat niet iets is om daar her en der iets te plukken om heel specifiek op getallen te zetten en ermee aan de slag te gaan. Nee, de ambitie is om dat in de volle breedte vooruit te trekken.

De heer ZWART (PvH): Wat er onder andere in staat, is dat de levensverwachting in het oostelijke deel van Groningen zes jaar korter is dan in de stad Groningen. Hoe wilt u dat veranderen?

De heer MOES (BBB): Het liefst met een toverstokje, maar dat heb ik niet. Het is natuurlijk een enorm brede vraag en dat is ook een complex verhaal. Het is niet zo dat dat één oorzaak heeft, zo'n levensverwachting. Het gaat mij ook na aan het hart en ik snap dat het een flauw grapje was over dat toverstokje – excuses daarvoor. Maar het is natuurlijk onmogelijk om concrete punten op papier te zetten en specifiek in Oost-Groningen de levensverwachting met drie jaar op te hogen de komende jaren. Ik bedoel, dat is nagenoeg onmeetbaar.

De heer ZWART (PvH): Ik denk dat het een goed idee is om de beoogd gedeputeerde hier ook op te laten antwoorden. Dus ik schuif die vraag daarmee door. Maar ik wil wel even heel graag kwijt dat er met name vanwege die brede welvaart initiatieven zijn ondernomen in dat gebied om dat wel te proberen. En dat heeft te maken met sportbeleid, met scholen, met de bereikbaarheid van huisartspraktijken en dat is iets waar de provincie wel over gaat. Dus ik zou het antwoord dan ook graag van de gedeputeerde willen hebben.

De VOORZITTER: Dat zal dan ongetwijfeld op een ander moment zijn. maar de heer Moes gaat over zijn eigen antwoorden hier.

De heer MOES (BBB): De heer Zwart noemt heel goede punten voor de brede welvaart. Natuurlijk staan wij compleet achter de goede initiatieven die nu al werken en die nu al aan de gang zijn. Ik verwacht ten volle dat de gedeputeerde die hier straks over gaat, ook die geweldige initiatieven gaat ondersteunen.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik zou graag aan de heer Moes willen vragen hoe de BBB aankijkt tegen de twee ingediende moties van de Partij voor de Dieren.

En de belangrijkste vraag die ik eigenlijk heb gesteld, is hoe de BBB de komende vier jaar omgaat met wat kan gaan wringen: aan de ene kant de doelen die u zegt te onderschrijven en die op verschillende thema's worden gesteld in het NPLG en aan de andere kant dat u absoluut wilt uitgaan van vrijwilligheid. Als dat niet samengaat, hoe gaat de BBB dan acteren?

De heer MOES (BBB): Dat waren meerdere vragen. Ik hoop dat ik ze allebei kan onthouden in de beantwoording. Als eerste hoe denkt de BBB over de twee moties van de Partij voor de Dieren? Dan hebben we volgens mij eerst over de uitgangspunten voor de uitvoering van het coalitieakkoord, dat we dan de erkenning uit zouden spreken van de klimaat-, de biodiversiteits- en de stikstofcrisis en die als basisafspraken gelden voor de uitvoering van dit coalitieakkoord. Wij zijn van mening dat het belang van de inwoner leidend is voor de uitvoering van het coalitieakkoord en niet de genoemde crises.

Die andere motie over een gedeputeerde voor dierenwelzijn. Wij achten die overbodig, want wij vinden dat de portefeuille dierenwelzijn integraal onderdeel is van die van de gedeputeerde natuur en landbouw.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik had ook nog een andere vraag gesteld. Misschien zou de heer Moes daar eerst even op willen reageren? De vraag is: hoe gaat de BBB handelen op het moment dat die vrijwilligheid in de gebiedsprocessen niet voldoende blijkt te zijn om de minimale doelen uit het NPLG te behalen?

De heer MOES (BBB): Als ik de vraag goed begrijp: hoe gaat de BBB handelen als dat niet zo blijkt te zijn? Dat vind ik een lastige vraag. Dat is natuurlijk primair aan het College straks om die gebiedsprocessen in te vullen en dat verder te concretiseren. Laat ik voorstellen dat we gewoon ons uiterste best moeten gaan doen om dat wél in vrijwilligheid te gaan doen. Ik denk dat dat zeker in onze provincie moet kunnen.

De heer KOLTHOF (PvdD): Ik hoop dat met u.

Nog even terugkomend op die allereerste motie die we indienden over die uitgangspunten.

Nog even over die oproep: het zit hem in de klimaatcrisis, het zit hem in de biodiversiteitscrisis, het zit hem in de stikstofcrisis. Erkent de BBB deze crises?

De heer MOES (BBB): Persoonlijk word ik steeds voorzichtiger om het woord 'crisis' te gebruiken. Ik denk zeker, en met mij ook de BBB, dat we uitdagingen hebben en dat op verschillende thema's ernaar moeten streven om het elke dag beter te doen – ik zou haast zeggen: iedere dag 'BBBeter'. Dat gaat ook over de klimaatdoelen, dat gaat over de biodiversiteitsdoelen, dat gaat over de stikstofdoelen als het gaat om stikstofgevoelige natuur. Wij denken dat je door middel van goed samenwerken en slimme innovatieve en pragmatische oplossingen een enorm eind kunt komen.

De heer ROEMERS (PvdA): Allereerst wil ik alle partijen bedanken voor hun woorden over het akkoord. We hoorden hier een ruime consensus: dat is goed om te horen. We hoorden ook heel goede vragen en ideeën. Vragen en ideeën waarvan wij denken dat het College aan zet is en daar ook mee aan de slag moet. Daar kunnen wij samen als Staten een heel mooie rol in spelen.

Maar een toch een aantal dingen dat ik straks wel even kort wil noemen. Allereerst wil ik ook D66 bedanken voor hun compliment en zelfs toch een compliment van de PVV: die steek ik in de broekzak, meneer Van Kesteren. Maar tegelijkertijd even terugkomend op de vragen.

De SP begon over een visie op leefbaarheid. Daar wil ik toch even op terugkomen. Meneer Moes had daar al wat over gezegd. Ik wil hem wel even aanvullen, want we breiden ook de Regeling voor Zorg en Voorzieningen uit. Uiteindelijk is het doel dat we meer gezonde levensjaren willen hebben, meer schone lucht, goede banen en een veilige leefomgeving. Volgens mij past dat ook wel in de doelstellingen waar de SP voor staat.

Vanuit het CDA kwam nog de vraag over het Beweegakkoord, volgens mij ook vanuit D66. Er ligt nu een Beweegakkoord en dat moet worden herijkt. Dus als het aan ons ligt, komt er ook een nieuw Beweegakkoord. De gedeputeerde die over sport gaat, kan daar dus mee aan de slag – ik kijk hiertoe even links van mij.

En er was nog een vraag over kernenergie. De heer Moes reageerde daar positief op. Nou, u zult merken dat wij dat niet zijn. Wij zijn niet voor kernenergie. Wij voelen ons ook wat gesterkt, in ieder geval in Groningen, met het voornemen dat de minister de locatie van de Eemshaven wil amenderen.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ja, ik kom niet terecht op wat u net gezegd hebt. Ik was even nieuwsgierig. De BBB gaf net aan dat er volgens hen wel ruimte was voor meer dieren c.q. vee. Hoe staat de PvdA daarin?

De heer ROEMERS (PvdA): Nou ja, u kent ons als een partij die niet voor extra intensieve veeteelt is. En dat is nog steeds zo.

De heer BENNEMA (VVD): De PvdA, een klassieke bestuurderspartij, weet vaak hoe de financiën in elkaar zitten. En dan kom ik met mijn vraag. Ik hoop dat ik hier antwoord op krijg. Want het is natuurlijk zo wel dat je gaat onderhandelen, je prioriteiten hebt en je die uiteindelijk op geld zetten. De Staten hebben budgetrecht en dan ga je de hoofdlijnen neerzetten. En dan is mijn vraag: hoe komt nou de nieuwe coalitie aan de bedragen die in het coalitieakkoord staan? Want voor onderbouwing zit daar nou onder? Hoe is dat budget in elkaar gezet? Is daar wat meer over te duiden? Want ik vind het wel heel bijzonder dat we daar eigenlijk niks over te horen krijgen.

De heer ROEMERS (PvdA): Ik ben altijd blij met een vraag van de heer Bennema, zeker als die op de inhoud is. Wij hebben voor het komende jaar, voor 2024, heel duidelijk uitgerekend en doorgerekend wat we nodig hebben. Wij hebben ook in potlood hoe dat in 2025 zal zijn. De Perspectiefnota en het coalitieakkoord zullen voor de komende vier jaar, tot 2027, aangeven wat ongeveer die budgetten zijn. Dit alles komt samen in de Begroting: daar komt uiteindelijk alles bij elkaar terecht. Duidelijker kan ik niet zijn.

De heer BENNEMA (VVD): Nou ja, vier jaar geleden zaten wij samen te onderhandelen. En toen waren we volgens mij heel duidelijk – nou ja, de voorganger, maar in ieder geval dezelfde partijen. Kijk, die 21 miljoen geldt dan voor 2024: laat ik me daar even toe beperken. Dat is onderverdeeld in een paar deelbedragen. Voor ons is het op dit moment eigenlijk een beetje een ondoorzichtige

tombola hoe die prioritering is die daaronder zit. Dan kunnen we wel wachten tot de Begroting komt op de andere plannen. maar wat is dan de relatie met dit coalitieakkoord. Zit daar dan een prioriteit in qua keuzes of is dat inderdaad een wensenlijstje voor Sinterklaas?

De heer ROEMERS (PvdA): Wij zijn geen Sinterklaas, hè? Die kennen we al. Ik vind het wel jammer dat we drie extra Sinterklazen hebben gekregen van u.

Nee, maar even serieus: wat we nu doen, is dat we een hoofdlijnenakkoord hebben. Dat is wat anders dan wat we vier jaar geleden hadden. Toen hadden we veel meer dichtgetimmerd, toen konden we veel duidelijker aangeven wat we daarvoor gingen doen. Dat ligt in die zin nog open. Wij hebben wel op thematiek, zoals het in het coalitieakkoord staat, waar de bedragen aan vastzitten. Dat gaan we de komende jaren uitwerken, dat gaan we wegzetten in de Perspectiefnota en uiteindelijk in de Begroting. Dus daar komen we nog op terug bij u.

De heer BENNEMA (VVD): Maar dan even heel precies. Dan is het dus nu op hoofdlijnen. Dus dan begrijp ik dat die 21 miljoen in posten onderverdeeld is. Gaat nu uw smaldeel als coalitie dat nu invullen? Gaat GS dat invullen? Of worden de Staten daar nog bij betrokken? Wie gaat nu de programma's die onder die bedragen zitten, invullen? Wie gaat dan doen?

De heer ROEMERS (PvdA): Uiteindelijk zal GS met een plan komen, want zo werkt dat vaak. Maar we hebben ook gezegd 'de Staten in positie'. Dus wij hebben daarin juist een heel grote rol als Staten. Ik verwacht dan ook vanuit het nieuwe College straks dat zij ons tijdig zullen meenemen in de plannen die zij willen voorleggen en daarbij samen onze ideeën kunnen gaan vormgeven. Dat wordt op geld gezet en dat is denk ik zoals we het nu gaan doen.

De heer BENNEMA (VVD): Ja, glashelder is het nog niet. Dus GS gaat wat voorwerk leveren. Daarbij zouden de Staten dan in positie zijn. Dus zowel oppositie als coalitie kan daar plannen voor indienen of bespreken? Of gaat de coalitie daarover intern beraad houden? Hoe wordt die invulling gedaan?

De heer ROEMERS (PvdA): Nou ja, zoals u het nu schetst, zou ik zeggen: niet. Want wij gaan het samen doen. GS is uitvoerend, dus die moeten ergens mee komen. Kijk, als straks vanuit de Staten een initiatief komt, dan moeten we daar vooral ook naar kijken. De fout die u maakt, vind ik, is dat u het College, de oppositie en de coalitie noemt. Het College is van ons allemaal, hè? Dat is van de Staten. Dus u kunt net zo snel naar het College gaan als ik. Volgens mij moeten we daar ook naartoe. Als u met mij iets voor elkaar wilt krijgen, dan kunt u mij altijd bellen – dat weet u. Dan kunnen we samen aan de slag.

De VOORZITTER: Dit is de aller-aller-aller-allerlaatste keer dan, begrijp ik, van de een-na-laatste interruptie van de heer Bennema.

De heer BENNEMA (VVD): Ja, ik ga zeker bellen, denk ik. Eens kijken of dat loont.

Maar het blijft wel heel verwarrend, deze uiteenzetting. Het kan zo simpel zijn. Je hebt partijen, die maken gewoon een akkoord. Dat kan ook op hoofdlijnen zijn, maar dan heb je wel een soort onderbouwing lijkt mij bij al die posten waar het ongeveer uit is opgebouwd. En bij die invulling, die uitwerking: dat GS uiteindelijk de details doet en het ambtelijk apparaat, dat snap ik. Maar uiteindelijk is het wel een politieke keuze. Het zijn wij hier die die bedragen vormgeven. Daar neemt de coalitie vaak een voorschot op om dat uit te werken. Maar ja, het blijft nu gewoon vaag. Dus ik denk dat het erop neer komt dat in feite GS eigenlijk alles gaat uitwerken. En dat is niet 'Staten in positie'.

De heer ROEMERS (PvdA): Ik hoor niet echt een vraag. Maar ik wil er wel even graag op reageren. Uiteindelijk zijn wij als Staten altijd in positie. Die rol moeten wij ook pakken. Dus als er een voorstel vanuit GS, moeten we daar met elkaar naar kijken. Maar nogmaals, wij kunnen ook vanuit de Staten zaken aanbrengen. Volgens mij moeten we daar met elkaar over praten. Dat is wat anders dan dat we gewend zijn. Waar we de vorige keer in de vorige periode allebei hebben gezeten en vaak het argument hebben gekregen dat we alles hadden dichtgetimmerd, proberen we dat juist nu veel meer open te trekken. Dat dat ingewikkeld is en dat dat misschien niet altijd even helder is: ja, dat snap ik. Het is voor ons ook nieuw, dit. En dat moeten we samen gaan doen.

De VOORZITTER: Dat denk ik ook. De heer Roemers vervolgt zijn betoog.

De heer ROEMERS (PvdA): Ik was klaar, voorzitter.

De VOORZITTER: Oké, dan zijn we nu toe aan de bijdrage van mevrouw Slersema.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Ik ga het niet zo uitgebreid doen. Al die vragen zijn niet aan mij gesteld. Dat is wel relaxt, dus ik hoef ze ook niet te beantwoorden.

Ik ga wel eventjes wat zeggen over de moties. Dat leek me ook wel goed naar aanleiding tot het debat. Motie 28 'Bescherm de schoonheid': nou, die moeten we natuurlijk wel altijd beschermen, ook al vindt iedereen iets anders. Vooral bij schoonheid, maar we gaan nu geen filosofische discussie houden – sorry. Geef natuurgebieden rechtspersoonlijkheid: kijk, wij zijn er zeker voor om bijvoorbeeld met de Waddenzee hiermee aan de slag te gaan. Maar wat ook in de interruptie al is aangegeven door de VVD, is dat dit echt in Den Haag ligt. Dus daarom zullen we helaas wel tegen stemmen.

Verder nog het stukje met onze eigen motie. Ik moet zeggen: soms word ik weleens ervan beticht dat ik best wel stellig kan zijn. Dat was nu ook zo. Het stukje consensus in 'Eureka – de wetenschap' betekent natuurlijk dat er overeenstemming moet zijn.

Verder wilde ik nog wel even een klein stukje ingaan op wat ik de PvdA natuurlijk al had gevraagd. Dat was op het gedeelte over de intensieve veehouderij. Nou, sinds 1 januari 2019 hebben wij hier in de provincie een stop op die intensieve veehouderij. Wij willen graag wel dat dit gewoon doorgang moet blijven vinden en we zijn ook wel benieuwd wat bijvoorbeeld de ChristenUnie en ook Groninger Belang hiervan vindt, omdat wij dit ooit samen hebben vastgesteld.

De heer ROEMERS (PvdA): Ik had nog even een vraag naar aanleiding van de motie 'Eureka'. U legt nu uit wat consensus betekent. Ik vroeg mij af even af of het woord 'consensus' er nu uitgaat. Of legt u nu alleen uit wat het woord 'consensus' in de motie betekent?

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Dat tweede.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Op basis van de inbrengen in de eerste termijn lijkt er inderdaad voor elk wat wils te zitten in het nieuwe coalitieakkoord. En omdat zowel de linkse als de rechtse partijen nog wel wat wensen overhebben, zit het met het politieke midden ook wel goed. Uit de vele vragen die zijn gesteld, blijkt dat veel partijen, net als wij, niet kunnen wachten op de uitvoering van de plannen. Duidelijk mag zijn dat het coalitieakkoord niet meer is dan een gezamenlijk voornemen van vier partijen in deze Staten. Pas als de Staten uitgewerkte besluiten nemen, verandert het beleid. Dat geeft alle partijen in deze Staten ruim de gelegenheid daarover hun eigen inbreng, of nog met eigen voorstellen te komen.

Er is een aantal punten waarop mijn fractie graag duiding geeft. De dorpsmolens tot 20 meter maken wat los in deze zaal. Op dit moment maakt onze Omgevingsverordening het mogelijk op boerenerven én ten behoeve van lokale initiatieven, ook daarbuiten, molens met een ashoogte van 15 meter te plaatsen. We vinden dat deze molens goed passen in het landschap, maar voor boeren en coöperaties zijn ze nauwelijks nog rendabel. We denken dat een bescheiden verruiming naar 20 meter landschappelijk ook prima past en meer rendement biedt aan die boeren en coöperaties.

Dan de Waddenberg. Ja, die heeft D66 inderdaad niet terug kunnen vinden in het Hoofdlijnenakkoord. Maar wel heeft D66 veel kunnen lezen over de fietsambities en vrijetijdseconomie, waar ook de plannen voor een Waddenberg in zouden passen. Maar laten we eerst eens kijken wat er uit het onderzoek komt dat als ons gezamenlijk initiatief nu wordt uitgevoerd.

De heer ZWART (PvH): Het was wat druk bij mij in de omgeving, dus ik heb een deel over de molens van 15 meter ashoogte daarna eigenlijk niet meer kunnen horen. Ik zou graag om een korte herhaling willen vragen. Mogelijk dat ik daar dan op reageer.

De VOORZITTER: Een speciale service. We kijken even of de heer Geijtenbeek daaraan meewerken wil.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Natuurlijk wil ik dat, dat kan ik zelf bepalen waar ik begin. Wat ik zei, meneer Zwart, was dat wij vinden dat die molens met een ashoogte van 15 meter prima in het landschap passen. Maar molens van 20 meter hoogte ook: die geven bovendien meer rendement voor boeren en energiecoöperaties.

De heer ZWART (PvH): Dank u, collega Geijtenbeek, voor deze herhaling. Wij vinden dat als je op een gegeven moment de ashoogte gaat verhogen met 5 meter, met als argument dat het dan meer

rendement heeft, iemand over twee jaar gaat zeggen dat hij nog 5 meter hoger moet, want dan heeft hij nog meer rendement. Voor je het weet, heb je dus heel hoge molens bij de dorpen staan. Dat lijkt ons niet de bedoeling. Ik sluit dan even aan bij het hagel slagsyndroom van windmolens: ook daar moeten we heel erg voor oppassen en ook daar hebben wij in het verleden afspraken over gemaakt. Dus ik zou graag een reactie willen hebben op het voornemen dat hieruit lijkt te spreken of we dit nou inpassen wat u betreft of niet. En met 'u' weet u wie ik bedoel, voorzitter.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De heer Geijtenbeek weet niet wat de mensen over twee jaar zeggen. Maar ik weet wel wat vier partijen vandaag zeggen. Wij denken dat dorpsmolens en molens bij boerenerven ook 20 meter hoog kunnen zijn en dat dat een goede balans is tussen landschappelijke inpassing enerzijds en rendement anderzijds.

De VOORZITTER: De heer Zwart, ten slotte.

De heer ZWART (PvdN): Ja, ten slotte. Wij hebben met goede redenen destijds vastgesteld – en ook de heer Geijtenbeek zat toen in deze Staten, net als mensen van Groninger Belang – dat 15 meter toch wel de gewenste ashoogte was en dat de molens op die manier met hun wieken maximaal 20 meter hoog zijn. Daar hebben wij op dat moment paal en perk aan gesteld. Voorzitter, het lijkt mij niet logisch om dit te verhogen omwille van alleen het rendement. Want dan er echt over een paar jaar 135 meter hoge molens en dat willen we te enen male niet.

De VOORZITTER: Ik wijs de heer Zwart erop dat er geen spreekijdbeperking geldt in de tweede termijn. Daar had dit prima in gekund.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Ik deel de mening van de heer Zwart niet.

De heer CLAASSEN (D66): Ook fijn dat de ChristenUnie begint te vertellen waar wij elkaar vinden, namelijk bijvoorbeeld in het fietsen en de Waddenberg: daar kijken wij naar uit.

Maar ook even een verschil. Wij hebben als partij een amendement ingediend. Dat was om eens wat anders te kijken naar die monovergisters. Dus hebt u als partij gezegd dat u dat omarmen van die monovergisters een goed idee vindt. Tegelijkertijd horen we net de BBB zeggen dat het een goed idee is om misschien meer mest naar Groningen te halen. Betekent dat nou hiermee dat u de deur wagenwijd openzet voor meer intensieve veeteelt hier in Groningen?

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Ik weet of ik het antwoord moet baseren op uw vraag of op het gezicht van mijn fractiegenoot toen de vraag werd gesteld. Ik denk dat ik durf te zeggen dat het antwoord daarop 'nee' is. Wij zetten de deur niet wagenwijd open.

De heer CLAASSEN (D66): Ja, en tegelijkertijd wordt hier toch ook de ruimte gelaten – tenminste, zo begreep ik het van uw coalitiegenoot – om ons aan de wettelijke normen te houden. Zoals ik net aangaf richting GroenLinks, hebben wij in Groningen keuzes gemaakt als het bijvoorbeeld gaat om het aantal bouwblokken of om het aantal vee dat we hier willen. Gaat dat dan toch niet leiden tot een soort van perverse prikkel om zoveel mogelijk mest te gaan vergisten in onze provincie?

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Nee, ik denk dat het zinvol is om hier meteen te reageren die ook die ook GroenLinks over intensieve veehouderij. Wij hebben de afgelopen jaren in deze zaal daar heel veel over gedebatteerd. De ChristenUnie is zelfs onderdeel van het College geworden dankzij die discussie. Toen hebben de prachtige balans gevonden van het Groninger Verdienmodel, waarbij meer staloppervlakte ook moest betekenen: beter. Toen vonden we de balans dat uitbreiding van staloppervlaktes samen moest gaan met de verbetering van dierenwelzijn en duurzaamheid. Dat vinden wij een mooie balans die zowel de ruimte geeft aan bedrijven om te ondernemen en uit te breiden, maar dan niet alleen in kwantiteit maar ook in kwaliteit.

De VOORZITTER: De heer Claassen, ten slotte.

De heer CLAASSEN (D66): Als ik het allemaal goed begrijp, bent u het dan met D66 eens dat juist maatregelen die wat anders dan het openstellen van meer intensieve veeteelt naar onze provincie toe, zullen bijdragen aan het herstellen van de natuur en de waterkwaliteit?



De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Ja, ik probeer de vraag even in mijn hoofd te herhalen. Ik begrijp hem niet helemaal. Kunt u het anders verwoorden misschien?

De VOORZITTER: Dit doet afbreuk aan het concept 'ten slotte', maar vooruit.

De heer CLAASSEN (D66): Ik zal het even proberen anders te formuleren. Kijk, wat ik u dan hoor zeggen, is dat u wel met ons eens bent dat andere maatregelen als meer intensieve veeteelt – wat meer mest naar de provincie Groningen gaat betekenen – niet de goede maatregelen zijn om uiteindelijk de natuur te herstellen en de waterkwaliteit te verhogen. En dat we dus op zoek moeten naar juist andere oplossingen om de natuur te herstellen en de waterkwaliteit te verhogen.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Ja, nu is het mij duidelijk. De ChristenUnie denkt er meer oplossingen zijn. Dat is precies de reden waarom wij tegen uw amendement van de monovergisters hebben gestemd, omdat meerdere oplossingen kunnen bijdragen aan de oplossing van het totale probleem.

De VOORZITTER: Gaat u door.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Ik heb hier ook een motie van GroenLinks over de financiële middelen van de ereschuldgelden. Onze fractie kan die steunen, mits we hem zo mogen uitleggen dat de ereschuldgelden moeten worden ingezet voor zaken die aanvullend zijn op wat de provincie al doet. En ik zie twee duimen van mevrouw Siersema, dus dan begrijpen wij het goed.

Tot slot. De fractie van Volt vroeg of ons standpunt ten aanzien van burgerberaden de afgelopen zes maanden is gewijzigd. Het antwoord daarop is 'nee'. Wij hebben nog steeds meer vertrouwen in het burgerberaad dat wij hier samen vormen. Wij representeren namelijk alle Groningers, ook alle inwoners die niet de hele dag willen vergaderen.

Daarmee eindigend. Onze fractie is eigenlijk wel benieuwd of in deze nieuwe Staten er misschien medestanders zijn voor de terugkeer van de spreektijd. Is dat zo? Dan horen wij dat graag.

Mevrouw BAKKER (SP): Ik was eigenlijk niet van plan om heel veel te zeggen in de tweede termijn. Maar ik wilde aangeven dat ik vind dat we wel een mooi debat met elkaar hebben gevoerd vandaag over het coalitieakkoord. En dat ik ook heel blij ben dat we de hele rompslomp van verkiezingen, het wachten op de formatie en dit akkoord achter de rug hebben vandaag en dat we aan de slag kunnen met elkaar. De ruimte is er gelukkig voor ons allemaal om mee te denken met goede voorstellen. Ik wil daar de coalitiepartijen – maar ook ons allemaal, want we gaan het met elkaar doen – heel veel wijsheid bij meegeven voor de komende vier jaar. Dit was een mooi open, transparant debat met elkaar en laten we dat ook volhouden om dat goed op de inhoud te doen. Ik dacht: dat geef ik toch nog mee.

De heer BAKKER (Groninger Belang): Ik denk dat ik ook kort kan houden. Mijn coalitiegenoten hebben eigenlijk de meeste vragen wel voor hun rekening genomen. Dus ja, wat hebben we hier liggen? We hebben hier een hoofdlijnenakkoord. Er zijn ook gewoon heel veel vragen over gesteld over 'hoe dan?' Maar dat is allemaal uitvoering en dat gaat nog komen. De plannen zullen volgen en dan gaan we het daar met z'n allen over hebben.

Er waren nog een paar punten waarvan ik denk dat die misschien zijn blijven liggen. Ik werd getriggerd door de VVD: die had nog wat financiële vragen. Dan ging het bijvoorbeeld over Eelde en dan zie je die cijfers terug. Toen dacht ik: hé wacht even, dat is economie en daar is wel een budget voor opgenomen.

De opcenten: waar staan die? Nou, gelukkig zit naast mij de beoogde gedeputeerde financiën en die zei dat we dat in de Meerjarenraming altijd standaard opnemen, zonder indexering. Nou, hierbij het antwoord en daarom is daar geen extra bedrag voor opgenomen. Het zit in de cijfers.

Nog een opmerking van de SP over de koers. 'We gaan een andere koers varen.' Ja, dat gaan we, maar wel stap voor stap. Want dat gaat niet in één keer bij de provincie, want je hebt natuurlijk een deel vast beleid waar je al mee bezig bent en je kunt niet *rücksichtslos* van het ene moment op het andere van koers veranderen. Dus dat gaat echt wel komen.

Nog even: de dorpsmolens die werden genoemd. Daaraan toevoegend, als je het over energiecoöperaties hebt: die zullen altijd ook draagvlak moeten hebben want anders gaan ze *überhaupt* niet aan de slag. Dus daar zit sowieso wel een soort rem op, wilde ik maar zeggen. Als de leden van een coöperatie het niet willen, dan ga je daar ook gewoon niet mee aan de slag.

Dan nog één vraag. Die gaat over – daar is ie weer – de ereschuldmotie. We staan helemaal achter de gedachtegang die erachter zit: ereschuldgeden niet gebruiken voor de normale uitgaven die je toch al doet als provincie. Maar we zaten toch met een praktisch ding. Want bijvoorbeeld als we voor die N33 geld krijgen vanuit Den Haag en die plakken daar het labeltje op onder het kopje 'ereschuld' – alhoewel we dat niet willen: dat hebben we aangegeven, maar ze doen het toch – nemen we dan dat geld niet aan? Een praktisch probleem dat ik maar even hier neerleg als gevolg van die motie. Geen idee of u daar een oplossing voor hebt, maar goed. Nogmaals, we staan achter de strekking van de motie, hoor. Zo ziet u: er komt toch wel wat boven. Ik zie u ook vertwijfeld kijken: hoe bedenken ze het allemaal? Maar het is wel een praktisch punt.

De heer DE WIT (CDA): Wij zouden graag vijf minuten willen schorsen als die mogelijkheid er is.

De VOORZITTER: En moet dat nu? Of kan dat aan het eind van alle woordvoeringen?

De heer DE WIT (CDA): Nou, nu zijn alle vier de beoogde coalitiepartijen geweest. Dus wij zouden nu graag even willen schorsen als het kan.

De VOORZITTER: We schorsen voor vijf minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Het is hoog tijd om de vergadering te heropenen.

Wilt u nog iets zeggen, meneer De Wit, over wat de schorsing heeft opgeleverd?

De heer DE WIT (CDA): Om tijd te besparen zal ik straks doen tijdens onze eigen inbreng.

De VOORZITTER: Prima, dan ben ik toe aan de woordvoering door de VVD, door de heer Bennema. Of had hij daar net van afgezien? Hij had daarvan afgezien. Mevrouw Bakker en de heer Bakker had ik al gehad. Dus dan zijn we bij de heer Claassen namens D66.

De heer CLAASSEN (D66): Dank voor de antwoorden die wij van de partijen tot dusver hebben gekregen.

Het is al veel gezegd: dit akkoord is op hoofdlijnen. Maar tegelijkertijd ook echt minimaal financieel onderbouwd. Dat baart ons zorgen. Want als Provinciale Staten bepalen wij uiteindelijk welke keuzes er gemaakt worden. En dan toch nog iets opmerkelijks op pagina 35. Namelijk dat er binnen de bestemmingsreserves keuzes worden gemaakt *'binnen de gelabelde bedragen'*. Als Provinciale Staten met het budget in handen, hopen wij toch echt dat de keuzes die worden gemaakt heel snel duidelijk gaan worden in Statenvoorstellen. Als betrouwbare overheid moet het wat D66 betreft heel snel helder worden voor alle betrokken wat de gevolgen zijn van deze keuzes. De spelregels lijken te veranderen, terwijl het spel wordt gespeeld. En dat geeft voor D66 geen betrouwbaar beeld.

Wij hebben net ook even wat interrupties gedaan en we schrikken toch wel van de antwoorden van de BBB over het willen toelaten van meer vee in onze provincie. D66 is al kritisch over meer mest naar onze provincie: we hebben met ons amendement 'Monovergisting in Groningen' aangetoond dat geld verdienen aan mest niet breed in dit huis wordt gedeeld. Daarom wil D66 vasthouden aan de bepalingen in Groningen voor de landbouw: de bebouwing per bouwblok, het aantal dieren en het streven naar het verbeteren van dierenwelzijn. Nog niet meer intensieve veehouderij naar Groningen. En D66 zal dan ook het College houden aan de in Groningen gemaakte afspraken.

De uitgestoken hand om dit zoveel mogelijk samen te doen, nemen wij graag aan. D66 kijkt met gezonde nieuwsgierigheid uit naar de eerste Statenvoorstellen met een gedegen financiële onderbouwing. D66 zal alles wat ons toekomt, constructief-kritisch beoordelen en ons zelf proactief voorstellen met anderen maken die Groningen verder helpen. Wij sluiten ons dan ook aan bij wat het CDA al zei: *'Veur mokoar, mit mekoar'*.

En o ja, ook namens mijn fractiegenoot zeg ik tegen de ChristenUnie dat wij nog steeds voorstander zijn van de spreektijd.

De VOORZITTER: We wachten de voorstellen af. De heer Kolthof geen behoefte? Dan de heer Van Kesteren.

De heer VAN KESTEREN (PVV): De ingediende moties bestaan voornamelijk uit verzoeknummers van beroepspluggers in Provinciale Staten. Wat ik heb begrepen uit het Hoofdlijnenakkoord, is dat deze nieuwe band, de BBGB-band en de Plucheplakkers, zich niet alleen bezig zullen houden met het draaien van verzoeknummers – zo u wilt: covers – van de beroepspluggers in deze zaal, maar vooral muziek willen maken die door een breed publiek zal worden gewaardeerd. Groningse hitjes en Arbeidsvitaminen waar met name het gewone volk zich in herkent. Muziek met een breed draagvlak. Ik ben benieuwd of die nieuwe muziek ook veelvuldig door RTV Noord zal worden gedraaid. Ik ga luisteren.

De heer DE WIT (CDA): Ik vraag me na de inbreng van meneer Van Kesteren af of hij dan meer een Rammstein-fan is of meer een fan van Engelbewaarder is. Maar goed, dat bewaar ik voor een ander moment.

In de tweede termijn een paar dingen. Ik vroeg net namens het CDA en ook namens enkele andere partijen om een korte schorsing en ik zal verduidelijken waarom. Wij hebben vandaag een discussie gevoerd over het akkoord. Maar we hebben ook van een aantal beoogde coalitiepartijen een aantal voorbeelden gehoord van hoe de financiële situatie eruit gaat zien. Als niet-formerende partijen hebben wij die informatie niet. Dus dat maakt het af en toe lastig. Daarmee kunnen we het wel over ambities hebben, maar niet altijd over de financiële consequenties. Daar hebben we even over gesproken in de schorsing en ik heb van de beoogde gedeputeerde financiën, die onderdeel uitmaakt van het beoogd College – om richting meneer Hamster ook even aan te geven dat het het hele College is – horen aangeven dat dat binnenkort komt. En wij hebben er vertrouwen in dat dat zo is, zodat we dan weer een discussie kunnen voeren met elkaar op gelijke vlieghoogte.

Dan hebben wij een motie ingediend voor de Lelylijn: dat is motie 26. Wij hebben in de schorsing even gesproken met een aantal coalitiepartijen. Zij hebben aangegeven dat als er één zin uit het dictum gaat, zij die zouden kunnen steunen. En daarom trek ik motie 26 graag in en dien ik een nieuwe motie in.

De VOORZITTER: Daarmee is motie 26 ingetrokken. De motie is ingediend door de fractie van het CDA, mede namens de fracties van Volt, D66, de Partij voor het Noorden, GroenLinks en de VVD. De motie krijgt een veel hoger dan de oude, namelijk 31 en draagt als titel: 'IJzer moet je smeden als het heet is (2)'. De motie eindigt met de volgende oproep aan de coalitie:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023, Constateerend dat:

- in het Hoofdlijnenakkoord 2023-2027 staat opgenomen dat de Lelylijn een 'langeretermijnambitie' is van de coalitie;

Overwegende dat:

- de Lelylijn een essentiële schakel is voor een goede verbinding tussen Groningen en de Randstad;
- de urgentie van het aanleggen van de Lelylijn erg groot is;
- er op dit moment vanuit de Tweede Kamer veel animo is om de Lelylijn te realiseren <sup>1)</sup>;
- de Europese Unie de Lelylijn opneemt in het Europees transportnetwerk (TEN-T) <sup>2)</sup>;

Roepen de coalitie op om:

- prioriteit te blijven geven aan de totstandkoming van de Lelylijn en actief te blijven lobbyen bij het Rijk en Europa om financiële middelen beschikbaar te stellen voor de realisatie van deze essentiële spoorverbinding;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

1) <https://www.oogtv.nl/2023/06/kamer-dringt-bij-gaswinningsdebat-aan-op-realisatie-lelylijn-en-nedersaksenlijn/>

2) <https://www.lelylijn.nl/article/656/brussel-zet-lelylijn-op-de-europese-spoorkaart/>

De heer DE WIT (CDA): Dan zou ik nog op één motie even in willen gaan. Dat is motie 'Ereschuld'. Een aantal andere partijen heeft daar ook al aan gerefereerd, Groninger Belang maakte daar ook al een zinvolle opmerking over. Wij vragen ons even het volgende af: bij 'Ereschuld' zijn er twee dingen genoemd. Er is een aantal losse projecten genoemd en er is een bijdrage genoemd voor het Gemeente- en het Provinciefonds. Gaat die ereschuld en die reguliere taak over het geld dat wordt gestort in het Provinciefonds? Of gaat die over losse projecten? Als het namelijk los van elkaar staat, dan staan wij daar wel positief tegenover. Want bij losse projecten is onder andere bijvoorbeeld de N33 genoemd en wij zouden het zonde vinden als daar geen geld naartoe kan straks.

En de laatste opmerking die ik graag zou willen maken, is eigenlijk een dankjewel richting de collega's van de Partij van de Arbeid. Wij hadden nog een motie achter de hand, samen met D66

opgesteld, met betrekking tot het Sport- en Beweegakkoord. Maar we hebben een toezegging gehad en wij hebben geleerd dat een toezegging meer waard is dan een motie, dus die motie hoeven we niet in te dienen.

Mevrouw REININK (Volt): Ik kom graag terug op de interruptie van de VVD in de vorige termijn. We hebben hierover navraag gedaan bij de griffie en een ambtenaar over onze motie. Hieruit blijkt wel dat onze motie feitelijk mogelijk is. Alleen, het blijkt toch dat het doel hier niet duidelijk uit naar voren komt. En om aan deze wens tegemoet te komen zijn we toch met een nieuwe versie gekomen. Dus motie 28 zullen wij intrekken en ik heb hier een nieuwe motie voor u, voorzitter. En we hopen dat de nieuwe versie op steun kan rekenen.

De VOORZITTER: Daarmee is motie 28 ingetrokken. Deze nieuwe motie is wederom ingediend door de fractie van Volt, mede namens de fractie van de Partij voor de Dieren. De motie heeft het volgnummer 32 en draagt als titel: 'Bescherm de schoonheid: geef natuurgebieden rechtspersoonlijkheid (2)'. De motie eindigt met het volgende verzoek aan het College: 'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023, Constatende dat:

- natuurgebieden een intrinsieke waarde hebben en essentieel zijn voor het welzijn van de samenleving en toekomstige generaties;
- het toewijzen van rechtspersoonlijkheid aan natuurgebieden kan bijdragen aan een betere bescherming, betrokkenheid en verantwoordelijkheid van alle belanghebbenden bij het behoud en beheer van deze gebieden <sup>1)</sup>;
- uit een recent rapport van de Raad voor de Leefomgeving blijkt dat: *'Van agrarische gebieden tot natuurgebieden, van binnenwateren tot stedelijke gebieden: overal lopen natuurkwaliteit en biodiversiteit terug'* <sup>2)</sup>;

Overwegende dat:

- de huidige wet- en regelgeving onvoldoende bescherming biedt aan natuurgebieden en hun ecosystemen, bijvoorbeeld Lieftingsbroek <sup>3)</sup>;
- de klimaat- en biodiversiteitscrisis de urgentie vergroten om de natuur beter te beschermen;
- verschillende landen en regio's wereldwijd al stappen hebben genomen om natuurgebieden als rechtspersonen te erkennen en daarmee hun juridische status en bescherming te versterken;
- het belangrijk is om duurzaam beheer en behoud van natuurgebieden in de provincie Groningen te waarborgen;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- onderzoek te doen naar de mogelijkheid om natuurgebieden in de provincie Groningen de juridische status van rechtspersonen toe te kennen;
- een lobby richting het Rijk te starten om natuurgebieden in de provincie Groningen een rechtspersoonlijkheid toe te kennen;
- hierbij samen te werken met relevante experts, juristen, natuurorganisaties en andere belanghebbenden om de haalbaarheid en implicaties van deze juridische erkenning te onderzoeken;
- te onderzoeken welke rechten en verantwoordelijkheden aan natuurgebieden kunnen worden toegekend om deze belangen adequaat te vertegenwoordigen en de duurzame ontwikkeling te waarborgen;
- de resultaten van het onderzoek en de aanbevelingen voor de bescherming van natuurgebieden aan de Provinciale Staten voor te leggen;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.

1) 'Als Shell een rechtspersoon is, waarom de Waddenzee dan niet?' (opinie FD)

2) rapport van de Raad voor de Leefomgeving

3) advies Ecologische Autoriteit

4) 'Hoe de natuur steeds meer rechten krijgt' (VPRO Tegenlicht)

Na mevrouw Reinink zou ik het woord hebben gegeven aan de heer Zwart, maar die heeft daar geen behoefte aan. Dan kijk ik naar de heer Epema: die heeft daar evenmin behoefte aan.

Daarmee zijn we aan het eind van de tweede termijn gekomen en sta ik op het punt om de beraadslagingen te sluiten. Ja? Niet alles is gezegd, maar veel daarvan kan ook weer later. Dan zouden over kunnen gaan tot de stemmingen. Maar laten we even wachten tot deze laatste ingediende motie ook is verspreid. Dus daarvoor schors ik de vergadering vijf minuten.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering en ik kijk spiedend rond of er behoefte is aan het afleggen van een stemverklaring bij een of meer moties. Mevrouw Bakker was de eerste die een hand opstak.

Mevrouw BAKKER (SP): Wij willen graag een stemverklaring afgeven bij motie 30 'Burgerberaad voor klimaat'. Wij staan als SP heel welwillend tegenover burgerberaden. We hebben daar ook al vaker een discussie over gehad in deze Statenzaal. Alleen, deze motie gaat helemaal alleen over een burgerberaad voor het klimaat. En om dat nou het allereerste burgerberaad te laten zijn in onze provincie als een pilot, vinden wij eigenlijk een iets te groot onderwerp. Dus daarom stemmen wij tegen deze motie.

De heer KOLTHOF (PvdD): Wij hebben een stemverklaring bij motie 22 van de SP. Wij zijn het eens met de overwegingen van de SP. Wij denken ook niet dat er extra subsidie voor Shell nodig is om te werken aan verduurzaming. We juichen dat wel toe. Daarbij willen we nog even opgetekend hebben dat wij ook niet zijn voor subsidie aan andere fossiele bedrijven. Dat het niet specifiek om Shell gaat, maar deze motie wel steunen omdat het principe goed is.

De heer ROEMERS (PvdA): Motie 20 'Water en bodem zijn sturend': met dat principe gaan we de gebiedsprocessen in die we gestart zijn. Dat is voor ons nu voldoende om te borgen dat er verstandig met het waterpeil wordt omgegaan.

Bij motie 29 zijn we tegen: dat zit al in het NPLG.

En motie 30 sluiten we aan bij de stemverklaring van de SP.

De heer CLAASSEN (D66): Wij willen een stemverklaring afgeven bij motie 23 'Pleiten voor stoppen met zoutwinning'. Wij zijn het er erg over eens dat de gevolgen van de zoutwinning ernstig zijn. Wij zien ook dat dat problemen oplevert voor de omgeving. Tegelijkertijd roept deze motie op om volledig te stoppen met de zoutwinning en te starten met een afbouwplan voor de huidige putten. Wij hebben nog onvoldoende inzicht in wat dat betekent voor de vergunningen die die bedrijven hebben en wat voor kosten het Rijk eventueel zou moeten maken om die bedrijven over te kopen. Daarom zullen wij tegen stemmen. Wij zijn wel voor de omgekeerde bewijslast.

De heer BAKKER (Groninger Belang): Eerst een opmerking bij motie 22 'Geen subsidie voor Shell'. Daarbij hadden wij eigenlijk de volgende overweging. Kijk, als je een subsidieregeling hebt, dan is die er. Dan kun je niet zeggen: ik vind jou niet aardig, dus dan krijg je die niet. Dus dat is eigenlijk een praktische. Wij vinden dat je niet zomaar iemand kunt uitsluiten van subsidie als hij volgens de regels wel recht zou hebben op subsidie.

De volgende motie is die over zoutwinning en het pleiten voor het stoppen daarvan. Daarvoor wijs ik toch even naar het coalitieakkoord, waarin we zeggen: hand aan de kraan. Dus we gaan ernaar kijken, we houden het nauwlettend in de gaten. Dat is natuurlijk nog net een stap verder.

Dan de laatste motie 27 'Tijd voor landbouw 2035'. Ja, daarover zeggen we dat we de wet volgen.

De heer ZWART (PvV): Een verklaring bij motie nummer 19 en dat is een heel lastige. Komend uit de medische wetenschap weten wij dat alles te bewijzen is en dat bijvoorbeeld de werking van een geneesmiddel door een concurrent makkelijk in een zelfde soort studie als onbewezen kan worden verklaard. Dus ik weet niet zo goed wat ik hiermee moet. Ik zal voor stemmen, omdat ik vind dat wetenschap leidend moet zijn. Maar ik waarschuw er wel voor dat er aan wetenschap ook twee kanten zitten.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): We hebben een stemverklaring bij motie 22. Wij staan niet te juichen voor Shell. Maar toch gaan wij tegen stemmen omdat wij ook zien dat Shell vaak ook deel uitmaakt van grotere projecten waarin zij te maken hebben met cofinanciering en dus ook andere participanten. Dus wij zien dan ook dat dit heel lastig wordt. Want dan ga je echt andere initiatieven en bedrijven frustreren in deze trajecten.

De heer MOES (BBB): Een paar stemverklaringen bij een aantal moties.

Motie 19: wij erkennen absoluut de wetenschap. Maar het woord 'consensus' staat nog steeds in de oproep en in de uitspraken. Dat hoort volgens ons fundamenteel niet bij het wetenschappelijk proces. Daarom kunnen wij deze motie niet steunen.

Motie 22 over Shell. Daarbij sluiten wij ons aan bij de verklaring van Groninger Belang.

Motie 25 over een gedeputeerde voor dierenwelzijn. Daar heb ik ook wat over gezegd in mijn woordvoering. Wij vinden die overbodig en daarom zullen we die ook niet steunen om die reden.

Motie 29 over het herstel van ecologische hoofdstructuur: ook overbodig en daarbij sluiten wij ons aan bij de stemverklaring van de PvdA.

En motie 27 'Tijd voor de landbouw': wij willen ons niet op voorhand vastleggen op een eventuele wetsovertreding. Daarom gaan wij niet op voorhand overwegen dat wij ons vasthouden aan een jaartal, ook al verandert wellicht de wet. Dus wij houden vast aan de wettelijke termijn.

De heer DE WIT (CDA): Drie stemverklaringen.

Motie 19 'Eureka!': wij vinden het belangrijk om de wetenschap altijd te erkennen en te betrekken. Daar is deze motie in onze ogen niet voor nodig.

Motie 21 'Ereschuld'. Met de toezegging die gedaan is aan de ChristenUnie maar ook aan ons op het laatst, kunnen wij daarbij voor stemmen.

Motie 25 'Gedeputeerde dierenwelzijn': hierbij sluiten wij ons aan bij de stemverklaring van de BBB.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Bij motie 'Eureka!', dat de wetenschap leidend moet zijn bij de doelen. Daarbij willen wij wel graag opmerken dat wat ons betreft de wettelijke doelen leidend zijn. We zijn een groot voorstander van bewezen effectieve innovatieve oplossingen. Met deze toelichting steunen wij de motie.

En dan motie 29 over het Natuurnetwerk Nederland. Die vinden wij overbodig, want dit is al een prioriteit in het Nationaal Programma Landelijk Gebied.

De VOORZITTER: Wie verder nog? Niemand? Dan kunnen we gaan stemmen.

En dat begint met motie 19. 'Eureka! We erkennen de wetenschap'. We wachten even dat het beeld bij het elektronisch stemmen hoort, achter mij verschijnt. Dat is gebeurd inmiddels. Ga uw gang, de stemming is geopend. Wel fijn dat we hier met een oneven aantal zitten vandaag. De stemming is gesloten. Voor deze motie hebben gestemd de fracties van de Partij van de Arbeid, GroenLinks, de ChristenUnie, de SP, D66, de Partij voor de Dieren, Volt en de Partij voor het Noorden. Daartegen stemmen de fracties van de BoerBurgerBeweging, Groninger Belang, de VVD, PVV en Forum voor Democratie. Dat betekent 21 stemmen voor en 22 stemmen tegen. De motie is verworpen.

Dan zijn we bij motie 20 'Peil omhoog, dan wordt het niet droog'. Ik sluit de stemming en constateer 13 voor en 30 tegen voor GroenLinks, de SP, D66, de Partij voor de Dieren, Volt en de Partij voor het Noorden voor deze motie hebben. Daartegen hebben gestemd de fracties van de BBB, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, de PVV, het CDA en Forum voor Democratie. Dat betekent 13 stemmen voor en 30 stemmen tegen: de motie is verworpen.

Dat brengt ons bij motie 21 'Ereschuld niet voor reguliere taken'. Ik constateer dat alle fracties integraal voor deze motie hebben gestemd, dus is unaniem aanvaard. [Geroffel op de tafeltjes.]

Dan is aan de orde motie 22 'Geen subsidie naar Shell'. Voor deze motie hebben gestemd de fracties van de SP, de Partij voor de Dieren en Volt. Daartegen de fracties van de BBB, de Partij van de Arbeid, GroenLinks, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, D66, de PVV, het CDA, de Partij voor het Noorden en Forum voor Democratie. Dat betekent 5 stemmen voor en 38 stemmen tegen. De motie is verworpen.

Dan zijn we bij motie 23 'Pleiten voor stoppen met zoutwinning'. Voor de motie hebben gestemd de fracties van GroenLinks, de SP, de Partij voor de Dieren en Volt. Daartegen de fracties van de BBB, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, D66, de PVV, het CDA, de Partij voor het Noorden en Forum voor Democratie. Dat betekent 10 stemmen voor en 33 stemmen tegen. Dus de motie is verworpen.

We zijn bij motie 24 'Uitgangspunten uitvoering Coalitieakkoord'. Ik zie dat iedereen heeft gestemd en stel het volgende vast. De fracties GroenLinks, de Partij voor de Dieren en Volt hebben voor deze motie gestemd. Daartegen hebben gestemd de fracties van de BBB, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, de SP, D66, de PVV, het CDA, de Partij voor het Noorden en Forum voor Democratie. Dat leidt tot de volgende eindstand: voor 8 stemmen en tegen 35 stemmen. De motie is verworpen.

We zijn bij motie 25 aangekomen, 'Gedeputeerde dierenwelzijn'. Ik stel het volgende vast. Voor de motie hebben gestemd de fracties de Partij van de Arbeid, GroenLinks, de SP, D66. de Partij

voor de Dieren en Volt. Daartegen de fracties van de BBB, CU, Groninger Belang, de VVD, de PVV, het CDA, de Partij voor het Noorden en Forum voor Democratie. Dus dat betekent 17 stemmen voor en 26 tegen. De motie is verworpen.

Motie 26 titel 'IJzer moet je smeden als het heet is' is ingetrokken, dus die is van tafel.

Dan we zijn motie 27 aangekomen, met als titel 'Tijd voor de landbouw' en tijd om te stemmen. Voor deze motie hebben gestemd de fracties van de VVD, het CDA en de Partij voor het Noorden. Daartegen hebben gestemd de fracties van de BBB, de Partij van de Arbeid, GroenLinks, de ChristenUnie, Groninger Belang, de SP, D66, de Partij voor de Dieren, de PVV, Volt en Forum voor Democratie. De motie is verworpen met 5 stemmen voor en 38 stemmen tegen.

Motie 28 titel 'Bescherm de schoonheid: geef natuurgebieden rechtspersoonlijkheid' is ingetrokken, dus deze slaan wij over. Dit is motie 32 geworden.

Dan komen wij motie 29 'Herstel ecologische hoofdstructuur' van Volt. Voor deze motie hebben gestemd de fracties van GroenLinks, de SP, D66, de Partij voor de Dieren en Volt. Daartegen hebben gestemd de fracties van de BoerBurgerBeweging, de Partij van de Arbeid, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, de PVV, het CDA, Forum voor Democratie en de Partij voor het Noorden. En dat betekent 12 stemmen voor en 31 stemmen tegen. De motie is verworpen.

We zijn bij motie 30 'Burgerberaad voor klimaat'. Voor deze motie hebben gestemd de fracties van GroenLinks, de D66, de Partij voor de Dieren en Volt. Daartegen hebben gestemd de fracties van de BBB, de Partij van de Arbeid, het CDA, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, de SP, de PVV, de Partij voor het Noorden en Forum voor Democratie. Dat betekent 10 stemmen voor en 33 stemmen tegen. De motie is verworpen.

Dat brengt ons bij motie 31 'IJzer moet je smeden als het heet is (2)'. De heer Loopstra was de *cliffhanger* vandaag: zijn uitgebrachte stem is eindelijk elektronisch doorgekomen. [Geroffel op de tafeltjes] Ik hoor u roffelen: Dat zal het wel zo zijn dat deze motie unaniem is aanvaard.

Oké, dan de laatste motie is nummer 32 'Bescherm de schoonheid: geef natuurgebieden rechtspersoonlijkheid (2)'. Ik sluit de stemming. Dat betekent dat voor deze motie hebben gestemd – ik moet nu even gaan oppassen – één fractielid van de Partij van de Arbeid en verder de fracties van GroenLinks, de SP, D66, de Partij voor de Dieren en Volt. Daartegen de overige leden van de Partij van de Arbeid en verder de fracties van de BBB, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, de PVV, het CDA, de Partij voor het Noorden en Forum voor Democratie. Dat betekent een eindstand van 13 stemmen voor en 30 stemmen tegen. En dat betekent dat de motie is verworpen.

Daarmee zijn we aan het eind gekomen van dit agendapunt.

## **5. Benoeming gedeputeerden**

### **A. Vastgelegd verslag integriteitscommissie d.d. 28 juni 2023**

De VOORZITTER: Dan gaan wij nu over naar het agendapunt 'Benoeming gedeputeerden'. Omdat het ernaar uitziet dat er vragen worden gesteld aan de voorzitter van de integriteitscommissie – dat ben ik – neemt de heer Van Kesteren het voorzitterschap van de vergadering van mij over.

De VICEVOORZITTER: Goed, dames en heren. Voordat we overgaan tot de benoeming van de kandidaat-gedeputeerden, zal de voorzitter van de integriteitscommissie het woord voeren en verslag doen van de bevindingen van de commissie die de geloofsbrieven van de kandidaat-gedeputeerden heeft onderzocht. En daarnaast is er gelegenheid om met elkaar het debat aan te gaan, nadat ik gevraagd heb of er behoefte aan is. Want dat kan natuurlijk ook hè, dat er geen behoefte aan is. Want hoe eerder we thuis zijn, hoe beter het is – zou ik zo zeggen. Ook voor het publiek, hè? Want dat zit hier al een tijdje.

Het woord is eerst aan de woordvoerder van de Socialistische Partij, die iets wil zeggen. Ga uw gang.

Mevrouw BAKKER (SP): Ja, ik wilde een verduidelijkende vraag stellen, want de integriteitscommissie houdt nu haar verhaal. Maar kunnen wij dan vragen door de interruptiemicrofoon stellen of moeten we dat straks in een andere vorm doen?

De VICEVOORZITTER: Ja, de vorm is dat na het verslag doen van de voorzitter van de integriteitscommissie, er gelegenheid is voor debat. Ga uw gang, meneer Paas.

De heer PAAS (voorzitter integriteitscommissie): Ik zal, wat de notaris altijd noemt, een 'beperkte voorlezing' doen, want u hebt allen het verslag van onze commissie gehad. De essentie is dat we een

aantal conclusies hebben getrokken als commissie uit de gesprekken die we hebben gevoerd in het kader van het onderzoek naar de geloofsbrieven. Die waren er met mevrouw Top, de heer Emmens, de heer Van Dekken, de heer Hamster en de heer Schmaal.

Voor al deze kandidaat-gedeputeerden geldt dat ze voldoen aan de wettelijke eisen en wij ervan uitgaan dat de Provinciale Staten ontheffing verlenen aan de heer Emmens van het woonplaatsvereiste, voor heel beperkte duur. Dat er ook verder geen formele beletselen zijn gebleken die in de weg staan om de voorgedragen kandidaten ook te benoemen tot gedeputeerden van de provincie Groningen. Er is een wat gedetailleerder verslag van gemaakt: daar verwijs ik graag naar.

Ik denk dat het goed is om nog even stil te staan bij de bijzondere aanbevelingen die de commissie heeft gedaan voor het nieuw te benoemen College. We zijn er namelijk van overtuigd dat het essentieel is dat het nieuwe College regelmatig aandacht besteedt aan potentiële integriteitsrisico's en aan dilemma's die zich ook in de praktijk zullen aandienen. De praktijk is altijd weerbarstiger dan wat je van tevoren kunt bedenken. Het College zal zijn uiterste best doen om daarbij passende beheersmaatregelen te nemen. Dat is niet alleen van belang bij de start, maar het zou eigenlijk gewoon jaarlijks in de aanwezigheid van een relevante extern deskundige moeten gebeuren.

Het bespreekbaar maken en bespreekbaar houden van problemen en van mogelijke belangenverstrengeling begint al bij het stellen van vragen als de schijn kan optreden. Dat moet de opdracht zijn voor elke bestuurder en eigenlijk ook voor iedereen in dit huis en iedereen die politiek actief is. Want alleen op die manier kan de politiek, denkt de commissie, weer een voorbeeldfunctie vervullen en kunnen we met elkaar bouwen aan het vertrouwen *in mekaar*.

Dus tot zover het verslag van de integriteitscommissie. En ik sta uiteraard tot uw beschikking als u er vragen over mocht hebben.

De VICEVOORZITTER: Hartelijk dank. Dan is de vraag: zijn er nog fracties die naar aanleiding van dit verslag van de integriteitscommissie of naar aanleiding van het verdiepende gesprek van vanochtend nog graag het woord wensen te voeren? Dat is er een aantal. Ik zal dan beginnen met de woordvoerder van Volt, Laura Reinink.

Mevrouw REININK (Volt): Vanochtend hebben we de kandidaat-gedeputeerde Emmens in een informeel gesprek kunnen bevragen. Wat ons betreft roepen zij antwoorden nog steeds veel vragen op over de erkenning van de wetenschap en of de intentie van de heer Emmens daadwerkelijk is veranderd of dat enkel zijn twittergedrag is veranderd. Daarom onze vraag: hoe kijken de coalitiepartijen onderling uit naar de samenwerking en hoe kijken die partijen eigen geloofwaardigheid in te stemmen met een gedeputeerde, die door middel van het liken van tweets de democratie heeft ondermijnd?

Wat ons verder opvalt, is dat sociale media geen onderdeel waren van het integriteitsonderzoek. Om vergelijkbare situaties in de toekomst te voorkomen is het noodzakelijk om een social-mediascreening een vast onderdeel van toekomstige integriteitsonderzoeken te maken. Daarom dienen wij een motie in.

De VOORZITTER: Dank u wel. De motie is ingediend door de fractie van Volt, mede namens de fractie van de Partij voor het Noorden en Partij voor de Dieren. De motie heeft het volgnummer 33 en draagt als titel: 'Screening social media als onderdeel van het integriteitsonderzoek'. De motie eindigt met het volgende verzoek aan het College:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 5 juli 2023,  
Constaterende dat:

- social media momenteel geen onderdeel zijn van het integriteitsonderzoek;

Overwegende dat:

- bepaalde uitingen en/of gedragingen op social media de integriteit in twijfel kunnen trekken bij de inwoners van de provincie Groningen;
- bepaalde uitingen en/of gedragingen op social media schadelijk kunnen zijn voor het imago van de provincie Groningen als overheidsinstituut;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- social-mediascreening onderdeel te maken van het integriteitsonderzoek;

En gaan over tot de orde van de dag.'

De motie maakt onderdeel uit van de beraadslagingen.



Mevrouw REININK (Volt): Tot slot valt het gebrek aan diversiteit in het voorgestelde College op in negatieve zin. Hoe inclusief vinden de coalitiepartijen het voorgestelde College? En wat is geprobeerd om het College diverser te maken?

De heer CLAASSEN (D66): Voor betrouwbaar bestuur hoort wat D66 betreft ook te allen tijde dat de schijn van belangenverstrengeling moet worden voorkomen. In het rapport van de integriteitsonderzoek kunnen we ook lezen dat de heer Schmaal de commissie heeft kunnen overtuigen van zijn goede intenties. Ook D66 twijfelt daar niet aan. Maar zijn we het niet aan onze inwoners om juist ook het goede voorbeeld te geven? 'Ben ik mijns broeders hoeder?' Nogmaals, D66 twijfelt niet aan de intenties van een broer die toezicht moet houden op een andere broer, maar vindt het vanuit goed bestuur wel een wat onwenselijke situatie. Hoewel het wettelijk niet onrechtmatig is, geeft D66 goed begrepen dat dit regelmatig zal worden besproken.

De heer DE WIT (CDA): De benoeming van ons nieuwe College van Gedeputeerde Staten hoort een heuglijk moment te zijn. En deels is dat het vandaag ook. Twee van de bestuurders met wie we de afgelopen periode met veel plezier hebben samengewerkt, de heer Van Dekken en de heer Hamster, zijn opnieuw benoemd. Die plezierige samenwerking is er de afgelopen periode ook geweest met de heer Schmaal, die zijn ervaring als Statenlid straks mag inzetten als gedeputeerde. Ook zijn wij blij met de komst van mevrouw Top, iemand met immens veel kennis van het mijnbouwdossier, die zich de afgelopen jaren keer op keer bewezen heeft. Vooral als het gaat om naast Groningers te staan.

En toch sta ik hier met gemengde gevoelens. De CDA-Statenfractie heeft de afgelopen week namelijk zeer geworsteld met de voordracht van kandidaat-gedeputeerde Emmens. Deze worsteling heeft ertoe geleid dat we de heer Emmens en de heer Moes hebben gevraagd om met ons in gesprek te gaan. We vonden het namelijk gepast om de heer Emmens de gelegenheid te geven om te reflecteren op zijn handelen. Er was bovendien de mogelijkheid om hem gewoon een-op-een te bevragen. Dat wilden we niet gelijk in de reguliere vergadering: die was op dat moment ook niet voorhanden. Bovendien vinden wij het als CDA het belangrijk om mensen niet onnodig te beschadigen. Wij zijn heel erg blij dat meneer Emmens en ook meneer Moes namens de BBB bereid waren om in gesprek te gaan en danken hen daar ook voor, ook voor de openheid tijdens het gesprek.

Ook na dat gesprek, zelfs vandaag, hebben wij veel nagedacht over de benoeming van meneer Emmens als gedeputeerde. Onze worsteling zit hem niet in de vraag of iemand wel of geen fouten mag maken. Fouten maken we allemaal en die worden politiek te vaak genadeloos afgestraft. De afweging gaat wat ons betreft voornamelijk over het belang van een stevig provinciaal bestuur zonder ruis over individuele bestuurders goed zijn werk kan doen.

In het geval van de heer Emmens komt daar nog bij dat de portefeuilles waar hij na benoeming verantwoordelijk voor zou zijn, rechtstreeks raken aan een aantal onderwerpen waardoor hij in opspraak is geraakt. Is iemand die gedurende een lange periode tweets heeft gelijkt die haaks staan op het beleid dat hij straks moet gaan verdedigen, in staat om dit op een geloofwaardige manier te doen? Is iemand die uitspraken over de vervolging van verschillende bewindspersonen likes plaatst, straks in staat om met diezelfde bewindspersonen te gaan onderhandelen over onder andere perspectief voor de agrarische sector in onze provincie?

Die vragen kunnen wij niet met volmondig 'ja' beantwoorden. En dat vinden wij, zeker op het stikstofdossier – een dossier waarbij de focus volledig moet liggen op natuurherstel en het creëren van toekomstperspectief voor de agrarische sector – een te groot risico. Daarom hebben wij als CDA-Statenfractie besloten om vandaag tegen de benoeming van meneer Emmens te stemmen.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): We hebben als eerste nog een vraag aan de voorzitter van de integriteitscommissie. Want onze vraag is: is er tijdens de gesprekken een vraag gesteld over of er uitlatingen op de sociale media tot opheft kunnen leiden van diezelfde kandidaat? Zo ja, als de kandidaat deze vraag met 'ja' beantwoord heeft – en natuurlijk hier op gesprek komt – komt dit dan ook in het verslag te staan als een mogelijk risico?

In mijn vorige betoog had ik al kort wat gezegd over de portefeuilleverdeling. Daarnaast heb ik een tip gegeven richting Susan Top en hopelijk neemt ze die mee. Daarbij wil ik haar ook succes wensen met haar functie. Deze succeswensen gaan ook uit naar de anderen die nu nog kandidaat-gedeputeerden zijn: Johan Hamster, Tjeerd van Dekken en Bram Schmaal. Van de laatste kandidaat-gedeputeerde, Bram Schmaal, zien we dat hij de schijn van belangenverstrengeling in het licht van zijn portefeuille gemeentelijke financiën tegen wil gaan. Daarbij sluiten we dus ook bij de vraag aan van D66. GroenLinks ziet het als positief dat hier goed over gesproken is, maar is ook benieuwd naar hoe dat vierogenprincipe dan ook vorm gaat krijgen. We willen dit graag ook binnenkort bespreken in de Staten, zodat dit meteen voor iedereen duidelijk is.

Ik heb kandidaat-gedeputeerde Henk Emmens in dit geval dus niet bij de succeswensen benoemd. De stemming is natuurlijk schriftelijk en anoniem, maar toch vinden wij dat wij hier iets over moeten zeggen. Ik sta hier met een onderbuikgevoel dat niet prettig is, ook na het gesprek van vanochtend niet. Wij merken dat de heer Emmens afstand zegt te nemen, maar in zijn verdere beantwoording komt hij hier toch weer steeds op terug, waardoor er toch niet echt afstand van genomen wordt. Wij twijfelen er niet aan dat de heer Emmens inmiddels oprecht inziet dat zijn twittergedrag niet handig is geweest. Wij twijfelen echter te sterk of de heer Emmens ook echt intrinsiek zijn visie heeft veranderd of dat hij dit doet omdat hij daartoe gedwongen was door externe factoren.

Het is daarom dat wij een te sterke twijfel voelen bij de verenigbaarheid van zijn visie en het ambt van gedeputeerde. Naast dat de heer Emmens ook als lijsttrekker, een openbare functie, het twittergedrag heeft laten zien. Het lijkt hierdoor erop dat hij dit nergens op dat moment als problematisch heeft ervaren, totdat er ophef is ontstaan over zijn twittergedrag en hij daarop indringende gesprekken heeft gehad. Daarbij denken we ook dat de verhoudingen met belangrijke andere partijen, zowel binnen als buiten de provincie, te zeer beschadigd zijn door dit twittergedrag en de ontstane ophef, om dit weer te herstellen en dus zijn functie goed te kunnen vervullen. Dit straalt af op ons als hele provinciebestuur, de Staten en de inwoners van onze provincie zelf. Het brengt de provinciale belangen, die wij allemaal delen, mogelijk in gevaar en zal onze provincie op een achterstand zetten die niet tot nauwelijks in te halen is.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): In het kader van onderzoek alles, maar behoud het goede' schreef ik ter gelegenheid van het afscheid van Fleur Gräper welke eigenschappen van haar we graag terug zouden zien bij nieuwe provinciebestuurders. We zouden graag terugzien dat hij of zij kennis van zaken heeft en een visie voor de toekomst. We zien graag terug dat ze verbindend zijn. Niet alleen eigen ideeën, maar ook de vaardigheid om mensen samen te brengen, brengt je namelijk verder in dit huis.

Maar bovenal verlangen we van onze bestuurders dat ze mens zijn in hun werk. En ook hun emoties laten zien die het werk met zich meebrengt. Van vreugde over de successen die worden behaald, tot teleurstelling over wat minder gaat, maar ook spijt voor wat verkeerd is gegaan.

Vanochtend hebben we daar een eerste proeve van gezien. Onze fractie wil graag duidelijk maken dat de tweets die vanochtend besproken zijn, wat ons betreft verwerpelijk zijn. Bij het ambt van een gedeputeerde past het niet om waardering te laten blijken voor uitspraken die de problemen ontkennen die we met elkaar proberen op te lossen, uitspraken met beledigingen of beschuldigingen richting andere politici en uitspraken die schadelijk zijn voor de rechtsstaat waar we zelf onderdeel van zijn.

We vinden het belangrijk om ons oordeel over de geschiktheid van de kandidaat van de BBB te baseren op grond van wat wij zelf vanochtend heeft gezegd. Wij hebben gezien en gehoord dat de heer Emmens expliciet afstand heeft genomen van deze uitingen en zich er heel goed van bewust is dat het ambt van gedeputeerde een ander gedrag van hem vraagt. Dat is ook wat wij hem verwachten en waar het vertrouwen van de ChristenUnie vandaag en de komende jaren mee staat of valt.

Binnen de ChristenUnie wordt voor een reflectie op goed leiderschap weleens gebruikgemaakt van het gebed van Salomo uit Psalm 72, geksherend ook wel 'de Psalm-norm' genoemd. In de berijmde versie van deze psalm wordt bezongen hoe de koning 'rechtvaardig, wijs en zacht zal regeren'. En dat gebed hebben wij ook voor de bestuurders van onze provincie: dat ze rechtvaardig zullen zijn in de keuzes die gemaakt moeten worden, wijs in de woorden die ze spreken en zacht in de oordelen die ze vellen. Laat ze rechtvaardig, wijs en zacht naar de ambtenaren, in de GS-kamer, in deze zaal, buiten op pad en ook op sociale media.

Het ambt van gedeputeerde is een voorrecht én een verantwoordelijkheid. Wees niet de bestuurder van een partij of een bestuurder van deze coalitie, maar wees de bestuurders van de inwoners van Groningen. En daarbij wensen we het nieuwe provinciebestuur Gods onmisbare zegen toe.

De heer BENNEMA (VVD): Eerst een woord van dank aan de integriteitscommissie. En nog even terugkomend op de motie over social media als onderdeel van de integriteitsscreening: dat kan prima, maar het is wel wat anders. Je kunt wel integer zijn, terwijl er ook op social media zaken kunnen zijn waarvan je zegt dat die politiek onwenselijk zijn. Dus dat leidt niet altijd tot een oordeel op het vlak van integriteit. Je kunt je er ook niet achter verschuilen of het gebruiken per se. Integriteit is wat een kandidaat altijd zelf moet afwegen en daarin wordt alles meegewogen. Niet alleen integriteit, maar ook het politiek vertrouwen. Uiteindelijk moet er vertrouwen zijn tussen GS en Staten: dat is het uitgangspunt.

Dan kom ik op een heel lastige kwestie voor ons en dat is inderdaad de kandidatuur van de heer Emmens. De VVD steunt traditioneel altijd de voordracht van een kandidaat-bestuurder en respecteert de keuzes van de partijen, tenzij er zwaarwegende bedenkingen zijn om iemand tot bestuurder te benoemen. De VVD vindt dat de likes, of de goedkeurende acties dan, van de heer Emmens niet passen bij het gedrag dat we van een lijsttrekker of kandidaat-gedeputeerde mogen verwachten. Een bestuurder moet samenwerken met ambtenaren, Staten, het Rijk en andere bestuurders en straks ook leidinggeven in een heel moeilijk proces, de transitie van het landelijk gebied.

De heer Emmens gaf aan dat hij graag zaken ter discussie wilde stellen. En dat is prima, maar er is structureel gekozen om uitingen te ondersteunen die haaks staan op de democratische rechtsorde en een polariserend karakter hebben. Retoriek als 'tribunalen voor ministers' en 'overheidsbetrokkenheid bij complotten' vinden wij onverantwoord gedrag voor een bestuurder en leiden tot een giftig en onveilig politiek klimaat. De gedragingen hebben tot grote schade voor het aanzien van het bestuur en de positie van de provincie Groningen geleid. Enige excuses en erkenning kwamen pas na aandringen van media en de Staten en die vonden wij niet overtuigend genoeg. Dat laat ons helaas zien dat het beoordelingsvermogen voor de VVD onvoldoende is voor de provinciebestuurder. Het spijt ons dat wij deze conclusie moeten komen.

De heer ZWART (PvH): Iedereen ziet alleen zijn of haar eigen waarheid. In Nederland huldigen we het principe dat iedereen mag zeggen wat hij of zij zelf wil. Niemand wordt afgerekend op een mening.

Maar het ligt voor ons wel aan welke functie je hebt of welke functie je wilt hebben. En daar wringt voor ons de schoen. In onze provincie hebben we de afgelopen jaren te maken met heel sterk afnemen vertrouwen in de politiek. Dat is niet zomaar. Veel te veel mensen in Groningen hebben te maken gehad met een overheid die haar beloftes niet nakomt, de regels tijdens het spel verandert, zich onttrekt aan verantwoordelijkheden, mensen zelfs tegen elkaar opzet, feitelijk geen actieve herinneringen meer heeft en waarheden verdraait. De voorbeelden hiervan zijn makkelijk te geven. De hele afhandeling van de schade in Groningen is er een van. Maar ook het feit dat Groningen de laatste decennia bewust achtergesteld, het moeizame toegeven daarvan en toch niet de hele ereschuld willen voldoen. Bewust achterstellen op basis van vooroordelen komt ook voor, zoals het eindelijk inzien dat een brug een noodzaak is en die niet loopt naar een weiland. Vertrouwen is in alles het centrale begrip. In Groningen hebben we dat vertrouwen niet meer en dat blijkt uit diverse onderzoeken die in Groningen zijn gedaan.

Over het liken van berichten op internet: wat is eigenlijk liken? Een like betekent letterlijk: 'vind-ik-leuk'. Facebook gaf een letterlijke definitie voor dit begrip. Het luidt als volgt – en ik citeer: *'Als je aangeeft dat je een pagina leuk vindt, maak je een connectie met die pagina. Hierdoor verschijnt de pagina op je tijdlijn en word jij op de pagina weergegeven als persoon die de pagina leuk vindt. De pagina kan ook inhoud in je nieuwsoverzicht plaatsen. Maar er gebeurt meer. Een bericht wordt geplaatst op jouw tijdlijn en kun je daarmee zien als een bericht van jou.'* En dat is hier gebeurd. Deze likes waar we het over hebben – vanmorgen hebben we die uitgebreid besproken – gingen over stikstof: *'bewust gecreëerd om boeren te onteigenen'*. Klimaatverandering: ontkenning. Of: *'Amerika is de agressor in Oekraïne en Poetin verdedigt zich slechts.'* Over het instellen van tribunalen voor politici en wetenschappers vanwege het vergiftigen van miljoenen mensen met vaccins. Over 'de foute elite' en meer: structureel geliket.

Je kunt dit doen om een discussie te bewerkstelligen, maar dat neemt niet weg dat je dan ook de discussie aan moet gaan op het medium. Als je daarna inhoudelijk niet reageert, wordt de like wel degelijk jouw mening. En die mening vinden wij kwalijk en ongepast voor een bestuurder. En dan zegt de kandidaat-gedeputeerde hierover dat hem het spijt dat hij 'de mensen zeer heeft gedaan'. Dat is voor de Partij voor het Noorden te weinig en te makkelijk. Voor ons is het niet: 'zeer doen, pleister erover, kusje erop, klaar'. Onder de pleister is het wantrouwen geboren. Vertrouwen, zo wordt gezegd, komt te voet en gaat te paard. Hier is het vertrouwen voor ons wel heel erg geschaad. Groningers hebben iemand als gedeputeerde nodig die standvastig is voor Groningen en op een goed niveau een gesprek kan voeren op de ministeries en gezien het belang dat hij vertegenwoordigt voor Groningen, het vertrouwen geniet van Groningers, van collega-bestuurders in Den Haag en dat ook kan staven met gedragingen in de toekomst, heden en verleden. Bij dat verleden zit voor de Partij voor het Noorden de grote twijfel.

Het is altijd moeilijk – dat zal hier in dit huis ook gebeuren – om een motie van wantrouwen uit te spreken. En eigenlijk voelt het op dit moment als een motie van wantrouwen. Wij kunnen niet instemmen met de benoeming van de heer Emmens.

De heer MOES (BBB): De BBB draagt twee kandidaten voor voor het ambt van gedeputeerde: Henk Emmens en Susan Top. Over Susan Top en haar unieke positie heb ik bij het vorige agendapunt al enige toelichting over gegeven. Het was erg fijn om te merken – ook nu weer – dat dit breed gesteund wordt.

Graag wil ik nu even kort ingaan op de situatie rond Henk Emmens, zonder daarbij het gezegde van vanmorgen overnieuw te willen doen. Ik ben blij dat we vanmorgen voor de Statenvergadering tijd en gelegenheid hebben gehad voor alle partijen om in gesprek te gaan met de heer Emmens. Hij heeft volledig afstand genomen van de inhoud van alle gelikete tweets, ook als het gaat om complottheorieën, corona: van alle gelikete tweets is expliciet volledig afstand genomen. Hij heeft daarvoor zijn excuses gemaakt. Tot denk ik dat het alsnog goed was om van persoon tot persoon in de openbaarheid het bespreekbaar te maken, aangezien er veel partijen die gelegenheid niet eerder gehad hadden en zich alleen op berichtgeving uit de media konden baseren.

Ikzelf heb bij die informatiebijeenkomst vanmorgen geen vragen gesteld. Niet omdat ik ze niet had, maar omdat ik natuurlijk wel in de gelegenheid was om mijn vragen eerder te stellen, eerst in een indringend een-op-een-gesprek, maar later hebben we het ook besproken met het formatieteam. Hierbij wil ik dan ook de coalitiepartners voor de oprechtheid in dat indringende gesprek, in het bijzonder ook de PvdA voor de persoonlijke en scherpe invalshoek. Ik moet zeggen: die heeft echt wel wat teweeggebracht, ook bij mij. Verder: Groninger Belang bedankt voor de nuchterheid in dat gesprek. En ChristenUnie, bedankt voor de verbindende harmonie. U hoort het: we zijn toch wel goed in balans met elkaar als coalitie en beoogd College. Iedere partij brengt ook iets unieks in.

Wat ik hier nu verder nog wil zeggen namens de BBB, maar zeker ook namens de heer Emmens, is dat wij niet twijfelen aan wetenschappelijk vastgestelde en geverifieerde feiten. Ieders mening in de samenleving mag gehoord worden. Ik denk persoonlijk dat het essentieel is dat ieders mening gehoord moet worden. Maar niet elke mening kan even zwaar tellen bij het voeren van beleid, want daarbij baseren we ons het liefst op feiten. De BBB hoopt vooralsnog op een mooie samenwerking met coalitie en oppositie in de komende jaren, waarin we het vertrouwen in elkaar en het vertrouwen van de samenleving kunnen gaan opbouwen.

Mevrouw BAKKER (SP): Wij hebben eerst nog twee vragen naar aanleiding van het integriteitsverslag. Sommigen van de mensen in de Staten zullen we weten dat wij altijd zeer kritisch zijn op nevenfuncties. We hebben dan ook een vraag over de nevenfunctie die aangegeven is van de heer Hamster. Dat hij zo snel mogelijk zijn bestuursfunctie zou neerleggen. Dus we vroegen ons af of dat in de tussentijd ook gebeurd is, bij de Stichting Kerk Zonder Muren – een mooie stichting trouwens – maar goed, dat terzijde.

Daarnaast hebben wij gezien dat de heer Emmens zijn eigen eenmanszaak is gestopt per april 2023: heel goed. Maar wij vroegen wel af waarom dan de website van zijn bedrijf nog wel actief is. Want als je gestopt bent, dan is dat misschien ook handig om dat allemaal offline te halen. Dus daar hebben wij een vraag over aan de integriteitscommissie.

Dan de benoeming van de gedeputeerden. Over de benoeming van mevrouw Top heb ik al tijdens mijn betoog heel veel gezegd. Ik wil dan ook graag nog iets zeggen over de andere gedeputeerden. De gedeputeerde Hamster is de vorige periode halverwege aangetreden. Wij vonden hem als fractie een verademing na zijn voorganger en wij hopen ook weer op een constructieve samenwerking. En wat ik persoonlijk altijd als zeer fijn heb ervaren aan de heer Hamster, is dat er altijd goed en uitgebreid antwoord werd gegeven en nooit dingen worden toegezegd die hij waar kon maken. Dus dat is erg fijn en ik hoop dat we dat kunnen voortzetten.

Met de heer Schmaal heb ik de vorige periode regelmatig mee samengewerkt in de vorm van Statenlid-zijn. Ik hoop ook dat zijn kritische houding ten opzichte van de – ik noem het even – ‘tussen-de-regels-door-dingen’ blijft bestaan in zijn rol als gedeputeerde en dat we gewoon in de openheid daarover ook in gesprek kunnen blijven. Maar daar hebben we het ook al eerder over gehad in het debat.

De heer Van Dekken is al veel langer dan vandaag gedeputeerde, de vorige periode ook. Ja, fijn dat de heer Van Dekken als ervaren gedeputeerde weer in dit College verdergaat en ook weer belangrijke thema's zoals leefbaarheid onder zijn hoede neemt. Dus het is fijn dat de PvdA ook deel gaat uitmaken van dit College.

En nu komen we bij een lastige kwestie waar we hier natuurlijk al een aantal voorgangers net ook iets over heeft gezegd. Ik had eigenlijk gehoopt dat ik hier helemaal niets over hoefde te zeggen. Want het is natuurlijk zeer kwalijk dat wij hier staan op een feestelijk moment, maar dat er toch discussie is of zorgen zijn over de benoeming van een van de voorgedragen gedeputeerden. Vanochtend vonden wij het ook fijn dat wij in de gelegenheid waren om daar vragen over te stellen. We merken wel – de ChristenUnie gaf het net ook aan – dat hier natuurlijk over is gesproken door de

coalitiepartijen. Dus zij hebben meer input gekregen om hun keuze en hun steunbetuiging op te kunnen baseren dan wij. Dat maakt het best lastig.

Maar ik ga altijd ook heel erg op mijn gevoel af. En niemand is perfect en het is ook heel lastig om hier uitspraken te doen, omdat je weet dat het voelbaar persoonlijk leed is wanneer je geen vertrouwen uitspreekt. Maar gaat er uiteindelijk wel om dat we toetsen of een beoogd gedeputeerde verenigbaar is met het ambt. Een tweet liken die gaat over tribunalen, is voor ons als SP onverenigbaar.

En vanochtend hebben wij in al die openheid vragen gesteld. We hoopten ook reflectie te zien en overtuigd te raken van oprecht inzicht dat er grenzen waren overschreden. Maar we hebben dat niet gevoeld. Spijtbetuigingen gepaard met mitsen en maren en toch best lang nadenken. En ook op de vraag die ik stelde over dat het een beetje voelde alsof de heer Emmens nu in de rol van gedeputeerde stapt, het er niet meer toe doet wat je als persoon denkt of welke inzichten hij heeft. Wij zien dat niet als losse dingen en dat neem je mee in je functie als gedeputeerde: dat kun je niet los van elkaar zien. We vonden ook het antwoord van de heer Emmens op de vraag of de excuses die de heer Emmens gemaakt en ook het afstand nemen van zijn tweets, vanuit hemzelf kwamen, toch niet helemaal oprecht.

Het vertrouwen in de politiek is al heel laag en wij hebben toch besloten dat het gesprek van vanochtend niet helpt om dat vertrouwen te herstellen. Wij vinden het erg akelig om te doen, maar wij zullen toch tegen de kandidatuur van de heer Emmens stemmen.

De heer ROEMERS (PvdA): Wij hebben goed geluisterd vanochtend naar de hoorzitting, naar de heer Emmens. Wat we hebben gehoord, was niet altijd naar tevredenheid. Maar daar hebben we ook op doorgevraagd. En we waren niet meteen gerustgesteld door de beantwoording van de heer Emmens.

Tegelijkertijd merkten we ook dat de heer Emmens ook bloednerveus was en dat is ook meer dan logisch. Dat staat los van welke tweets die hij heeft geliket. Maar ik snap dat daar een bepaalde spanning op zit. Dus ik heb de heer Emmens ook een paar keer opgezocht na die tijd, om een aantal dingen duidelijk te krijgen. Daarnaast de woorden die de heer Moes heeft gesproken, met name als het gaat over de wetenschap en corona – want dat zit bij ons erg hoog – moeten gewoon van tafel. Daarvan hebben wij nu wel het gevoel dat dat van tafel is, dat er afstand van gedaan is.

Ik wil ook best zeggen dat we binnen de fractie hier ook echt wel goed over hebben gesproken en dat het een lastige zaak voor ons is geweest. Tegelijkertijd vinden wij dat mensen een tweede kans verdienen. Maar dat betekent ook voor de heer Emmens dat er een heel zware taak ligt voor hem. Hij moet het vertrouwen winnen en hij moet het houden en niet alleen voor ons, maar ook voor de hele Staten.

De heer EPEMA (FvD): Vrijheid van meningsuiting is belangrijk, zelfs als iemand het fout heeft. Juist omdat dan een gesprek aangezwengeld wordt en men erachter komt als iets nepnieuws is, waar het dan vandaan kwam en om welk nepnieuws het ging. Zo kan iemand ook daadwerkelijk leren over wat er klopte en wat niet. En zelf verantwoordelijkheid nemen: want ook fouten moet je kunnen maken, anders blijf je eeuwig in een soort kinderlijke levensfase zitten.

Ongeacht of hier inderdaad sprake is van nepnieuws, heeft de kandidaat-gedeputeerde duidelijk gemaakt dat hij zich distantieert van de likes die hij deelde. Dat distantiëren doet hij niet zomaar, hij heeft een eed gezworen. Dus ik ga ervan uit dat hij niet aan het liegen was tegen ons, toen hij zei zich te hebben gedistantieerd.

Het enige wat de heer Emmens misschien heeft gezegd, waarmee de partijen het hier niet eens zijn, is dat je meningen moet kunnen delen. Een aantal likes op Twitter betekent daarnaast niet altijd automatisch dat je het eens bent met het bericht. Maar zelfs als de kandidaat-gedeputeerde wel een bepaalde mening had die een eventuele wetenschappelijke consensus in twijfel trekt, maar nu niet meer, geeft dat aan dat we te maken hebben met een persoon die kritisch is en verschillende kanten van de discussie ziet en daar eventueel zelfs tussen kan schakelen. Dat is een man van rationaliteit en logica. Een man die niet vastzit in een bepaalde manier van denken en doen.

Dit zijn allemaal persoonlijkheidskenmerken die we juist zouden moeten willen van iemand die deel is van het democratisch proces. Daarnaast staat de wetenschappelijke consensus natuurlijk niet gelijk aan de waarheid. Dat zijn niet altijd dezelfde dingen. Verder is het een feit – dat moet ik nog wel even genoemd hebben – dat van alle wetenschappelijke *papers* er juist een minderheid is die zegt dat klimaatverandering veroorzaakt wordt door de mens. De meeste *papers* zeggen dat we een invloed hebben, maar ze beweren niet te weten hoeveel.

De kandidaat-gedeputeerde heeft voldaan alle wettelijke eisen. U kunt veel vinden van zijn gelikete of gedeelde tweets, maar er worden wel vaker dingen gezegd en geliket op social media.

Daar gaan we ons besluit niet op baseren. Wij steunen de kandidaat-gedeputeerde Emmens dus volledig.

De VICEVOORZITTER: Dank u wel, meneer Epema, voor uw analyse. Dan is nu het moment aangebroken dat de voorzitter van de integriteitscommissie het woord krijgt.

De heer PAAS (voorzitter integriteitscommissie): Er zijn vier vragen gesteld aan de voorzitter van de integriteitscommissie.

De eerste gaat over de screening van social media. Mevrouw Reinink zegt dat dat niet aan de orde was. Dat is niet helemaal waar: het was onderdeel van het onderzoek. In de vragenlijst van het bureau komt de vraag *'Bent u actief op social media? En zo ja, is er iets wat u hebt geplaatst wat mogelijk grievend is?'* aan de orde. En het bureau heeft zelf in de *timeline* de geplaatste berichten bekeken. Dus niet de likes, maar wel de geplaatste berichten. Achteraf zit daar het lek.

Mevrouw Siersema vraagt of het in het gesprek nog aan de orde is geweest. Er was geen aanleiding om in het gesprek specifiek te vragen naar social media. Maar in elk van de gesprekken was de slotvraag – en ook een beetje de openingsvraag in het een-op-een-gesprek met de Commissaris: is er alles aan bod gekomen wat relevant is om goed en integer je werk te kunnen doen? Want dat staat centraal. En hebt u mogelijkheid op het gesprek dat we hebben gevoerd, mogelijk iets aan te vullen? Maar dat is niet gericht op social media, dat was in het algemeen.

Dan over de schijn van belangenverstrengeling waar de heer Claassen een vraag over stelde. Kijk, er is geen enkele wettelijke beperking om dicht op je tweelingbroer aan de slag te gaan. Daar heeft de wet niet in voorzien. Maar integriteit gaat verder: die gaat ook over het in beeld brengen van mogelijke kwetsbaarheden. Daarom schrijft de integriteitscommissie: wees daar maximaal transparant in. Overigens, dit debat draagt er ook aan bij dat we daarin maximaal transparant zijn. De commissie heeft ook gezegd dat het College eigenlijk zo snel mogelijk eens daarin beheersmaatregelen zou moeten nemen. Daarbij viel de term 'vierogenprincipe' en belangrijk is dat het College die maatregelen zo snel mogelijk publiek maakt. Want dat is onderdeel van de transparantie.

Dan over de nevenfunctie van de heer Hamster. Bij de commissie is vooral bekend dat de heer Hamster zelf verrast was over het feit dat hij nog steeds bestuurslid bleek te zijn, omdat de Kamer van Koophandel ineens een brief stuurde waaruit dat bleek. Dus soms denk je dat iets allang beëindigd is, maar dat was hier niet zo. Hij kondigde aan dat dat zo snel mogelijk zou verdwijnen. De commissie heeft daarna niet gecheckt of dat inderdaad het geval was, maar hij heeft het wel plechtig beloofd.

Dan over de website van de heer Emmens: dat is eigenlijk familie van het slapende bestuurslidmaatschap. Geen idee waarom de website nog in de lucht is, maar de bedrijfsactiviteiten, zo verklaarde de heer Emmens, zijn beëindigd. Ik kan me voorstellen dat de website binnenkort ook beëindigd wordt.

Dat zijn de vragen, voorzitter, die aan mij gesteld zijn.

De VICEVOORZITTER: Dank u wel. Dan zou ik willen vragen of er nog woordvoerders zijn die eventueel zouden willen reageren op de inbreng van de voorzitter van de integriteitscommissie, de heer Paas. Ik zie de heer Claassen. Aan u het woord.

De heer CLAASSEN (D66): Dank u wel voor deze beantwoording. Wij hebben er dan ook alle vertrouwen in dat we binnenkort worden meegenomen in hoe die beheersmaatregelen er dan uit kunnen komen te zien.

D66 heeft niet zo veel gezegd over de stemming die zometeen gaat over de kandidaat-gedeputeerden. Wij willen graag even stilstaan bij deze stemming, vooral in het bijzonder bij de kandidaat-gedeputeerde de heer Emmens. Want deze stemming gaat volgens D66 niet om de persoon. Maar waar het hierom gaat, is het aanzien van de democratie. Het gaat over het vertrouwen dat u van ons vraagt, terwijl er zoveel ophef is over het gedrag van een kandidaat-gedeputeerde die namens ons allen diezelfde democratie gaat dienen.

Het heeft voor D66 dan ook een enorm zure nasmaak op een dag waarop we onze democratie juist willen vieren. Voor D66 is goed bestuur het stimuleren van goed gedrag. En dat doe je vanuit morele overtuiging over wat goed is. Als mens in het geheel dat onlosmakelijk is verbonden aan elke rol die je ook maar in het leven vervult. En zoals de heer Emmens tijdens de hoorzitting heeft aangegeven, is zijn gedrag niet passend bij goed bestuur. Daar heeft D66 niets aan toe te voegen en zal dan ook niet instemmen met de kandidatuur van de heer Emmens.

De VICEVOORZITTER: Dank u wel, meneer Claassen. Dan zie ik geen vingers meer omhoogsteken.

Dan zijn we nu aanbeland aan het einde van de beraadslagingen en zal ik mijn voorzitterschap weer overdragen aan de voorzitter van deze provinciale Statenvergadering. Bij dezen.

De VOORZITTER: Oké. Dan nu de besluiten en de stemmingen.

Ja, er is ook een motie ingediend zonet. Zullen we die eerst doen? Dat is de motie 'Screening social media als onderdeel van het integriteitsonderzoek' met volgnummer 33. De heer Geijtenbeek.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): Mag ik een stemverklaring afgeven, voorzitter?

De VOORZITTER: Ja, laten we nu maar even de stemverklaringen inlassen. Dan stemmen we over de motie en doen we daarna de rest.

De heer GEIJTENBEEK (ChristenUnie): De motie is op zich overbodig omdat het wel heeft plaatsgevonden. Maar wij steunen dit, omdat het wat ons betreft beter plaats had moeten vinden.

Mevrouw SIERSEMA (GroenLinks): Met die stemverklaring van de ChristenUnie sluiten wij ons bij aan.

De heer BAKKER (Groninger Belang): We kunnen ons ook aansluiten bij de verklaring van de heer Geijtenbeek.

De heer ROEMERS (PvdA): Idem.

De heer BENNEMA (VVD): Wij steunen de motie. Maar de verantwoordelijkheid voor dit aspect kun je niet volledig bij de integriteitscommissie neerleggen.

De heer MOES (BBB): We sluiten ons aan bij de stemverklaring van de ChristenUnie.

De heer DE WIT (CDA): Wij sluiten ons aan bij de stemverklaring van de VVD.

De VOORZITTER: Wie verder nog? Nee?

Dan kunnen wij gaan stemmen over motie 33 'Screening social media als onderdeel van het integriteitsonderzoek'. Voor deze motie hebben gestemd de fracties van de BoerBurgerBeweging, de Partij van de Arbeid, GroenLinks, de ChristenUnie, Groninger Belang, de VVD, de SP, D66, de Partij voor de Dieren, het CDA, Volt en de Partij voor het Noorden. En daartegen hebben gestemd de fracties van de PVV en Forum voor Democratie. Dat betekent dat de motie met 40 stemmen voor en drie stemmen tegen is aangenomen.

## **B. Statenvoorstel: ontheffing vereist ingezetenschap**

De VOORZITTER: Voordat de schriftelijke stemming over de benoeming van de kandidaat-gedeputeerde kan beginnen, stemt u eerst over het Statenvoorstel op de agenda. Dat gaat over de ontheffing van het vereiste ingezetenschap voor kandidaat-gedeputeerde Emmens. Let wel: dit gaat dus nog niet over zijn benoeming, het gaat over de ontheffing van het woonplaatsvereiste. Dit betreft het feit dat u het goed vindt dat hij, hoewel reeds verhuisd, administratief nog een paar weken inwoner van Drenthe is. Dat besluit breng ik nu in stemming. Ik kan mij voorstellen dat niemand behoefte heeft, daar woorden aan te wijden? Dat is niet het geval.

U kunt stemmen. Ik zie dat iedereen heeft gestemd. Ik sluit de stemming en stel vast dat dit voorstel met algemene stemmen is aanvaard.

## **C. Statenvoorstel: Benoeming gedeputeerden 2023-2027**

De VOORZITTER: Dan kunnen we naar het besluit bij het Statenvoorstel over de onderhandelende partijen over de benoeming van de kandidaat-gedeputeerden. De stemming over dat besluit is schriftelijk. Dat betekent dat we een commissie van stemopneming moeten hebben die de

stembriefjes gaat tellen en beoordelen en daarna de uitkomsten komt melden. De stembriefjes worden nu uitgedeeld en ik benoem de commissie van stemopneming. Die bestaat uit de heer Bennema, de heer Meendering en mevrouw Bakker.

Ik heb nog een toelichting bij het stembriefje. U zoekt misschien tevergeefs naar een rood potlood: dat is nu niet nodig. Maar denkt u erom dat u bij het invullen van het stembriefje duidelijk aankruist bij iedere kandidaat-gedeputeerde of u voor of tegen zijn of haar benoeming stemt. En als u het stembriefje hebt ingevuld, vouwt u die in vieren met de blancokant naar buiten. Dan kunt u het briefje in de stembus deponeren als de bode langskomt. Zijn daar vragen over? Nee? Dan kunt u ondertussen gaan stemmen. Als u zich hebt vergist, kunt u het stembriefje bij mij komen inleveren.

Ik heb het er zonet niet echt bij gezegd, maar die commissie is echt wel even aan de slag. Dus ik schors de vergadering voor een kwartiertje.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering. Ik geeft het woord aan de voorzitter van de commissie voor stemopneming over de uitslag van de uitgebrachte stemmen. Meneer Bennema.

De heer BENNEMA (voorzitter commissie stemopneming): De commissie van stemopneming heeft de stemmen geteld en het volgende geconstateerd. 43 leden hebben de presentielijst getekend. 43 stembriefjes zijn uitgedeeld. Wij hebben 43 geldige stembriefjes geteld. Ik lees nu het aantal stemmen voor en tegen per kandidaat op:

43 stemmen voor mevrouw Top en nul tegen. [Applaus]

25 stemmen voor de heer Emmens en 18 stemmen tegen. [Applaus]

De VOORZITTER: Ik stel voor dat u het tussentijdse applaus – want dat vind ik nu minder gepast – even uitstelt tot u aan het eind, wanneer u iedereen mag feliciteren. Gaat u verder.

De heer BENNEMA (voorzitter commissie stemopneming): 42 stemmen voor de heer Van Dekken en één stem tegen.

43 stemmen voor de heer Hamster en nul tegen.

42 stemmen voor de heer Schmaal en één tegen.

Dat is de uitslag, voorzitter.

De VOORZITTER: Dank u wel. Dat lijkt me voldoende grond om alle kandidaat-gedeputeerden verkozen te verklaren en hen te verzoeken om hier te komen staan. Zullen wij dat dan ook maar even gaan doen? [Alle aanwezigen in de zaal gaan staan.]

Ik lees de tekst voor van de eed en de verklaring en belofte en ik verzoek u te antwoorden met hetzij 'zo waarlijk helpe mij God almachtig' met de opgestoken rechterhand met twee vingers in de lucht en in het andere geval 'dat verklaar en beloof ik'. Ik lees voor: *'Ik zweer (ik verklaar en beloof) dat ik, om tot gedeputeerde van de provincie Groningen benoemd te worden, rechtstreeks noch middellijk onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik zweer (ik verklaar en beloof) dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. En ik zweer (ik verklaar en beloof) dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als gedeputeerde van de provincie Groningen naar eer en geweten zal vervullen.'* [Hierna neemt de voorzitter de eed dan wel de verklaring en belofte afzonderlijk af bij elk van de vier kandidaat-gedeputeerden, waarna zij formeel zijn benoemd als gedeputeerden van de provincie Groningen.]

Daar bent u hierbij allemaal beëdigd als gedeputeerden. Ik feliciteer u van harte met uw benoeming. Ik geef u een hand en ik verban u meteen naar het betreffende vak.

Dat is meteen een roemloos einde voor twee Statenleden.

Conform besloten.

## 6. Installatie opvolgers

De VOORZITTER: Als u eraantoe bent, kunt u ook weer gaan zitten. Want we zijn nog niet klaar.

Dames en heren, voor drie van de vijf genoemde gedeputeerden geldt dat ze uit het midden van uw Staten komen. Ik zei net twee, maar dat was in de spanning van het moment. Zij worden



geacht – daar voorziet de wet in – dat ze met onmiddellijke ingang ontslag hebben genomen. Daar hoeven zij dus niets voor te doen. Het waren twee mooie dagen.

Het centraal stembureau heeft meegewerkt om direct te kunnen voorzien in de vacatures die nu zijn ontstaan en dus kunnen we meteen overgaan tot het onderzoek naar de geloofsbrieven van de heer Joling van de Partij van de Arbeid, de Hoogers namens de ChristenUnie en de heer De Grooth namens Groninger Belang. De commissie voor het geloofsbrievenonderzoek die ik vanmorgen heb ingesteld, mag opnieuw aan de bak. Dus mevrouw Benjamins, mevrouw Ten Hoeve en de heer De Boer worden verzocht, nu ze toch al een beetje warmgedraaid zijn, het zware werk opnieuw te gaan doen.

Ik schors de vergadering voor zolang als de commissie nodig heeft.

[Schorsing]

De VOORZITTER: De vergadering is heropend en de leden van de Staten worden verzocht hun plaatsen in te nemen. Het woord is aan de heer De Boer van de onderzoekscommissie.

De heer DE BOER (voorzitter commissie onderzoek geloofsbrieven): De commissie heeft het onderzoek uitgevoerd naar de geloofsbrieven van de Statenleden die door het centraal stembureau zijn benoemd, te weten de heer Joling namens de Partij van de Arbeid, de heer Hoogers namens de ChristenUnie en de heer De Grooth namens Groninger Belang.

De commissie heeft geconstateerd dat zij de benoeming van het centraal stembureau hebben geaccepteerd, dat zij geen onverenigbare openbare betrekking hebben en dat uit de uittreksels uit de Basisregistratie Personen blijkt dat zij in de provincie Groningen woonachtig zijn, in het bezit zijn van de Nederlandse nationaliteit en niet uitgesloten zijn van het kiesrecht. De commissie is van mening dat niets de toelating tot onze Staten in de weg staat van de genoemde heren.

De VOORZITTER: Laten we de heren dan maar binnenleiden en toelaten – en beëdigen, niet te vergeten. U mag weer gaan staan, als dat wilt en kunt. [Alle aanwezigen in de zaal gaan staan. De bode leidt de drie kandidaat-Statenleden binnen.]

Als u zou willen stoppen met uw onderlinge gesprekken, dan kan ik de eed en de verklaring en belofte een beetje netjes afnemen. Fijn. Ik lees tegelijk de eed en de verklaring en belofte voor. Als u de eed wilt afleggen, dan zegt u 'zo waarlijk helpe mij God almachtig' en steekt u ondertussen uw rechterhand omhoog met dan twee vingers in de lucht. En bij de verklaring en belofte is dat 'dat verklaar en beloof ik'.

Ik lees de tekst voor: *'Ik zweer (ik verklaar en beloof) dat ik, om tot lid van Provinciale Staten benoemd te worden, rechtstreeks noch middellijk onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik zweer (ik verklaar en beloof) dat ik om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. En ik zweer (ik verklaar en beloof) dat ik getrouw zal zijn aan de Grondwet, dat ik de wetten zal nakomen en dat ik mijn plichten als Statenlid naar eer en geweten zal vervullen'* [Hierna neemt de voorzitter de eed dan wel de verklaring en belofte afzonderlijk af bij elk van de drie kandidaat-Statenleden, waarna zij formeel zijn benoemd. Applaus]

Dan bent u hiermee toegelaten tot de Staten van Groningen. Ik feliciteer u daarmee van harte en geef u een hand. Daarna kunt u snel uw zetel opzoeken. [Applaus]

Feliciteren doen we na de wedstrijd, want we gaan nog even door.

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten]

## **7. Statenvoorstellen benoeming/aanwijzing Statenleden en gedeputeerden in diverse functies**

### **A. Statenvoorstel: Verdeling Statenfuncties 2023-2027**

De VOORZITTER: Dames en heren, de Provinciewet schrijft voor dat stemmingen over personen schriftelijk zijn. Maar het gaat hier over een Statenvoorstel met een aantal wijzigingen en

benoemingen, dat nadrukkelijk in afstemming met alle fractievoorzitters zijn voorgesteld. Dus ik kan mij voorstellen dat wij dit besluit bij acclamatie nemen. Ik kondigde dat al aan, maar dat doe ik alleen als niemand zich daartegen verzet. Want dan gaan we stemmen. Is er iemand die zegt: ik zie dat toch anders; dat geroffel op die bankjes vind ik toch te gemakkelijk? Nee?

Dat is niet het geval, dan vraag ik u of u bij acclamatie kunt instemmen met dit besluit. Dat is het geval. [Geroffel op de tafeltjes.]

Dat betekent dat de voorgedragen Statenleden hiermee unaniem zijn benoemd en aangewezen in hun functies. Ik feliciteer ze daarmee van harte.

[Zonder beraadslaging of stemming conform besloten]

## **B. Statenvoorstel: Aanwijzing gedeputeerden in het Algemeen Bestuur Waddenfonds**

De VOORZITTER: Dan is er het Statenvoorstel van de Collegepartijen voor de aanwijzing door Provinciale Staten van leden van GS in het Algemeen Bestuur van het Waddenfonds. Voor deze aanwijzing geldt hetzelfde als het vorige punt, namelijk de vraag of er iemand in deze zaal is die een schriftelijke stemming wenst. Ik reken de tribune niet mee. Nee? Dat is niet het geval? Kunt u bij acclamatie instemmen met dit besluit? [Geroffel op de tafeltjes.]

Dank u wel. Dat betekent dat de voorgedragen gedeputeerde daarmee zijn aangewezen in het Algemeen Bestuur van het Waddenfonds.

Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.

## **8. Overzicht ingekomen brieven formatieperiode**

-

## **9. Sluiting**

De VOORZITTER: Dan sluit ik de vergadering en nodig ik iedereen uit in het atrium voor felicitaties, een hapje en een drankje. Met één waarschuwing voor de leden van het College: over een half uur begint de eerste Collegevergadering.

De vergadering is gesloten.